

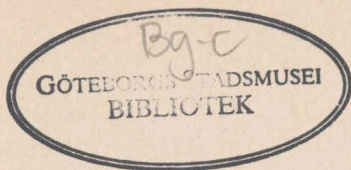
**Göteborgs
Museum**

Vägledning
för besökande
inom
Historiska Afdelningen
och
Myntkabinettet

BONNIERS TRYCKERI AKTIEBOLAG, GÖTEBORG. 1907

Pris 1 Krona.

VÄGLEDNING

FÖR BESÖKANDE

I

GÖTEBORGS MUSEI

HISTORISKA AFDELNING

OCH MYNTKABINETT

UTARBETAD AF

CARL LAGERBERG

INTENDENT FÖR AFDELNINGARNA

GÖTEBORG

BONNIERS TRYCKERI AKTIEBOLAG,

1906

Vid Göteborgs Musei stiftelse 1861 ingick däruti en del arkeologiska och etnografiska föremål, som förut tillhört det af Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhetssamhälle år 1833 grundlagda s. k. Naturhistoriska Museum.

Den arkeologiska samlingen, som enligt en 1862 afgifven revisionsberättelse »nödgats inskränka sig till ett enda skåp» var liksom den etnografiska till en början så fåtalig och af så ringa intresse, att först år 1865 af desamma kunde bildas en gemensam och särskild afdelning, hvilken sedermera kom att omfatta äfven konstindustriella föremål och arkiv och som vanligen i sin helhet gick under namn af den historiska afdelningen. Genom inköp för de årliga anslag, som lämnades ur Göteborgs stadskassa och framför allt genom mångfaldiga och frikostiga gåfvor, ökades dessa samlingar så småningom till en af Musei mäst rikhaltiga afdelningar och visade sig slutligen så omfattande, att det blef nödvändigt företaga en genomgripande omorganisation af densamma.

De konstindustriella och etnografiska föremålen utbröts sålunda vid slutet af år 1891 till en särskild afdelning, arkivet öfverlämnades till Göteborgs Stadsbibliotek, och med Statens Historiska Museum till mönster bildades af de rent historiska föremålen, med hvilka myntsamlingen förenades, en mera begränsad historisk afdelning.

Sedan man vid början af 1900-talet i Göteborg genom Röhsska konstslöjdmuseets tillkomst fått i utsikt att erhålla en särskild museiinstitution för samlandet af konstindustri- och konstslöjdalster, beslöts att inom Göteborgs Museum för fram-

tiden samla konstindustriella föremål endast ur kulturhistorisk synpunkt och företogs därför 1905 en ny omorganisation af Göteborgs Musei båda nyssnämnda afdelningar, hvilka hädanefter skulle uppdelas i:

en **Historisk afdelning** med **Myntkabinettet** omfattande:

fornsaker i egentlig mening från förhistorisk period,
medeltids och kyrkoföremål,

föremål af företrädesvis svenskt ursprung, hvilka belysa
de högre samhällsklassernas lif såsom

möbler och husgeråd,

kläder och prydnadsartiklar,

vapen o. d.,

föremål, som hänföra sig till Göteborgs och dess läns
historia,

personminnen samt

mynt och medaljer;

och en **Etnografisk afdelning** omfattande hufvudsakligen svenska allmogeföremål och föremål, som härleda sig från på en lägre kultur stående europeiska folk och från utomeuropeiska folkslag.

Den äldre historiska och etnografiska afdelningen delade till en början lokal med den länge föga rikhaltiga konstafdelningen i det ena af de båda äldre gallerierna i öfversta våningen af f. d. ostindiska kompaniets hus, som redan 1861 delvis upplåtits för Musei samlingar. Efter provisoriskt inrymmande på olika ställen inom byggnaden fick afdelningen 1871 sig plats anvisad i mellanvåningen af östra flygeln och upptog vid 1880-talets slut såväl hela denna mellanvåning som hälften af samma flygels nedre våning.

Då den norra flygelbyggnaden, hvartill framlidne herr J. W. Wilson donerat medel, år 1889 gaf en länge önskad och behöflig ökning i utrymme för Musei samlingar, fick Historiska afdelningen sig anvisad hela östra hälften af mellanvåningen i gamla byggnaden och hälften af nedre våningen

i nybyggnaden. Myntkabinettet fick samtidigt sin lokal i återstående hälften af sistnämnda våning.

Efter den vid medlet af 1890-talet företagna fullständiga ombyggnaden af Museihuset disponerar Historiska afdelningen och Myntkabinettet numera största delen af fasadbyggnaden mot Norra Hamngatan och mellanvåningen i västra flygeln.

Bland större förvärf, som under årens lopp gjorts till dessa afdelningar, äro särskildt att märka: ingenjören A. Brudins fornsakssamling, ett urval svenska fajanser ur byggmästaren E. A. Bomans samlingar, stadsarkitekten V. von Gegerfelts vapen- och fornsakssamling, musikdirektören C. E. Södlings och artisten R. Callmanders musikinstrument-samlingar, adjunkten Anders Nilssons kulturhistoriska samlingar, kanslirådet W. T. Strokirks samling af svenska mynt, överbibliotekarien grefve C. Snoilskys svenska medaljer samt kassören Henrik Oldenburgs svenska medaljsamling.

Afdelningarna räkna nu:

Historiska afdelningen omkring 8000 och Myntkabinettet omkring 21.000 nummer.

Göteborg i Oktober 1906.

Carl Lagerberg.

Märk: På grund af samlingarnas rikhaltighet hafva icke alla föremål kunnat i denna katalog särskildt upptagas, utan äro uti större grupper af liknande eller samma slags föremål, endast de viktigaste beskrifna.

Salarnas nummer äro i allmänhet målade
===== *öfver dörrarna i hvarje sal.* =====

I. Fornsaker.

(Föremål från äldsta tider till senare hälften af 11:te århundradet efter Kristi födelse).

A. Stenåldern.

Den äldsta kända kulturperioden i våra förfäders lif eller den aflägsna tid då Sveriges inbyggare icke ännu ägde kännedom om metallers bruk, utan voro hänvisade till att förfärdiga sina redskap och vapen af trä, horn, ben, lera och företrädesvis af sten, kallas **stenåldern**.

När denna period började, veta vi icke, men vi kunna förlägga dess slut till minst 2000 år före Kristi födelse.

Nordens äldsta invånare hafva varit bosatta vid stränderna af hafvet och de större vattendragen, hufvudsakligen inom södra och sydvästra delarna af landet. De hafva lefvat af jakt och fiske. Kännedomen om deras lif hafva vi fått genom undersökningar af påträffade spår efter deras boplatser och framför allt lämningar af deras måltider, de s. k. »kökkenmöddingarna», hvilka till stort antal sedan länge varit kända i Danmark.

Uti dessa afskrädeshögar hafva funnits lämningar af eldstäder, mängder af ostronskal och skal af andra musslor, ben af fiskar och fåglar samt af flere sorter vilda däggdjur, men af blott ett husdjur, hunden. Bland kvarlevorna hafva äfven påträffats groft slagna, aldrig slipade flintverktyg, bitar af simpla lerkärl, redskap af ben och horn, m. m.

Några grafvar från denna, den **äldre stenåldern** i Sverige, känna vi icke.

Skåp 1. Redskap från den äldre stenåldern.

a. Groft tillhuggna och *oslipade flintredskap*, funna i Bohuslän.

Till jämförelse äro här framlagda några redskap, som utgöra minnen af de äldsta invånarne i andra länder:

- b. *Flintredskap*, funna i Brandenfield, Suffolk, England,
- c. » funna vid Spiennes i närheten af Mons i Belgien,
- d. » funna i Indien i närheten af Madras.

Genom undersökning af grafvar och lösa fynd, som fornforskningen kunnat hänföra till inbyggarna i Norden under en **yngre stenålder**, känna vi om dem, att de så småningom vunnit en allt större odling.

I stället för de grofva oslipade redskapen hade de lärt sig tillverka *slipade* af finare former, till hvilka andra europeiska länder från denna aflägsna tid knappast kunna uppvisa motstycken. Boskapsskötseln var icke längre okänd — husdjurens antal ökades med häst, nötkreatur, get, får och svin; och man hade äfven lärt sig att odla jorden. Beklädnaden utgjordes af skinn och läder, men med fåret såsom husdjur följde troligen äfven bruket af yllebeklädnad.

Af bärnsten, djurtänder o. d. gjorde man sig prydnader.

Med ledning af i andra länder påträffade rester af bostäder och under de senare åren äfven i Sverige gjorda fynd, kan man sluta sig till, att stenålderns folk åt sig uppfört hyddor, hvilka oftast varit något nedsänkta i jorden och liksom lappkåtorna täckta med hudar, jordtorfvor eller med ler bestrukna riskvistar, lagda på resta och upp till sammanställda trästänger. Flerstädes har man funnit rikliga mängder af affall efter tillverkning af flintredskap, hvaraf man slutit sig till, att på sådana ställen varit verkstadsplatser.

De döda begrofvos alltid obrända, antingen i grafvar, gräfd i jorden på samma sätt, som de nu brukliga, eller i stora grafkamrar, som byggdes af på inre sidan släta stenhällar.

Sådana grafkamrar, hvilka stundom innesluta ett flertal lik jämte vapen, husgeråd, djurben och lerkärl, förekomma hufvudsakligen i västra och södra delarna af Götaland och äro af olika slag: »stendösar», »gånggrifter» och »hällkistor».

Bord 2—4. Afbildningar af **grafvar** från stenåldern.

2. Stendös efter original vid Haga utmark i Stala socken på ön Oroust, Bohuslän — ungefär $\frac{1}{8}$ af verkliga storleken.

Stendös, det äldsta kända slag af grafvar i Sverige, är en grafkammare, hvilkens väggar bildas af stora, tjocka vanligen 4—5 stycken på kant resta stenar, som räcka från golf till tak, och som på insidan äro släta men på utsidan vanligen ojämna. Golfvet består af sand och småsten. Taket bildas af ett, någon gång af flere mycket stora stenblock, hvilka likaledes äro släta på den inåt kammaren vända sidan, men för öfrigt oregelbundna. Kammarens form är fyrsidig, femsidig, oval eller nästan rund. Längden brukar vara 2,40—4,50 meter, bredden 1,50—2,10 meter och höjden 0,90—1,65 meter. Flertalet dösar hafva en större öppning på södra eller östra sidan af kammaren; andra äro på alla sidor slutna. De flesta ligga i eller på en hög, som nästan alltid lämnar taket och oftast äfven väggstenarnas öfre del obetäckta. Högen, som vanligen är rund, någon gång aflång, omgifves ofta kring foten af stenar, stundom ganska stora. Då högen är aflång, ligger dösen vanligen närmare, dess ena ända: någon gång finnas två dösar på en sådan hög. Stendösarna förekomma i Sverige endast i Skåne, Halland och Bohuslän och hafva vanligen tjänat till begravningsplats för flere alltid obrända lik.

Dösarna betraktades fordom såsom offeraltaren. Ehuru man nu vet, att de äro grafvar, är det dock mycket sannolikt, att offer förrättats på dem, uti de små skålformiga fördjupningar, s. k. älfkvarnar, hvilka ofta förekomma på öfversidan af takstenarna.

3. Gånggrift efter original vid Berg i Bokenäs socken, Bohuslän — ungefär $\frac{1}{10}$ af verkliga storleken. Grafven framställes delvis utgräfd med en af takhällarna aflyftad.

Gånggrifterna, det näst äldsta kända slag af grafvar från stenåldern, bestå af en kammare och en till denna ledande gång; det hela omslutes af en hög, som blott lämnar takhällarna och någon gång äfven väggstenarnas

öfverkanter synliga. Högens fot är vanligen omgifven med en krets af större eller mindre kullerstenar. Kammaren i en gånggrift är antingen aflångt fyrsidig, oval eller någon gång nästan rund. Väggarna bildas af stora på kant ställda hållar eller stenblock, hvilka på insidan äro plana och ganska jämna men aldrig slåthuggna. Mellanrummen mellan dem pläga vara omsorgsfullt utfyllda med stenflisor, småsten o. d.; någon gång finner man till och med björknäfver mellan flisorna. Taket bildas af väldiga hållar eller stenblock, på den undre sidan släta, men på den öfre merendels ojämna och kullriga; äfven mellanrummen mellan dem bruka vara tätade på samma sätt som fogarna i väggarna. Golfvet är stundom belagdt med smärre, flata stenar; men ofta består det endast af jord. På kammarens ena långvägg, vanligen den östra eller södra, finnes en större öppning, från hvilken en gång leder, byggd på samma sätt som kammaren, men lägre och smalare. Gången, åtminstone dess inre del, är täckt med stenblock, liknande kammarens takstenar, ehuru mindre. Vid gångens inre mynning och vid den yttre ändan af dess täckta del finnes ej sällan ett slags dörrinfattning, bestående af en tröskelsten och två smala inskjutande dörrposter; många gånggrifter hafva haft dörrar af sten. De svenska gånggrifterna växla i storlek. Kammaren är vanligen 3,60—7,15 meter lång, 1,50—3 meter bred och 1,20—1,80 meter hög. Gången är ofta lika lång som kammaren, ej sällan längre; dess bredd är vanligen 0,60—1,20 meter och höjd 0,90—1,50 meter. I Sverige förekomma gånggrifter endast i Skåne, Halland, Bohuslän, Västergötland och på Öland. De innehålla ofta 50 å 100 lik, hvilka antingen nedlagts utsträckta eller begrafvits i sittande ställning icke sällan i små nischer bildade af kantställda stenflisor.

4. Hällkista efter original vid Backa i Varnhems socken, Västergötland. Grafven framställes till hälften utgräfd med en af takhällarna aflyftad.

Hällkistorna, en grafform från senare delen af stenåldern, bildas af flata, på kant resta tunnare stenhållar; de äro alltid fyrsidiga; långsidorna icke alltid parallella,

hvarigenom kistan afsmalnar mot den ena ändan. De flesta hafva troligen varit täckta med en eller flere stenhällar. Hällkistorna ligga nästan alltid i riktningen från norr till söder och äro antingen omgifna af en kulle af mer eller mindre stenblandad jord, hvilken likväl lämnar takhällarna och väggstenarnas öfverkanter synliga, eller helt och hållet dolda i en hög eller ett stenröse.

Kistan är oftast öppen utan gafvelhäll uti den vanligen afsmalnande södra ändan. Någon gång finnes likväl vid denna ända ett slags förstuga, och väggen mellan förstugan och själfva kammaren är försedd med ett större rundt eller halfrunt hål. Hällkistornas längd är vanligen 2,40—4,15 meter; bredden 0,90—1,50 meter och höjden eller djupet 0,75—1,50 meter. Uti hällkistorna nedlades i de flesta fall flere obrända lik.

Hällkistor med fristående öfverdel förekomma i Göta-lands alla landskap samt i sydvästra Värmland och Närke, de i hög dolda, hvilka merendels hafva mellanvägg med hål, finnas i mellersta Västergötland, samt en i Halland en i Bohuslän, en i Östergötland och en i Närke.

- 5. Graffynd** från stenåldern, påträffadt vid gräfningså Assleröds ägor vid Askums kyrka i Bohuslän. Grafven synes hafva varit en hällkista, efter hvilken, då den påträffades, ännu funnos två större släta stenblock. Den innehöll:
- a,a.** Skallar och andra delar af **människoskelett**.
 - b,b.** **Spjutspetsar** af flinta.
 - c.** Bitar af **lerkärl**.
 - d,d.** **Musselskal**.

De i grafvarna funna stenverktygen, lerkärlen och resterna af födoämnen såsom djurben, musselskal o. d. anses vara antingen lämningar af »grafölet» eller afsiktligt nedlagda, enär våra äldsta förfäder föreställde sig, att den aflidne efter döden fortsatte ett lif liknande det jordiska och därvid var i behof af samma slags verktyg, föremål och födoämnen, som han här i lifstiden användt.

De talrika fornsaker från stenåldern, som Museum i sin samling äger, äro till större delen funna i västra Sverige — inom Bohuslän, Västergötland, Dalsland, Halland och Skåne — och äro ordnade efter typer i särskilda afdelningar för hvartera af dessa landskap.

Skåp 1. De vanligaste typerna af redskap och verktyg från stenåldern, deras tillverkning och användning.

Föremål från stenåldern äro dels af flinta och dels af andra stenarter. Flintan förekommer i vissa delar af Sverige i större eller mindre block spridd på jordytan. I åtskilliga andra länder har stenålderns folk idkat en verklig grufterdrift för att åtkomma den i jordens inre befintliga flintan. Den enda i vårt land kända flintgrufvan från förhistorisk tid har anträffats i Skåne.

Flintredskapen tillverkades på så sätt, att man med en s. k. knacksten af granit eller annan hårdare stenart bearbetade ett flintblock och genom slag därifrån afskilde *flintspåner*, som utan vidare kunde användas till *knifvar* eller *skrapor* eller genom ytterligare behandling, såsom afskiljande af små skärfvor medelst verktyg af horn eller ben, kunde finarbetas till *pilspetsar* m. m.

För tillverkning af *yxor*, *mäjslar*, *dolkar*, *spjutspetsar* o. s. v. bearbetades själfva det inre af flintstycket, *flintkärnan*, genom ytterligare knackning, skärfbrytning eller slipning mot *slipstenar* och *brynen*.

e. *Knacksten*, funnen i Dalsland.

Dylika stenar äro ofta försedda med fördjupningar till fäste för fingrarna.

f. *Flintkärna*, funnen i Bohuslän.

g. *Flintspåner*, hvaribland h, *knif*, funnen i Skåne.

Dylika knifvar äro alltid oslipade och eggen åstadkommen endast genom den mycket spetsiga vinkel, som sidorna bilda mot hvarandra. De hafva sannolikt varit fastsatta i skaft af trä.

Yxor eller mäjslar af flinta. Yxorna, som äro att anse både såsom vapen och verktyg, hafva troligen varit

instuckna och med remmar fastsatta i klufna eller genomborrade träskåft, hvilka suttit nästan vinkelrätt mot själfva yxan.

i,i. *Yxor*, den ena blott tillknackad och oslipad, således ännu icke fullbordad, funnen i Bohuslän, den andra färdigslipad, funnen i Ljungskile, Bohuslän. Dessa yxor, som starkt afsmalna uppåt och hafva spetsoval genomskärning, tillhöra en äldre typ, som sällan förekommer norr om Skåne.

k,k. *Yxor*, en oslipad, den största i samlingen 40 cm. lång och 10 cm. bred, funnen i Bolums socken, Västergötland, och en slipad, funnen i närheten af Uddevalla. Dessa äro af en yngre typ, nästan jämbreda, aftunnade uppåt och med plana smalsidor. Oslipade exemplar äro icke sällsynta i Sverige men hafva aldrig påträffats utom i Norden.

l,l. *Yxor eller breda rätmäjslar*, en oslipad, funnen i Vings socken, Västergötland, och en slipad, funnen i Gåre by, Stenkyrka socken på ön Tjörn.

Flintyxor af denna yngsta typ äro tjocka med plana smalsidor och bane eller slagyta upptill.

m,m. *Smala rätmäjslar*, en oslipad, funnen i Ytterby socken, Bohuslän, och en slipad, funnen i Västergötland.

n,n. *Hålmäjslar*, en oslipad, funnen i Bohuslän, och en slipad, funnen i Fristads socken, Västergötland.

Denna typ anses äfven vara ett slags *tväryxor*, det vill säga: de hafva då varit fästa i skåftet med den svängda eggen bildande en rät vinkel mot detta.

Slipstenar af två slag, det ena **o**, med endast en större slipyta för slipning af stora flintyxor och dylika verktyg; det andra **p** — med flere slipytor och efter flitigt begagnande mycket smala å midten — har användts för slipning af smalare mäjslar, isynnerhet hålmäjslar. Båda exemplaren äro funna i Västergötland.

Dolkar och spjutspetsar af flinta hafva en genom knackning åstadkommen ofta sågtandad egg, som aldrig är slipad. De flesta hafva sannolikt varit afsedda för skåft af trä, antingen långa för spjut eller korta för dolkar.

Spjutspetsar:

- q. Lansettformad, tillspetsad i båda ändar, funnen i Skölfs socken, Västergötland.
- r. Med tånge för instickande i träskäft, funnen i Bergjums socken, Västergötland.
- s. Med hullingar, funnen i Bohuslän.
- t. Med sågtandade egg, funnen i Berghems socken, Västergötland.

Dolkar:

- u. Med skäft eller fäste, arbetadt i samma stycke som klingan, funnen i Frändefors socken, Dalsland.
- v. Dylig dolk med afbruten och senare omknackad klinga, funnen i Starrkärrs socken, Västergötland.
- x. Med fint arbetadt, baktill utsvängdt fäste, funnen å Öfre Knafverstads ägor i Solberga socken, Bohuslän.

Dylika i själfva flintan utknackade fästen, hvilka endast förekomma i Norden, äro troligen efterbildningar af de med läder klädda träfästen, hvori flintdolken vanligen varit insatt; de med små regelbundna hugg utsirade kanterna påminna om de sömmar, som där hopfogat lädret.

Pilspetsar af flinta med aldrig slipad egg fastgjordes i skäft af trä:

- y. Tunn, utan hullingar, funnen i Bohuslän.
- z. Med hullingar men utan tånge, funnen å Tågeröds ägor, Lurs socken, Bohuslän.
- å. Med både hullingar och tånge, funnen på samma ställe.
- ä. Trekantig med tånge och eggarna sågtandade, funnen i Hasslösa socken, Västergötland.

Bågarna, till hvilka dessa pilar användts utgjordes af endast böjda trästycken med strängar af skinnremmar.

- ö. *Skrapa af flinta* med flat undersida och kullrig öfversida samt med en rundad genom små hugg bildad egg, funnen å ön Oroust. Ofta hafva skraporna icke handtag i samma stycke utan äro korta, nästan runda och hafva varit insatta i skäft af trä såsom dylika ännu af eskimåerna använda redskap. Dessa skrapor, äro aldrig slipade. De begagnades till

rengöring af skinn, som voro afsedda till kläder, tältbetäckning och dylikt, eller till finskrapning af träarbeten.

A.A. *Sågar af flinta*, halfmånformiga, funna i Bohuslän.

Eggen är ofta sågtandad men aldrig slipad. Den glänsar ofta till följd af flitigt begagnande.

Yxor af sten utan skafthål:

- B. Trind, upptill spetsig, funnen i Harestads socken, Bohuslän.
- C. Fyrsidig, nästan jämbred med plana smalsidor, funnen i Bohuslän.
- D. Kullrigt tvåsidig, funnen å Kållandsö, Västergötland.
- E. Med en inknackad rännformig fördjupning för fastgörande af ett klufvet skaft, funnen i Bohuslän.
- F. *Tväryxa* eller *hålmäjsel af sten*, funnen i Halland.
- G. *Klubba* med inknackad ränna för klufvet skaft, funnen i Västergötland.

Yxor af sten med skafthål:

Hålen för skaftens fastgörande åstadkommos på två sätt. Det ena medelst en träpinne samt sand och vatten, därvid pinnen vreds rundt mot sandkornen, som på ytan af stenyxan nötte en fördjupning och så småningom borrade ett hål. Ofta borrades hålet från båda sidor af yxan. För att underlätta arbetet har möjligen en rund genomborrad stenskifva trädts på träpinnen, som därmed kunnat sättas i hastigt roterande rörelse.

Det andra sättet, som troligen är yngre, tillgick sålunda att i stället för träpinne användes ett ihåligt ben eller dylikt, hvarvid hålet blef ringformigt och i midten uppstod en tapp, som bortföll, då yxan var genomborrad.

- H. Färdigarbetad stenyxa med ännu icke påbörjad skafthål, funnen i Onsala socken, Halland.
- I. Med påbörjad hål, åstadkommet medelst sand, vatten och träpinne, funnen å Säbyholms ägor i Säby socken, Skåne.
- K. Borrade från båda sidor, men hålet icke fullbordadt; funnen i Bohuslän.

- L. Med liten spetsig tapp i det ofullbordade hålet; funnen i Götene socken, Västergötland.
- M. Med tapp kvarsittande i det ofullbordade hålet; funnen i Håbols socken, Dalsland.
- N. Med fullbordadt skafthål, men tapp kvarsittande i ett äldre snedborradt hål; funnen å Salltorps ägor, Alfshögs socken, Halland.
- O. Stenyxa med fullt färdigt skafthål, funnen i Tölö socken, Halland.
- P. Stenyxa afslagen i ett äldre hål och sedermera försedd med ett nyborradt; funnen i Bohuslän.
- Q. *Stenskifvor* cirkelrunda, med hål. De äro funna i Södra Kvinneby, Stenåsa socken, Öland och voro möjligen använda såsom svänghjul vid borrarning af skafthål å stenyxor för att sätta borrarpiinnen i rotation.

Yxor af sten, finare former:

- R. S. k. *båtformig stenhammare*, funnen i Västergötland.
- S. Med kullriga bredsidor och djuprefflor längsefter smalsidorna; funnen i Hogdals socken, Bohuslän.
- T. Med tillspetsade ändstycken, *hacka*, funnen å Gullbringa ägor, Håлта socken, Bohuslän.
- U. Med två utsvängda blad.
- V. Med öfverdel i form af en stympad kon; funnen i Berghems socken, Västergötland.

Föremål af skiffer. Dylika redskap äro hufvudsakligen funna i Sveriges nordligare landskap, och kunna möjligen förskrifva sig från lapparnas stenålder. Fynd under senaste tiden synas tala för att föremål af skiffer kunna tillhöra den svenska stenåldern i allmänhet.

- W. *Mäjsel*, funnen å Grunheds ägor, Starrkärrs socken, Västergötland.
- X. *Spjutspets*, funnen i Uppsala.
- Y. *Såg*, funnen i Håkantorps socken, Västergötland.
- Z. *Hängprydnader* eller, såsom de äfven anses vara, *brynen* för polering af redskap.

Å. *Pärlor af bärnsten*, burna såsom prydnader; funna i Bettena socken, Södermanland. De hafva icke sällan formen af små stenyxor — hålen äro borrarade med smala spetsiga flintskärfvor.

Andra prydnader äro:

Ä. *Vargtänder* med på samma sätt borrarade hål, funna på Öland.

Prylar af ben med ögla, Ö¹, funna på Öland, — Ö², funna i Uppland. Sannolikt voro de använda till att vid sömnad i läder och skinn borra hål för den af senor eller smala skinnremmar tillverkade tråden.

Aa. *Pil- eller harpunspetsar af ben* med hullingar.

Skåp 6—9. Fynd från Bohuslän.

Skåp 6. *Yxor eller hammare af sten med skafthål.* Utaf den vanliga enkla typen **a** finnes ett flertal **b**, som äro afslagna i skafthålet. Några **c** äro till formen färdigarbetade men utan ännu påbörjade skafthål. — **d.** Har påbörjadt skafthål utan tapp och **e** tapp kvarsittande i det ännu icke fullbordade hålet. — **f.** Har ett äldre snedt borraradt hål.

Utom förutnämnda enklare yxor finnas flere af finare former såsom **g**, s. k. *båtformiga hammare*, **h** med två utsvängda blad och **i** med svagt kullriga bredsidor, utsvängning vid skafthålet och nedsänkta smalsidor, en funnen i Spekeröds socken och en med knappformadt öfverstycke, funnen å stora Jägers ägor, Solberga socken. — **k.** Hafva öfverstycken i form af en stympad kon. — **l.** Af ovanlig form med utskjutande armar och sicksack-sirater, funnen å Viddeberget i Stala socken på ön Oroust. — **m.** Af finare form med blott angifven plats för skafthål, funnen å Stillingsön i Myckleby socken. — **n.** Äro afslagna i skafthålet. Ovanlig form har **o** med flat egg, och cylindriskt öfverstycke, prydt med knapp och försedt med ett upphöjdt tvärband för skaftets fastgörande.

Skåp 7. Yxor och mäjslar af flinta.

a. Oslipade och **b** slipade yxor. — **c.** Oslipade och **d** slipade yxor eller breda rätmäjslar. — **e.** Oslipade och **f** slipade smala rätmäjslar samt **g** oslipade och **h** slipade hålmäjslar eller tvåryxor.

Yxor och mäjslar af sten (icke flinta). Utom vanliga af enklare former, **i, i** med dels tillspetsad öfverdel och dels bane, finnas **k** med ränna för fastsättande af klufvet skaft.

Skåp 8. Dolkar af flinta.

a. Med dels raka dels utböjda synnerligen väl arbetade fästen. — **b.** Har fått bladet skadadt och genom omknackning förlorat sin ursprungliga form.

Spjutspetsar af flinta. c. Afsedda att fastgöras i skaft. —
d. Med hullingar.

Pilspetsar af flinta, som fästes i träskaft. De äro af flere slag såsom **e**, enkel form af aflånga flintspåner, vidare trekantiga med ofta sågtandade kanter, bland hvilka en särdeles vacker, **f**, funnen i Jörlanda socken på Hisingen, **g** bladformiga och **h** med hullingar.

i. *Slipstenar.*

Skåp 9. **a.** *Sågar af flinta.* — **b.** *Skrapor af flinta.*
c. *Flintkärnor.* — **d.** *Flintspåner.* — **e.** *Knackstenar.*
f. *Brynen af skiffer.*
g. *Mäjsel af skiffer*, funnen i Björlanda socken på Hisingen.
h. *Rått tillhuggna redskap af flinta.*

Skåp 10—12. Fynd från Västergötland.

Skåp 10. *Yxor af sten med skafthål.* **a.** Af vanlig enkel form, **b** afslagna i skafthålet, **c** med nyborradt hål, sedan de afslagits i ett äldre. — **d.** Till formen färdiga yxor, men med skafthålet ännu icke påbörjadt, **e** med påbörjadt hål, i hvilket tapp kvarsitter och **f** med påbörjadt hål utan tapp.
g. *Klubba af sten* med skafthål.
h. *Yxa med ränna* för skaftets fastgörande.

Skåp 11. *Yxor eller hammare af sten, finare former.*
a. S. k. *båtformiga hammare*, **b** med två likaformade blad och utsvängda egg, funnen i Frölunda socken, **c** med öfverdel i form af en stympad kon, funnen i Istorps socken.

Yxor och mäjslar af flinta. — **d.** *Oslipade*, **e** två ovanligt vackra slipade yxor, funnen den ena å Torpa ägor i Långhems socken och den andra å Salunda ägor i Hellstads socken. — **f.** *Flat yxa* med ovanligt bred egg, funnen i Tådene socken.

Breda rätmäjslar, **g** oslipade och **h** slipade.

i. *Hålmäjsel* eller *tväryxa*, oslipad och **k** slipad.

l. *Flintkärnor* och **m.** *Flintspåner.*

n. *Flintämnen* och rått tillverkade redskap.

Sal 1.

Föremål från stenåldern.

Yxor och mäjslar af sten. — **o.** Den största i samlingen 38,10 cm. lång, funnen vid grundgräfnings å Vegagatan i Göteborg.

p. *Hålmäjsel eller tväryxa af sten.*

Skåp 12. *Dolkar af flinta.* — **a.** Med fint arbetadt utböjdt fäste, funnen i Strö socken, **b** har fått bladet skadadt och omknackadt till en mera afsmalnande form, funnen i Hasslösa socken.

Spjutspetsar af flinta. — Särdeles vackra äro **c**, funnen i Skölfsvene socken, och **d** å Holms ägor i Tufve socken.

Pilspetsar af flinta. — **e.** Enkla trekantiga, förfärdigade af aflånga spåner, hvaribland **f** särdeles väl arbetad med sågtandade kanter och **g** med hullingar.

h. *Skrapor af flinta.*

i. *Sågar af flinta.*

k. *Slipstenar.*

Mäjslar af skiffer däribland **l** med urhållad egg, funnen i Grunheds by, Starrkärrs socken.

m. *Pilspets af skiffer.*

n. *Hängprydnader eller brynen af skiffer.*

Skåp 13. Fynd från Dalsland.

Yxor af sten med skafthål. — **a.** Af enkla former. — **b.** Med långa, spetsiga ändstycken, funnen i Ottersbyn, Torps socken. — **d.** Afslagna i skafthålet, och **e** dylik, med nyborradt hål.

f. *Yxor och mäjslar af sten.*

g. *Yxor och mäjslar af flinta.*

h. *Hålmäjslar eller tväryxor af flinta.*

i. *Dolkar af flinta.*

k. *Spjutspetsar af flinta*, däribland **l** med hullingar.

m. *Pilspetsar af flinta.* — **n.** *Sågar af flinta.*

o. *Brynen eller hängprydnader af skiffer.*

p. *Slipstenar.*

r. *Flintkärnor*, af hvilka redskap förfärdigades.

Skåp 14. Fynd från Skåne.

a. *Spjutspetsar af flinta.* — **b.** *Dolkar af flinta.* — **c.** *Pilspetsar af flinta.* — **d.** *Sågar af flinta.* — **e.** *Skrapor af flinta.* — **f.** *Flintspåner, däribland en g med skarp egg, möjligen använd såsom knif.* — *Yxor och mäjslar af flinta, af hvilka h äro oslipade och i slipade.* — **k.** *Hålmäjslar eller tväryxor af flinta.*

l. *Yxor af sten med skafthål, af finare form och m enkla yxor af sten.* — **n.** *Yxa af sten med en ränna för fästade af skaftet.*

o. *Rått arbetade flintredskap.*

p. *Slipstenar.*

r. *Mäjslar och s brynen eller hängprydnader af skiffer.*

Skåp 15. Fynd från Halland.

Yxor och mäjslar af flinta. — **a.** *Oslipade och b slipade.* —

c. *Ovanligt flat med bred egg.*

d. *Oslipade och e slipade hålmäjslar af flinta.*

f. *Sågar af flinta.*

g. *Flintspåner.*

Yxor af sten med skafthål. — **h.** *Vanlig form.*

i. *Afslagna i skafthålet och k med nytt hål.*

l. *Med långa, spetsiga ändstycken, funnen i sjön Lygnern i Fjärås socken.*

m. *S. k. båtformiga hammare, afslagna i skafthålet.*

n. *Yxor af sten med rännformig fördjupning för skaftet, funnen vid Haborgs galge i Asige socken.*

Spjutspetsar och dolkar af flinta, däribland en särdeles vacker o, funnen å Hjälmares ägor vid Anneberg, Älsåkers socken.

p. *Pilspetsar af flinta.*

Skåp 16. Sammanhörande fynd från åtskilliga orter.**Bohuslän:**

a. *Sex skedformiga skrapor, nio halfmånformiga sågar och en spjutspets, allä af flinta, funna i en torfmosse å Böns ägor i Bokenäs socken.*

Sal 1.

Föremål från stenåldern.

- b. Två flintkärnor och tjugutvå flintspåner, funna å Koön vid Marstrand.
- c. En flintkärna och tre flintspåner, funna å Brunnskär i Torsby socken.
- d. En smal rätmäjsel och en spån af flinta.
- e. Två yxor af sten med skafthål och en vacker dolk af flinta, funna i Björlanda socken på Hisingen.
- f. En pilspets med hullingar, ett fragment af en spjutspets och en spån, allt af flinta, funna å Blixeröds ägor i Norums socken.
- g. En liten urna af lera, en hängprydnad (eller bryne) af skiffer samt en dolk och en spjutspets af flinta, funna å Löstorps ägor i Kareby socken.
- h. En på längden söndersprängd yxa af sten med skafthål och två flintkärnor, funna å Vefra i Håлта socken.

Västergötland:

- i. Tjugusju flintskärfvor och en mindre slipsten, funna å Sannagården i Lundby socken på Hisingen.
- k. Fyra dolkar, fyra spjutspetsar och en pilspets af flinta, alla ovanligt väl arbetade, samt två brynen af skiffer, funna i en forngraf i Tufve socken på Hisingen.
- l. Två brynen af skiffer, funna å Blixeröds ägor i Åsbräcka socken.
- m. En yxa af sten med skafthål och en med blott påbörjad hål, funna å Jättegårds ägor i Östads socken.
- n. Tjuguåtta flintspåner, funna på lilla Ramberget i Lundby socken på Hisingen.
- o. En yxa af sten, afslagen i skafthålet, och en afbruten spjutspets af flinta, funna i Tufve socken på Hisingen.
- p. En hammare af ovanlig form med skafthål, en hålmäjsel af flinta och några bitar af en lerurna, funna vid Borås.
- r. En tveeggad yxa med skafthål och en rätmäjsel af flinta, funna å Fagrabo ägor i Tumbergs socken.
- s. En större och sex mindre flintkärnor samt femtiotre flintspåner, funna å Sannagården i Lundby socken på Hisingen.

t. En rätmäjsel af sten, tre skedformiga skrapor af flinta, en spjutspets af flinta, eggen till en mäjsel af flinta samt fyrtiotre flintspåner, funna i samma trakt som föregående.

u. En slipsten och en rätmäjsel af flinta, funna å Helingsjö ägor i Björketorps socken.

Halland:

v. En mäjsel af sten samt en slipad yxa och en dolk af flinta, funna i en sandgraf i Lindome socken.

Öland:

x. Tre brynen af skiffer, funna vid plöjning i Hulterstads socken.

Dalsland:

å. En med ett hål på längden genomborrad tapp till skaft-hål, en yxhammare af sten och fragment af en yxa funna i Ryrs socken.

Östergötland:

ä. En slipsten och en på densamma liggande mäjsel af sten, funna så liggande vid Brådtoms sluss i Göta kanal.

ö. En yxa af sten med skafthål samt elfva slipade och sex oslipade yxor eller mäjslar af sten, funna vid nämnda sluss.

Danmark:

A. Bärnstensstycke, funnet vid Hirschholm.

Finland:

B. Fem mäjslar af skiffer.

Frankrike:

C. Femton flintspåner, funna i departementet Saône-et-Loire.

Skåp 17. Fynd från åtskilliga landskap.

Småland:

a. *Spjutspets af flinta med hullingar, ovanligt vackert arbete.*

Värmland:

b. *Stor yxa af flinta, 34 cm. lång, med skarp väl bevarad egg, funnen i Östra Sunds socken.*

Sal 1.

Föremål från stenåldern.

Dalarne:

- c. *Yxa af sten.*

Gotland:

- d. *Vacker mäjsel af sten.*

Västmanland:

- e. *Mäjsel af sten*, funnen i Harakers socken.

Blekinge:

- f. *Hålmäjsel af flinta*, funnen å Stilleryds ägor vid Karlshamn.
g. *Väl arbetad rätmäjsel af sten*, funnen i Gammaltorps socken.

Öland:

- h. *Mycket vacker yxhammare af sten med skafthål*, funnen å Skärlöfs ägor i Hulterstads socken.
i. *Brynen af lerskiffer*, funna i Stenåsa socken.

Östergötland:

- k. *Yxor eller mäjslar af sten.*

B. Bronsåldern.

Vid början af det 2:dra årtusendet före Kristi födelse fingo våra förfäder genom en liflig samfärdsel med andra länder och isynnerhet genom beröring med de vid Östersjöns södra kuster boende folken, kunskap om metallers bruk. De metaller, som nordbon då lärde känna voro kopparn och bronsen, den senare en blandning af koppar och tenn.

Därmed började i Skandinavien den högre kulturperiod, som blifvit kallad *bronsåldern*. All brons såsom råämne infördes utifrån och användes genom gjutning till förfärdigande af vapen, verktyg och prydnader. Konsten att löda var likväl ännu okänd. Äfven en annan metall, guld, blef känd under denna period och användes förnämligast för tillverkning af kärl och prydnader samt till dekorering af bronsföremål medelst beläggning.

Undersökningar af grafvar och fornsaker från bronsåldern hafva gifvit oss en inblick i nordbons lif under denna tid. Särskildt viktiga upplysningar hafva vi fått af de s. k. hållristningarna, stora, i släta bergväggar inhuggna bilder eller taflor, hvilka sannolikt haft till uppgift att bevara minnet af viktigare händelser.

Boskapsskötsel och åkerbruk idkades. Hästen användes till ridt och åkning, vagnar med såväl två som fyra hjul voro i bruk. Oxen (tjuren) spändes för plogen. Fartyg af ansenlig storlek förekommo; att de likväl uteslutande varit afsedda för rodd, kan man sluta däraf, att hållristningar, som framställa fartyg i mängd, aldrig afbilda dem med master eller segel.

Klädedräkten utgjordes väl hufvudsakligen af skinn och pälsverk; graffynen visa dock, att kläder af ylleväfnad äfven varit i bruk.

Under bronsålderns tidigare del begrofvos de döda obrända, i kistor af sten eller af klufna och urhålkade trästammar. Efter en öfvergångsperiod, då begrafning såväl med som utan likbränning ägde rum, blef likbränning det

gångse bruket och benskärfvorna nedlades i små stenkistor eller i urnor af bränd lera. Grafvarna täcktes vanligen af jordhögar eller rösen (s. k. stenkummel), hvilka ofta voro mycket stora och icke sällan inneslöto flere grafvar.

Minnen från bronsåldern förekomma talrikast i Götaland.

Bronsåldern i Sverige anses sluta omkring 500 år före Kristi födelse.

Fönsterlådan 18. *Dolkar och svärd af brons.*

Dolkarna äro i allmänhet att anse såsom en äldre typ än svärden och direkta efterbildningar af stenålderns dolkar. Först så småningom lärde man sig att förlänga de alltid tveeggade och spetsiga klingorna och fick sålunda svärdet, hvilket äfven det var afsedt mera för stöt än hugg. Fästena voro merendels af trä, ben eller horn, men ofta, isynnerhet under den äldre bronsåldern, förekommo fästen af brons, stundom belagda med guld och prydda med infattade bärnstensstycken eller med emaljliknande inläggningar af hartz.

a. En vacker bred dolkklinga med kvarsittande två nitar för fästets fastgörande. — **b.** Dolk med bronsfäste hvars båda sidor äro urhålkade och försedda med nithål för inläggningar, funnen å Rågelunds ägor i Landa socken, Halland. — **c.** Dolkklinga med längdsirater och nithål för fästet. — **d.** Fragment af ett svärd med bronsfäste, funnet i Skåne. — **e.** Svärd med fäste af brons, sönderbrutet i flere delar. — **f.** Svärd med fäste af brons, med kvarsittande nitar och spår af hartzbeläggning å de urhålkade sidorna. — **g.** Ett liknande svärd med för beläggning urhålkadt fäste, funnet i Myckleby socken, Bohuslän. — **h.** Svärds-klinga, närmast fästet vackert arbetad och med tånge för fästet, funnen i Timmelheds socken, Västergötland. — **i.** Svärds-klinga med omkring tången kvarsittande munbleck efter slidan, funnen i Härene socken, Västergötland. Slidan var vanligen af trä, öfverdraget med läder.

Doppskor till svärdslidor, k med flat botten och l nedtill spetsig.

Spjutspetsar. — **m.** En särdeles vacker med sirater omkring hålken, funnen i närheten af Ulricehamn, — **n** med kortare blad och längre hålk, funnen i Skåne och **o** med långt utdragen spets, funnen i Långelanda socken, Bohuslän.

Yxor äro af olika slag. — **p.** Af vanlig, stenyxorna liknande form med skafthål och linesirater, funnen i Halland. — **q.** Med tunnare blad, funnen i närheten af Falsterbo. **q¹.** Afgjutning efter större yxa af brons; med skafthål samt spiral- och linesirater; originalet funnet i Skåne, nu i Statens Historiska Museum.

Ett annat slag af yxor äro de s. k. *skaftcellerna*, hvilka sakna skafthål och instuckos i skaft af trä. — **r, r.** Med breda blad och öfverdelen urskölpd för skaftet, funna å Öckerö i Bohuslän. — **s, s.** Liknande men med smalare, mera mäjsel-formade blad. Andra, **t** med bredt blad, funnen i Småland och **u** med smalare, funnen i Västergötland, hafva uppstående kanter för fastgörande af skaft.

Hålcetter äro också ett slags yxor med en mot eggen vinkelrät hålk, hvari det knäböjda träskaftet instacks och fastsurrades med en skinnrem, dragen genom en, vanligen å celten förekommande ögla.

Bland de med ögla märkas flere synnerligen vackra exemplar funna i Västergötland, **v** i Åsaka socken, **x** i Slädene socken, **y** i närheten af Axvall.

z. Äro af mera fyrkantig och smalare form, funna vid Kattarp i Skåne.

å, å. Hålcetter utan ögla.

Gjutformar af sten till hålcetter, **ä** funnen i Småland och **ö** funnen å Krusagårdens ägor i Horla socken, Västergötland.

Fönsterlådan 19. *Halsringar* af brons. — **a.** Spiralvriden med breda, platta ändstycken, funnen å Hegille ägor i Solberga socken, Bohuslän. — **b.** Med refflor och ändstyckena sammanlagda i S-formigt lås, funnen i Ödsmåls socken, Bohuslän. — **c.** Med åt olika håll lagda spiralrefflor.

Armringar af brons. — **d.** Spiralvriden med fyrkantiga ändstycken. — **e.** Spirallagd i 7 hvarf och **f** i 4 hvarf. — **g.** Med halfklotformade ändstycken, funnen i Bolums socken, Västergötland.

h. *Spänne* af brons. — **h¹.** Afgjutning i gips af ett större *bronsspänne* med linesirater; originalet i Statens Historiska Museum.

Knifvar af brons, eneggade, ofta med små spirallagda skaft såsom **i**, flere äro smyckade med liniesirater såsom **k**.

l. *Pincetter* af brons; små tänger, hvilka anses hafva användts till att draga lädertråden genom hålen vid sömnad eller till uttryckande af skäggstrån, under det att knifvar af nyssnämnda form brukats till rakning. Somliga pincetter äro prydda med punkter och liniesirater.

m. *Tutuli*, koniska knappar af brons med tvärså på undersidan. De anses hafva användts såsom prydnader å de af trä förfärdigade sköldarna eller å klädedräkten. —

n. Fragment af tutulus med hög spets och knappformadt toppstycke, funnen i Morups socken, Halland. — **o**. Med låg spets, ögla å undersidan och ornerad med spiral- och halfcirkelsirater.

p. *Knapp* af brons, dubbel; öfre skifvan prydd med spirallagda cirkelornament.

Sammanhörande fynd. — **q**. En vacker spjutspets, tvänne beslag, det ena med liniesirater, och en liten knapp, allt af brons, funna i Långelanda socken, Bohuslän. — **r**. Fragment af en hålcelt och ett knifblad af brons, funna i Södra Kvinneby i Stenåsa socken på Öland.

s. *Gjutform* af sten för knifvar, funnen i Bohuslän och **t** ett *gjuthufvud* af brons. — **t**. Afgjutning i gips af *Hängkärl* och *kupa af brons* med sirater; originalet i Statens Historiska Museum. — **u**. Fragment af dylikt hängkärl, funnet i Härene socken, Västergötland. — **v**. Tunn bronsplåt, fragment med spiral- och liniesirater.

För jämförelse med våra nordiska typer äro här utlagda bronsåldersföremål, funna å ön **Cypern** och i **Öfre Egypten**:

A. *Dolkar*, — **B** *spjutspetsar* och — **C** *yxor* (skaft-celter) från Cypern samt **D** *harpunspets*, — **E** *knifvar*, — **F** *pilspetsar* och — **G** *yxor* från Öfre Egypten.

H. Bågformigt *spänne* af brons med linesirater, funnet i *Tyskland*.

Bord 20 och 21.

Afbildningar af **grafvar** från bronsåldern.

20. *Grafhög* efter original vid Dömmestorp i Hasslöfs socken, Halland, föreställes till en del utgräfd. Då denna grafhög undersöktes, fann man midt på högens botten en stor stenkista af 2,10 meters längd, innehållande lämningar af ett obrändt lik. På tre andra ställen längre upp i högen och nära kanten påträffades små stenkistor af endast 30—60 centimeters längd, fyllda med brända ben. På ett ställe bredvid den lilla stenkistan i högens topp stod en lerurna med brända ben och bredvid kistan låg en flat sten öfver en grop, som likaledes innehöll brända ben. Både den stora kistan och kistan i högens topp samt en af de andra små kistorna inneslöt o jämt benen fornsaker från bronsåldern; och det lider föga tvifvel, att äfven de tre andra grafvarna med brända ben förskrifva sig från nämnda period.

Den stora grafven med det obrända liket midt på högens botten måste vara äldre än de andra, emedan man i annat fall icke kunnat, utan att rubba dessa, bygga den stora kistan.

Nästan hvarje hög från bronsåldern, i hvilken man funnit en graf med obrända ben, har äfven innehållit grafvar med brända ben; men den förre har alltid stått närmare högens midt och botten än de senare.

Man har här af bevis för den slutsatsen, att under bronsåldern liken begravits dels obrända och dels brända samt att stenkistorna med de obrända benen förskrifva sig från en äldre period än de små grafvarna och lerkärlen med brända ben.

21. *Röse* efter original i Bohuslän; föreställes delvis upprifvet. I grafvens botten är en kista af stenhållar blottad.

Röse (stenröse eller kummel) är en oftast rund, stundom mycket stor hög af stenar, täckande en graf från

bronsåldern. Detta slags grafhögar äro merendels uppkastade på toppen af ett berg eller en höjd med vidsträckt utsikt öfver hafvet. Stenkummel i Bohuslän äro ofta omsorgsfullare lagda än på andra håll och icke sällan, såsom å det här afbildade, nedtill byggda i en terrassliknande afsats med murlagda sidor.

22—24. Hällristningar, bilder inhuggna i jämna, sluttande eller vågräta berghällar och ämnade att åt eftervärlden bevara minnet af tilldragelser från en tid, då skrifkonsten ännu icke var känd.

Ram 22. Afgjutning i cement af en *hällristning* å Aspeberget vid Tegneby i Tanums socken, Bohuslän, visande **a** ett fartyg, **b** större djur, drifna eller jagade af en man **c**; **d** en man, som kör en af två oxar (tjurar) dragen plog och **e** en man, som skjuter med båge.

23. Afgjutning i gips från en *hällristning* vid Bräcke i Brastads socken, Bohuslän, visande en *djurbild*.

24. Afgjutning i cement af en *hällristning* vid Utby i Herrestads socken, Bohuslän, framställande **a** ett *fartyg* och **b** ett *hjul* med fyra ekrar, hvilket senare ofta förekommer å hällristningar och anses hafva varit en religiös symbol för solen.

25. Afgjutning i gips efter *lerkärl* i form af hydda med tak och dörröppning. Dylika lerkärl från bronsåldern äro funna å Albanobergen i närheten af Rom i Italien.

C. Järnåldern.

Från omkring 500 år före Kristi födelse börjar i Norden den period, som kallas järnåldern, under hvilken byggarne därstädes fingo kännedom om järn, silfver, glas, elfenben och mynt. Med bruket af järnet följde äfven konsten att smida samt att löda och förgylla metaller. Bronsen användes väl fortfarande, framför allt till smycken och prydnader, hvartill den med sin guldglänsande färg ägnade sig, men vapen och eggverktyg gjordes däremot nästan alltid af järn.

Under denna period blef äfven skrifkonsten känd i Norden. De äldsta skriftecknen därstädes voro runorna, hvilka antagligen efter förebild af de latinska och grekiska bokstäfverna uppfunnits af de germanska folk, som voro bosatta intill det romerska rikets gränser.

Med ledning af framför allt den mängd af främmande mynt, som förekomma bland fynden från järnåldern kan man inom denna långa tid särskilja en äldre och en yngre järnålder med flere olika perioder för hvardera.

I. Den äldre Järnåldern

räknas från omkring 500 år före Kristi födelse till omkring 400 år efter Kristi födelse. Med det stora inflytande, som det romerska världsriket tidigt fick på mellersta Europas germanska folkstammar blef under denna äldre järnålder bekantskapen med järnet och den därmed följande högre kulturen småningom öfverförd till de folk, som bodde vid Östersjöns södra kust och därifrån till Skandinavien. Den romerska kulturen satte äfven särskildt under århundradena närmast efter Kristi födelse en viss prägel på nordbornas arbeten. Från denna tid har man också i svensk jord funnit en hel del arbeten af romerskt ursprung.

Alla i vårt land funna mynt från järnåldern äro utländska. De äldsta äro romerska silfvermynt, s. k. dena-

rer, till större delen från de två århundradena närmast efter Kristi födelse.

Runinskrifter förekomma såväl å grafstenar som prydnadsföremål o. a. under de första århundradena efter Kristi födelse.

Klädedräkter förfärdigades af väl arbetade ylleväfnader. Krukmakarearbeten af finare former och gods tillverkades men voro likväl aldrig glaserade.

Under den äldre järnåldern begrofvos liken dels brända och dels obrända. Då liken brändes, nedlades benen jämte smycken, vapen, kärl o. d. antingen uti små, runda, i jorden grädda gropar af intill 60 centimeters genomskärning och 30 centimeters djup, eller uti kärl af bränd lera eller brons. De obrända liken nedlades icke sällan med kläder, smycken, vapen o. d. uti stenkistor, bildade af flata, på kant resta hällar.

Brandgroparna eller »brandpletterna», såsom de kallas å ön Bornholm, där de först upptäcktes, ligga alltid under den naturliga jordytan utan att vara täckta af någon hög. Öfriga grafvar från denna tid äro likväl vanligen täckta af en rund eller aflång jordhög eller af ett stenröse. Ofta äro de prydda med resta stenar, s. k. bauta-stenar, hvilka mycket sällan bära någon kort runinskrift.

Bord 26. Afbildningar af olika grafsättningar.

Somliga högar bestå af uppkastade stenar, andra af jord; flere äro omgifna af i krets lagda stenar; å en af jordhögarne är rest en bautasten.

Stensättningarna äro af flere slag, lagda i runda kretsar, i fyrkant, i treudd och i form af skepp.

Bord 27. Föremål från äldre järnåldern.

a. *Yxa af järn* med långt tillbakadragen egg. — **b.** *Halsring af brons* bildad af två olika stora delar, förenade genom en ledgång och rörliga kring denna; funnen i Kareby socken, Bohuslän. — **c.** *Pincetter af brons* med vidhängande rembeslag. — *Spännen af brons* af olika ty-

per, visande en utveckling af former under de fyra första århundradena efter Kristi födelse. Af dessa äro **d** och **e**, funna i Skåne, — **f**, **g**, **h**, funna på Öland, — **i**, funnet i Håltå socken, Bohuslän och **k**, funnet på Gotland.

l. *Spänne af silfver* med guldbeläggning, funnet å Kastle-gårdens ägor i Ytterby socken, Bohuslän.

m. *Hängprydnad af guld* med pålödda guldpärlor, funnen i Älfsåkers socken, Halland.

n. *Små bucklor af brons*, som varit fästa såsom prydnader å kläderna.

o. *Pärlor af bärnsten*.

p. *Bronsstatyetter*, romerska arbeten.

Sammanhörande fynd, — **q**. Från ett stenröse i Torslunda socken på Öland, bestående af en *sköldbuckla* af järn med kvarsittande nitar och en större rund och flat *knapp af brons* med ögla. — Sköldbucklan hade sin plats å midten af skölden, som var af trä, och tjänade till att skydda den hand, som höll skölden i ett tvärs öfver en öppning anbragt handtag.

r. *Spänne af silfver*, prydt med pålödda trådar och korn af samma metall, s. k. filigranarbete, *beslag af brons i form af människoansikte* (romerskt arbete), en *djurformad figur af brons*, ett *rembeslag* och en *knapp af brons*, funna å norra Kvinneby ägor i Stenåsa socken på Öland. — **s**. Fynd från sjön Kvin i Malungs socken, Dalarne: en *håll-cell*, en *spjutspets*, 7 *pilspetsar*, 2 *knifvar*, en *syl*, 2 *filor* och ett *spänne* med rembeslag, alla af järn.

Mynt af silfver, romerska s. k. denarer, präglade under kejsarne Antoninus Pius († 161 e. Kr.) och Marcus Aurelius († 180 e. Kr.) Dylika mynt, som i stort antal påträffats i Skåne samt på öarna Bornholm, Öland och Gotland, men sällan på Sveriges fastland, hafva troligen blifvit förda till Norden genom handeln utefter floderna Oder och Weichsel.

II. Den yngre järnåldern.

Efter romerska världsrikets fall under femte århundradet efter Kristi födelse upphörde det direkta inflytande,

som den romerska kulturen utöfvat på nordbornas arbeten, och en egen för Norden särskildt utmärkande smak i mönster och ornering började själfständigt utveckla sig. Man räknar den yngre järnåldern från omkring år 400 efter Kristi födelse till senare hälften af 11:te århundradet, då kristendomen vann insteg i vårt land.

Under denna period fingo Nordens inbyggare beröring och samfärdsel öfver sydöstra Östersjöländerna och Ryssland med de götiska folken vid Donau och genom dem med det östromerska riket, hvarifrån till Norden fördes mängder af romerska och byzantinska guldmynt, s. k. solidi. Från den lifliga handeln med orienten förskrifva sig äfven de rika skatter af arabiska silfvermynt, som till ett antal af öfver 20,000 påträffats i svensk jord, isynnerhet på Gotland. Utom dessa mynt, har man funnit en mängd silfvermynt från länderna i mellaneuropa samt från Storbritannien. Efter förebild af dessa sistnämnda s. k. anglosachsiska mynt, läto konungarna Olof Skottkonung och Anund Jakob vid hednatidens slut införskrifne engelska myntmästare prägla de första mynten i Sverige.

Mot slutet af järnåldern, under den s. k. vikingatiden, vann skeppsbyggnadskonsten en hög utveckling. Med stora segelfartyg underhölls handel på långt aflägsna länder. Nordborna företogo härnadståg till alla Europas kuster, grundlade på många håll mäktiga riken och vunno i kulturellt hänseende en utveckling, som ställde dem i jämbredd med de flesta af Europas öfriga folk.

Vid denna tid började man använda de enklare s. k. yngre runorna. Ett stort antal inskrifter med dessa skriftecken isynnerhet å grafstenar äro bevarade till vår tid.

Under den yngre järnåldern begrofvos de döda än brända, än obrända. Då den döde brändes, lades han vanligen fullt påklädd på bålet med vapen och smycken. Ej sällan blefvo äfven hästar, hundar, falkar eller andra djur lagda på bålet. De hopsamlade benen af den döde blefvo sedan ofta förvarade i ett lerkärl. De obrända liken lades ej sällan i kistor af trä. Grafvarna äro antingen täckta af en uppkastad hög eller betecknade med stenar, som ligga

i en krets, en fyrkant, en treudd eller i form af ett i båda stäfvarna spetsigt skepp, s. k. skeppssättning. Sagorna innehålla flere berättelser om män, som blifvit högsatta i sina skepp. Till den dödes minne restes ofta s. k. bauta-stenar, hvilka antingen voro oristade eller försedda med runinskrift upplysande om den aflidnes namn m. m. En märklig grupp af minnesstenar bilda de gottländska bildstenarna med framställningar ur saga och lif.

Bord 28. Afbildningar af olika grafsättningar.

En liten **grafhög**, framställd i genomskärning och med en lerurna, i hvilken funnits lämningar efter ett brändt lik, äfvensom grafvar, omgifna af i krets lagda stenar. Särskildt anmärkningsvärd är den större kretsen i form af ett i båda stäfvarna tillspetsadt skepp — »skeppssättning».

Bord 29. Föremål från yngre järnåldern.

Svärd af järn. De äro dels ensidiga med flat tånge, vid hvilken fästets klädsel, utgörande två sidostycken af trä eller dylikt, fastgjordes medelst naglar, dels tveeggade med kort parerstång och fäste af järn eller brons. De tveeggade klingorna hafva merendels en bred längdreffla å båda sidor. Fästet är ofta rikt orneradt och belagdt med guld eller silfver; knappen är halbsferisk, tillplattad. Kafveln (den delen af fästet, som omfattas af handen) har vanligen varit klädd med trä, som förmultnat å de i jorden funna svärd. Finare svärd hafva kafvel af väl arbetad brons. — **a**¹. Ett svärd med spår efter silfverbeläggning å fästknappen; fästet orneradt med små runda fördjupningar. — **a**². Funnet vid Falköping. — **a**³. Funnet i Nossåån, Härene socken, Västergötland — **b**. *Svärdsknapp af brons* med slingornering, funnen i Gårdslösa socken, Öland. — **c**. Del af *kafvelbeläggning af brons* med flätornament, graverade människoansikten, och spår af förgyllning, funnen vid Ranten i Västergötland.

Doppskor af brons till svärdsidor, genombrutet arbete — **d**¹ och **d**², funna i Halland; **d**³ i Lerums socken, Västergötland.

Spjutspetsar af järn, somliga med långt utdragna, smälare klingor, andra med bredare klingor. — *e*¹. Smal klinga med spår af silfverbeläggning, funnen i Kolbäcks socken, Västmanland, — *e*² med bred klinga, funnen i Östra Våla socken, Upland.

Pilspetsar af järn; *f*¹ med tånge och *f*² med hålk för träskaflet, som ofta var försedt med ägarens bomärke, understundom tecknad med runor. Bågarna voro af trä och närmare 2 meter långa. Armborst eller bågar med stock voro okända under hednatiden.

g. Yxa af järn. Yxan var nordmännens mest fruktansvärda vapen.

Nycklar: — *h* större af järn med bronsband och spår af förgyllning; — *i* mindre af brons, flere olika former.

Hästfigurer, *k* af järn, funnen i Nerike och *l* af brons.

Föremål af ben och brons. *m*. Kammar med linie- och ringsirater. — *n*. Sländtrissa med ringsirater. — *o*. Pryl med skaft i form af hästhufvud.

Pärlor. Upptäcktes å snören och användes merendels af kvinnorna till prydnader å hals och armar. — *p*¹. Af bärnsten, glas och glasfluss, funna å Gottska Sandön. — *p*². Af karneol. — *p*³. En af ben med rödfärgade cirkelsirater samt flere af glas och glasmosaik, funna i Hoflanda socken på ön Tjörn. — Af glasmosaik, — *p*⁴, funnen i Tådene socken, Västergötland; — *p*⁵, funnen i Småland; — *p*⁶, funnen vid Växiö; *p*⁷, funnen i Boråstrakten. — Af bergkristall, — *p*⁸, funnen i Stala socken på ön Oroust och *p*⁹, funnen vid Sigtuna. — *p*¹⁰. Af lera, funna i Sigtuna och *p*¹¹, af silfver och silfverfiligran från Öland.

Spännen och spännbucklor af brons. Genom jämförande undersökningar hafva senare tiders forskningar lyckats ungefärligen bestämma tidpunkten för tillverkningen af olika typer spännen och spännbucklor från järnåldern och därmed äfven för sådana föremål, som jämte dylika påträffats i fynden. — *Spännen* från slutet af 6:te och början af 7:de århundradet e. Kr. af en på Gotland mycket allmän typ. — *q*¹. Med slingornament och infattade röda glas-

flusser. — q^2 . Med rik förgyllning samt infattade stenar och röda glasflusser. — q^3 . Spännen med typer från 6:te och 7:de århundradena e. Kr., funna på Gotland. — q^4 . Runda, flata spännen med kantrand, somliga med spår af förgyllning; från 7:de århundradet och funna på Gotland. Samtidig är q^5 , liten enskalig, oval spännbuckla, funnen å Lindome kyrkogård i Halland. — r . Runda, kupiga spännen, ornerade i flåtmönster; båda med spår efter nålar af järn; funna på Öland. Det större har å midten en upphöjd buckla.

Särskilda slag af spännbucklor af brons äro:

Djurhufvudformade spännbucklor med nålar af brons, från vikingatiden (800—1050-talet) alla af Gotlandstyper. — s^1 . Ornerade med tätt borrade små fördjupningar. — s^2 . Dylika med ett längd- och ett tvärband öfver pannan. — s^3 . Med ornering i rikt omväxlande mönster, inramadt af tre längband. — s^4 . Dylika med fem längband.

Runda äfven kallade *dosformiga spännbucklor* med nålar af brons, alla från Gotland och från samma tid som föregående. — t . Enklare med släta korsband och fälten däremellan ornerade med tätt borrade små fördjupningar. Bland dessa har t^1 en runinskrift, som enligt en tydning skall vara: ATRIKR-RISTI. — t^2 . Ornerad med tätt borrade hål; öfverdelen skadad. — t^3 . Ornerade med slingornament och små runda knappar. — t^4 . Rikt ornerade och med små skalbagglignande prydnader påsatta å öfverdelen.

Ovala spännbucklor af brons, rikt ornerade i ofta genombrutet mönster, samtliga med kvarsittande fragment af järnnålar. De äro dels enskaliga från 9:de århundradet e. Kr. med låga knappar såsom — u^1 , funnen vid Cimbrishamn och — u^2 , från Gotland, dels tvåskaliga, från förra hälften af 10:de århundradet, med fem kvarsittande genombrutna knappar, — u^3 och u^4 , funna i Segerstads socken på Öland, — u^5 , från Småland, — u^6 , med nio knappar, funnen i Säfve socken på ön Hisingen — u^7 , funnen i närheten af Växiö, och dels tvåskaliga — u^8 , funnen i Småland — från senare hälften af 10:de år-

hundralet, med fem höga knappar, af hvilka den mel-
lersta är kronliknande, de öfriga hästhufvudformade.

v. *Likarmade bågspännen* af brons med nålar af järn,
flertalet funna på Öland.

Bord 30. *Ringspännen af brons*; flere med kvar-
sittande nålar af brons. Ringarnas ändstycken äro till formen
omväxlande såsom **a**¹, flata fyrkantiga, — **a**², mångkantiga,
a³, päronformiga, — **a**⁴, med ett upphöjdt bandornament
å midten af ringen, — **a**⁵, med flere taggar å ringen, —
a⁶, med kulformade ändstycken och ränna till stöd för
nålspetsen. Alla funna på Gotland.

Armringar. — **b**¹, af silfver bestående af tvänne spiral-
vridna tenar med hopkrokade ändstycken, funnen på Got-
land, — **b**², slutna armring af brons med ett hjulformadt
ornament. — Öppna armringar, **b**³ af silfver sicksackor-
nering, — **b**⁴ af brons med enkla liniesirater och djur-
hufvudformade ändstycken, funna på Gotland.

Fingerringar. — **c**¹. Spirallagd af brons och **c**², snodd,
öppen af brons, båda funna i Gårdby socken på Öland. —
c³. Spirallagd fingerring af silfver — **c**⁴. Fingerring af guld,
funnen på Gotland.

d. *Ringnål* af brons, funnen i Hagerstads socken på Öland.

Knappar af brons. — **e**¹. Kupiga med öglor å frän-
sidan. — **e**². Flata. — **f**. Stångknapp.

g. Rund, genombruten bronsskifva, funnen på Gotland.

h. Beslag af brons till bälte, genombrutet arbete i tio delar
med ändbeslag och sölja; funnet på Gotland.

Nålar af brons. — **i**¹. Enkla med hål eller öga. —
i². Med päronformadt hufvud, orneradt med små tätt borrade
fördjupningar. — **i**³. Med hufvudets mellanstycke rutfor-
migt och genombrutet.

Hängsmycken. — **k**. Kamformigt af brons, funnet på Got-
land. — **l**. Rundt, platt; filigranarbete af silfver med ögla
och infattad sten, funnet på Öland. — **m**. Bronsbrakteat
med ögla; äfven från Öland.

Brakteater äro runda tunna plåtar med frän ena sidan
präglade figurer, efterbildningar af romerska mynt. Benäm-
ningen härledes af det latinska ordet bractea, plåt. Dessa

smycken böra icke förväxlas med de små medeltida en-sidiga mynt, som äfven kallas brakteater.

n. Afgjutning i koppar efter en i Lunds Universitets museum befintlig brakteat af silfver.

Guldbrakteater. — **o**¹. Funnen å Tösslanda ägor, Fuxerna socken, Västergötland. — **o**². 2 st., funna å Öreds ägor i Ödsmåls socken, och **o**³, funnen i Tegneby socken, Bohuslän. — **o**⁴. 5 st., funna i Flistads socken, Västergötland. — **o**⁵. Galvanoplastisk afgjutning af en större guldbrakteat med runskrift; originalet i Statens Historiska Museum, är funnet vid Åsums kyrkoby i Skåne.

Guldringar lagda i spiral, ämnade till betalningsmedel, därvid smärre stycken afhöggos och vägdes. — **p**¹. Större spirallagd ring, funnen vid Sala. — **p**². Mindre dylika ringar. Vid vägningen användes små *balansvägar* **q** af brons med hopfällbara armar.

Silfvermynt, funna på Gotland. — **r**¹. Romerska denarer. — **r**². Tyska mynt. — **r**³. Anglosachsiska mynt. — **r**⁴. Kufiska (arabiska) mynt s. k. dirhemer. Namnet kufiska hafva de erhållit efter staden Kufa i Mesopotamien. Flere af dessa mynt äro klippta i större och mindre bitar, hvilka användts såsom skiljemynt. Särskildt de anglosachsiska mynten finnas ofta klippta i halfvor eller fjärdedelar, enär de å deras fränsidor förekommande korsen underlättade delningen. — **r**⁵. Västromerska och bysantinska (Östromerska) *guldmynt*, s. k. solidi, från femte och sjätte århundradena efter Kristi f. Dylika mynt äro ofta funna på Gotland, Öland och Bornholm.

Sammanhörande fynd. — **s**. Spänne af brons med kedja, nål af brons med kedja och tio pärlor af glasfluss, funna i Torslunda socken. — **t**. Kedja af brons, slutande i båda ändar med en ring, hvori hänga små hammarliknande prydnader af brons, flere andra dylika prydnader, 15 perlor af glas och glasfluss samt en perla af karneol, funna i Gårdby socken. — **u**. Bryne af skiffer, en söndrig yxa af järn, beslag af brons och svärdknapp af järn, funna i samma socken — **v**. Två harpunspetsar af ben, den ena med nitnagel af brons, 2 ringar af brons, bitar af en öppen

armring af brons, rundt spänne af brons med nål af järn och 2 pärlor af glas, funna i Hulterstads socken. — **x.** Oval dubbelskalig spännbuckla af brons, bitar af spännbucklor och en bronsnål, funna vid Slagerstad i samma socken. — **y.** Sex pärlor af silfver, en af bärnsten, 7 af glasmosaik. — **z.** Brakteatformig prydnad af brons, spänne af silfver och pincett af brons, funna vid Södra Kvinneby i Stenåsa socken. Alla från Öland. — **å.** Spjutspets af järn, knapp och parerstång till svärdfäste af järn, en grön refflad och en smält glaspärla, funna jämte kol och lämningar af andra järnföremål på Askerön vid Oroust i Bohuslän. — **ä.** Större ringspänne af silfver och en öppen, snodd armrings af silfver, funna å Svartsjölandet vid Stockholm. — **ö.** Bitar af en lerurna och 2 kufiska mynt.

Ram 31. Afgjutningar af 64 st. *brakteater*, hvilkas original af guld tillhöra Kristiania Museum. — **a.** Brakteater med filigransirater och infattade stenar. — **b.** Med barbariska framställningar af människoansikten och otydbara efterbildningar af bokstäfver. — **c.** Med ryttarefiguren. — **d.** Med ett människoansikte och ett »hakkors» (en religiös symbol). — **e.** Genombrutet arbete i filigran; ett kors omgifvet af en ring (»hjul» — en religiös symbol).

32—34. Runinskrifter. I den äldre runraden funnos 24 runor, som i inskrifter ofta hade riktning från höger till vänster. Småningom ändrade dessa skriftecken såväl form som betydelse, och sedan några runor äfven fallit ur bruk, användes under hednatidens sista århundraden de numera s. k. yngre runorna, hvilka voro 16 till antalet. Runinskrifter förekomma icke blott å grafstenar utan äfven till minne af viktigare händelser.

32. Afgjutning i gips af runinskriften å en sten, som numera står rest vid Tanums kyrka i Bohuslän. Den är en af de äldsta kända runstenar i Sverige. Runorna äro vända bakfram och skola läsas från höger till vänster. Inskriften lyder: THRAWINGAN HAITINAR WAS, hvilket betyder »(stenen) Thravinges kallad vardt».

33. Afgjutning i gips af inskriften å en runsten vid Råfsal på Tjörn. Den har äfven delvis »äldre runor» och lyder: HARIWULFS STAINAR, d. v. s. »Herjulf's (äro dessa) stenar».

34. Afgjutning i gips af inskriften å den s. k. »kung Ramunders häll» vid Hoga i Stala socken på Öroust.

35. Afgjutning i gips af ett »hakkors», inristadt på ett berg vid Boråseröd i Tossene socken, Bohuslän. Hakkorset var under järnåldern en religiös symbol.

36. Under borden ligga s. k. *ekstockar* af urhålkade trädstammar. Sådana farkoster anses hafva varit i bruk redan under stenåldern och förekomma äfven in i vår tid.

37. Ekstock, 5 m. 30 cm. lång och 85 cm. bred, genom två tvärvägggar delad i tre rum; funnen i ett kärr å Ottersjö ägor i Dagsås socken, Halland.

Ekstock, 3 m. 85 cm. lång och 60 cm. bred, funnen uti Samsjön i Fjärås socken, Halland.

38 och 39. S. k. *Älfstenar* med små skålformiga fördjupningar, »*Älfkvarnar*», i hvilka befolkningen på landsbygden ända in i senare tid nedlagt offer på så sätt, att man under läsning af en besvärjelse smort med ett stycke fläsksvål i skålarna och sedan i dem lagt slantar, knappnålar eller små dockor, gjorda af klutar. Detta slags offer är af urgammalt bruk; man trodde sig därmed kunna bli af med vissa sjukdomar, som ansågos förorsakade af älfvorna. Liknande skålformiga hålör återfinnas icke blott å flere bland stenåldersgrafvarnas takstenar utan äfven å hällristningar.

38. Älfsten från Höga i Säfve socken på ön Hisingen.

39. Älfsten från Västergötland.

Skåp 40. a. *Sländtrissor af sten och bränd lera*; flere med sirater. De hafva tjänat till svänghjul å det enkla

spinnredskap, som kallas slända och som ännu användes i aflägsnare bygder af vårt land.

b. *Eldstenar*, mot hvilka man slog eld med ett stycke flinta. Å de flesta har ett flitigt begagnande lämnat tydliga repor. Dessa stenar voro infattade i ett långs med rand-skåran löpande band af brons eller järn och hängdes vid bältet.

c. *Sänkstenar* för fiskenät eller för de äldre väfstolarna, å hvilka de genom sin tyngd höllo den upprätt stående ränningen spänd. De hafva varit i bruk äfven under senare tid.

Lerkärl från förhistorisk tid, alla af bränd, oglaserad lera. Från *bronsåldern*: — **d.** Stor urna, kanten sönderbruten, fylld med jord; funnen å Sannegården i Lundby socken, Bohuslän. Från *äldre järnåldern*: — **e.** Stor urna med rund kant, funnen i Gatesgårds mosse i Håltasocken, Bohuslän. — **f.** Uppåt hopträngd med utböjd kant och litet öra, funnen i Stafsinge mosse vid Falkenberg. — **g.** Med hög utåtböjd hals, tvär- och längdsirater, funnen i Lyse socken, Bohuslän. — **h.** Med hals, intryckta runda ornament och i sicksack lagda liniesirater. — **i.** Afsmalnande uppåt i en hals, liniesirater; funnen i ett stenröse å Löfåsa ägor, Synnerby socken, Västergötland. — **k.** Låg med rund kant och därunder ornamentsränder, funnen i en grafhög i Landeryds socken, Östergötland. — **l.** Låg med rund kant, intryckta runda ornament samt kryss-sirater. — **m.** Upptill afsmalnande, innehållande tänder af djur och aska, äfven från okänd fyndort. Små s. k. bikärl eller i grafvar ned-satta urnor: — **n.** Liten urna, funnen å Yttergården, Köinge socken, Halland. — **o.** Liten urna med öra. — **p.** Mycket liten urna, funnen i ett grustag å Sannegården i Lundby socken, Västergötland. Från *yngre järnåldern*: — **q.** Låg med sferisk botten och liniesirater, funnen jämte en spjutspets af järn och smält järn i Lundby socken, Västergötland.

Samlingar från historisk tid.

(Från senare hälften af 11:te århundradet efter Kristi födelse.)

A. Medeltids-* och Kyrkoföremål.

Skåp 41. Fynd från utgräfnings inom Bohuslän.

A. *Fynd från slottsruinen å Ragnhildsholmen i Nordre älf utanför platsen, där den gamla staden Konungahälla låg i Ytterby socken. Slottet förföll vid början af 1300-talet. — a. Pilspetsar med hålk, b knifblad, c saxar af äldre (ullsax-)form, d sporrar, e nitar och spikar, f bultlås; alla af järn. — g. Kammar, h tärning och i spelbricka af ben och horn. — k. Bitar af glaserade lerkärl. — l. Bitar af rådjurshorn. — m. Huggna stenar och tegel från ruinen.*

B. *Fynd från Kastelletgården i Ytterby socken, där den gamla staden Konungahälla var belägen. Staden förstördes 1135 af vendiska vikingar, uppbyggdes åter, men brändes och sköflades sedermera upprepade gånger, tills den 1612 flyttades till den ö, på hvilken Bohus slott låg. Äfven där sköts den i brand 1645 af svenskarna och ödelades fullständigt 1676, hvarefter den 1680 flyttades till sin nuvarande plats å fastlandet (Kungälf.) — a. Pilspetsar med hålk och med tånge, b yxor, d hästskor, (användes först under medeltiden), e hästkosöm, f betsel, g melkrok, h låsvred, i nycklar, k hänglås och l blosshållare, alla af järn. — m. Nyckel af brons äldre form till bultlås. — n. Kammar, o nålar och pryglar, p knifskäft, q trissa till spänninrättning (nöten eller kotan) å armborst och r tärning af horn. — s. Liten klocka af brons; dylika klockor brukades såsom prydnader å klädedräkten. — t. Tandad skifva af bly för*

*) En del föremål från medeltiden såsom smycken, vapen, husgeråd o. d. äro inordnade i serierna för dylika föremål från senare tid.

ornering af lerkärl, **u** munkpanna, **v** tranlampa och **x** gjutformar af sten. — **y**. Lock af lera. — **z**. Polletter af bly med bokstäfverna BH (Bo Hus); några med danska konungarna Christian IV:s och Fredrik III:s namnchiffer. — **å**. Golfplattor och glaserade tegel.

C. Fynd från Klosterkullen vid Kastellegården i Ytterby socken, där borgen i gamla staden Konungahälla var belägen. Kullen har sitt namn efter ett kloster, som där uppfördes efter stadens förstöring 1135. — **a**. Svärds klinga, **b** nitar och krampor, **c** knifblad, **d** sporre, **e** saxar af äldre (ullsax-) form och af vanlig form, **f** melkrok, **g** yxa **h** hästskor, **i** hästskosöm, **k** nycklar och **l** blosshållare, alla af järn. **m**. Doppskor af järnbleck till dolkslidor, **n** spännen och ringar af brons. — **o**. Kammar, **p** pryl, **q** spelbricka af horn — **r**. Islägg af ett ben, användes såsom skridsko, **s** lämningar af väfnader **t** bitar af målade glasfönster. — **u**. Bitar af ler- och stengods, **v** sländtrissor af sten och lera, **x** brynen af sten, **y** rådjurshorn, vildsvinständer, ostronskal och andra lämningar efter måltider. — **z**. Byggnadstegel och huggna stenar.

D. Fynd från Karlsborgs fäste i Bro socken nära Åbyfjorden, uppfördt af konung Karl Knutsson 1456 och förstördt 1531 af danskarna. — **a**. Pilspetsar med hålk, **b** hästskor, **c** blosshållare, **d** krampor, **e** nycklar, **f** sporrar, **g** raka, **h** knifblad, alla af järn. — **i**. Söljor, **k** fingerborgar och **l** sked af brons. — **m**. Tärning af ben. — **n**. Bitar af glaskärl och målade glasfönster. — **o**. Mynt: silfvermynt från konungarna Erik af Pommern, Kristoffer och Kristian I, guldmynt från Utrecht (slutet af 1400-talet), m. fl. — **p**. Ben af tama och vilda djur och andra lämningar efter måltider.

E. Fynd från Olofsborgs fäste på östra sidan af Bullaresjöarna i Nafverstads socken, hvilket förföll under förra hälften af 1500-talet. — **a** Nycklar, **b** dörr-regel, **c** knifblad och **d** pilspets af järn. — **e**. Sländtrissa, **f** grepe till kärl af lera och **g** bit af lerkärl. — **h**. Fragment af sandstenskärl. — **i**. Bärnstenspärla. — **k**. Stycken af kalk, kol och näfver, belagdt med beck, troligen lämning efter taktäckning. — **l**. Rör af smidt järn, slutet i ena ändan och försedt med

fånghål (?). Möjligen är detta ett »handrör» eller ett handskjutvapen af det slag, som förekom från slutet af 1400-talet och som bestod af en i en stock af trä nedfälld pipa af järn.

1—13. Altarskåp och altartaflor af trä. Den enklaste formen af altarskåp för kyrkans högaltare var triptyken, som utgjordes af tre delar, ett midtstycke och tvänne å gångjärn vridbara dörrar, hvilkas sammanlagda bredd svarar mot bredden å midtstycket. Själfva skåpet liksom dörrarnas insidor voro vanligen fyllda med skulpterade, målade och förgyllda bilder, enstaka figurer eller hela grupper. Utsidorna å dörrarna voro understundom målade. Ibland, då skåpen voro mycket stora, hade de dörrar i två delar, förenade med gångjärn. Månet skåp har ett understycke, en s. k. *predella*, som ofta på framsidan är prydd med målningar och som icke sällan å gavlarna är försedd med små luckor, innanför hvilka kyrkokärl o. d. förvarades.

Bilderna i skåpen framställa antingen händelser, hämtade ur Bibeln, eller enskilda gudomliga personer och helgon, hvilka igenkännas på de symboler eller attribut, hvarmed de äro försedda.

Efter medeltidens slut frångick man skåpformen och gaf åt altarprydnaden rika arkitekturformer med inramade bibliska taflor.

1. Altarskåp från Sköfde kyrka i Älfsborgs län. Det är från 1400-talets slut, med två dörrar, deladt i två våningar med enstaka snidade bilder och bär spår af färgläggning och förgyllning samt fragment af arkitektonisk inramning, spetsbågar i gotisk stil. Bland de till större delen skadade bilderna synas i midtstyckets öfre rad Gud Fader, sittande å en tron, framställd såsom en åldrig konung med krona på hufvudet. På sidorna om honom synas närmast märken efter numera bortbrutna bilder och utanför dem till höger helige konung Erik iklädd rustning med krona och riksäpple, till vänster helige konung Olof i rustning

och krona, trampande på en drake med krönt hufvud, hvilken symboliskt betecknade det ondas makt. I midtstyckets nedre rad Jungfru Maria med Kristusbarnet mellan till höger heliga Birgitta och till vänster ett annat kvinligt helgon. Ut i dörrarna synas, i den högra öfverst ett krönt kvinligt helgon och den helige Sigfrid med sina tre af hedningarna dödade medhjälparens hufvuden i ett ämbar; och nederst Johannes döparen med ett lam på en bok, och ett helgon i biskopsskrud med människofigurer liggande under fötterna, betecknande, att helgonet, fastän det lidit martyrdöden, likväl därmed nedtrampat kyrkans fiender. I den vänstra heliga Agnes med ett lam och tre helgon i prästerliga dräkter.

• **2.** *Altarskåp* med två dörrar från 1400-talet, med enstaka snidade bilder i en rad och spår af färgläggning och förgyllning; arkitektonisk inramning, spetsbågar uppburna af pilastrar. Bland bilderna igenkännas i midtstycket Jungfru Maria med Kristusbarnet, helige konung Erik i kunglig skrud, en biskop stående på en gryta (martyr), helige Kristoffer bärande Kristus; i högra dörren heliga Maria Magdalena med smörjelsekaret och heliga Birgitta i dok, bärande en bok; i vänstra dörren heliga Barbara, med ett torn, samt en apostel.

3. Midtstycke af ett större *altarskåp* från 1400-talets slut med spår af färgläggning och förgyllning; har tillhört Björlanda kyrka i Bohuslän. Dörrarna saknas och midtstycket har i senare tid försedts med en enkel ram och användts såsom altartafla. Ämnet för framställningen är yttersta domen. Öfverst synas i skulpterade enstaka bilder Kristus mellan ett svärd och en liljestängel omgifven af Jungfru Maria och Johannes Döparen, båda knäböjande. Nedanför äro i skulpterade grupper framställda de döda, som stiga fram ur sina grafvar. Till höger öppnar helige Petrus för de saliga himmelens port, öfver hvilken sitta änglar spelande å stränginstrument; till vänster drifva onda andar med djurhufvuden de osaliga ned i helvetet, framställdt såsom ett slukande vidunder.

4. Midtparti till ett *altarskåp*, 1400-talet, från Stala

kyrka på ön Oroust i Bohuslän, framställande i snidad grupp Jungfru Marias död (Maria omgifven af apostlarna).

5. Altarskåp från början af 1500-talet, med två dörrar; förut tillhörande Hanhals äldre kyrka i Halland. Det är orneradt med arkitektoniskt ramverk (baldakiner) samt färglagdt och förgylldt. Midtpartiet med en grupp, Jungfru Marias kröning, framställer henne, sittande under en stor krona, som uppbäres af till höger den törnekrönte Kristus och till vänster Gud Fader, iklädd kunglig skrud med krona och riksäpple. Dörrarna framställa i två våningar, den högra: öfverst bebådelsen, nederst flykten till Egypten; den vänstra: öfverst Kristi födelse, nederst konungarnas tillbedjan.

Vid 1600-talets midt har skåpet försedts med en skulpterad och färglagd inramning af trä, i hvilken ofvanför skåpet infattats en målning, korsfästelsen. Predellan bär inskriften: *Var Trofast intil döden så skall jag gifwa dig lifsens Krona.* Apoc. 2 wers 10.

6. Altarskåp från 1500-talets början med två dörrar. Midtstycket inrymmer en grupp med snidade och målade figurer framställande konungarnas tillbedjan: Maria och Josef med kristusbarnet samt konungarna i 1500-talets dräkt, Kaspar, Melchior och Balthasar (negern). Dörrarna upptaga snidade och målade bilder af de tolf apostlarna; å de flesta apostlabilderna äro attributen bortbrutna, så att man kan igenkänna endast Petrus med nyckel, Andréas med X-kors (andreaskorset, å hvilket han enligt sägnen blifvit korsfäst med hufvudet nedåt), Matteus med bila, Johannes med kalk, Jacob d. ä. med en pilgrimsstaf.

Själftva lådan till midtstycket är nytillverkad. Skåpsdelarna uppgifvas vara från Björketorps kyrka i Västergötland; osäkert är, om midtstycket och dörrarna ursprungligen hört till samma skåp.

7. Altartafla, 1600-talets slut, från Fässbergs äldre kyrka i Västergötland. Denna altarprydnad, som är af ett för våra landtkyrkor typiskt slag, består af en i klumpigt arbete skulpterad och målad arkitektonisk rambyggnad (barock), prydd med serafhufvuden och bilder af de

fyra evangelisterna med sina symboler, aposteln Johannes med kalk såsom attribut och Paulus med svärd. Inom ramen sitta tre taflor, nederst Nattvarden målad å duk, i midten Korsfästelsen med fristående i trä snidadt krucifix mot å själfva trätaflan måladt landskap såsom bakgrund, och öfverst Himmelsfärden målad å duk.

8. Till denna altartafla hör *Topp-prydnad*, Kristus med segerfanan trampande på ormen, som slingrar sig kring jordklotet.

9. *Topp-prydnad* af samma slag som föregående, från Frölunda äldre kyrka i Västergötland.

10. *Topp-prydnad* till altartafla, Kristus trampande på en drake (djäfvulen), från Ytterby äldre kyrka i Bohuslän.

11. Fragment af *altarprydnad* från slutet af 1600-talet; två spiralsnidade kolonner af trä uppbärande skulpterade bilder af evangelisterna Markus och Lukas med deras symboler, lejonet för den förre och tjuren för den senare. Enligt uppgift från Longs kyrka i Västergötland.

12. Fragment af en altarprydnad, från Ytterby äldre kyrka i Bohuslän; fyra enkla träkolonner, uppbärande skulpterade bilder af de fyra evangelisterna (Matteus, Markus med lejonet, Lukas med tjuren, och Johannes).

13. *Predella* eller understycke till altarskåp från By kyrka i Dalarne; från 1400-talet. Framsidan bär en målning, den stenade Stefani begrafning, och målad inskrift: *Œpelierū[n]t Œpethanū[m] viri timō[at]i [et] fecerū[n]t planctū[m]* Super eum (gudfruktige män begrofvō Stefanus och höllo stor klagolåt öfver honom). — Apost. gern. 8 kap. 2 v.

14 och 15. *Altarskåp* af trä med en skulpterad helgonbild för sidoaltaren, som hade sin plats i särskilda kapell eller i de mindre kyrkorna invid murarna eller invid pelare.

14. Från By kyrka i Dalarne, 1400-talet, med bild af helige konung Erik, iklädd kunglig skrud, under en baldakin af spetsbågar. Målningen och förgyllningen är under senare tid förnyad.

15. Från samma kyrka, 1400-talet, med bild af Apos-

teln Petrus under en baldakin. Å predellän läses en mål-lad inskrift: *Et Petrus ora pro me* (Helige Petrus bed för mig). Målningen är från senare tid.

16—42. Helgonbilder skurna i trä med spår af mål-ning och förgyllning. Flere af dessa hafva varit uppställda i skåp eller murnischer.

De äldsta under 1100- och 1200-talen tillverkade bil-derna, utmärka sig för en viss konventionell stelhet och symmetrisk enformighet. Under början af 1300-talet fort-for smaken för idealisering, men stelheten får lämna plats för en mera harmonisk och afrundad form. I början af 1400-talet en utprägladt realistisk konstriktning, som tog gestalter ur verkligheten och framställde bilder, hos hvilka lugn och fromhet voro utmärkande drag. Omkring början af 1500-talet frångår man det värdiga lugnet i anletsdrag och kroppsställningar och söker genom onaturliga kropps-böjningar och öfverdrifvet minspel, framställa lif och rörelse hos bilderna.

Bilder af *Jungfru Maria*:

16. Större sittande krönt bild från 1200-talet; Kristus-barnet sittande å hennes vänstra knä med krona på hufvu-det. Från Näsing kyrka i Bohuslän.

17. Större sittande krönt bild från 1300-talet, med Kristusbarnet utan krona, stående å hennes högra knä. Från Foss kyrka i Bohuslän.

18. Från 1400-talet, stående bild med krona å huf-vudet, hållande Kristusbarnet (utan krona) på högra armen. Från Öckerö kyrka i Bohuslän.

19. Från 1300-talet, fragment; sittande bild med Bar-net sittande å vänstra knäet. Från Stala kyrka på ön Oroust i Bohuslän.

20. Från 1400-talet, sittande bild med Barnet sittande å vänstra knäet. Båda bilderna med stor krona å hufvudet.

21. Från 1500-talet, sittande bild med dok och där-öfver krona; bilden af Barnet (numera bortslagen) synes hafva legat i moderns knä. Från Hestra kyrka i Småland.

22. Från 1400-talet, sittande med dok på hufvudet, håller det krönte Kristusbarnet, sittande å sitt vänstra knä.

23. Större, stående krönt bild, från 1400-talet, med Kristusbarnet hvilande å båda armarna. Från By kyrka i Dalarne.

24. *Apostel*, 1400-talet, från Karleby kyrka i Västergötland.

25. *Två Apostlabilder*, 1600-talet.

Apostlarna framställdes vanligen med en bok i handen och åtminstone under medeltiden alltid barfota.

26. *Moses* med lagens taflor; hufvudet är afbildadt med horn, ett bruk, som härleder sig från ett uttryck i katolska kyrkans latinska bibelöfversättning, *Versio vulgata*, där hebreiska texten i 2:a Moseboks 34 kap. 29 vers blifvit felaktigt tolkad.

27. *Johannes Döparen*, framställd såsom en herde.

Bilderna 26 och 27 hafva troligen haft sin plats på någon altartafla från 1600-talet.

28. Heliga *Anna*, jungfru Marias moder, sittande bild med Jungfru Maria på högra och Kristusbarnet på vänstra knäet. Från 1400-talet; har tillhört Jörlanda kyrka i Bohuslän.

29. *Johannes Döparen*, 1400-talet, med lammet på boken. Från Ornunga kyrka i Västergötland.

30. Heliga *Maria Magdalena*, 1400-talet, med smörjelsekaret. Från Karleby kyrka i Västergötland.

31. Samma helgon, från 1400-talet. Har tillhört Hofs kyrka i Västergötland.

32. Kvinligt helgon, större bild med krona på hufvudet, 1400-talet. Från By kyrka i Dalarne och antagligen från samma skåp, som n:r 23.

33. Större helgonbild med bok, attributet bortbrutet; 1400-talet. Från samma kyrka.

34. Helige *Sebastian*, med sår efter pilar. Från 1400-talet; har tillhört By kyrka i Dalarne.

35. Helige *Göran*, från 1300-talet, med spjut och sköld, stridande mot draken. Från Asklanda kyrka i Västergötland.

36. *Ärkeängeln Mikael* med utspännda vingar och lyftadt svärd i strid mot draken, från 1500-talet. Har tillhört samma kyrka.

37. Helige konung *Olof* i rustning och kunglig skrud, trampande på en drake med krona på hufvudet. Från 1400-talet, Öckerö kyrka i Bohuslän.

38. Samma helgon i kunglig skrud trampande på draken. Från 1400-talet, Ornunga kyrka i Västergötland.

39. Heliga *Birgitta* (?) i nunnedräkt med en bok. Från 1400-talet, Torsby kyrka i Bohuslän.

40. Helgon i biskopsskrud med människofigurer ligande under fötterna. Från 1400-talet, Ornunga kyrka i Västergötland.

41. Annan helgonbild i biskopsskrud; 1400-talet. Från Karleby kyrka i Västergötland.

42. Helgonbild, biskop med händerna framsträckta till välsignelse. Från 1500-talet.

43—48. Triumfkors, eller större i trä skulpterade krucifix (kors med bilden af den korsfäste Kristus), hvilka i kyrkorna hade sin plats i öppningen mellan koret och långhuset, och efter hvilka denna öppning kallades triumfbågen.

Kristusbilden å korset framställdes under 1100- och 1200-talen, den romanska tiden, såsom en levande öfver mörkrets makt triumferande konung med kroppen upprätt, rakt utsträckta armar, fötterna ställda bredvid hvarandra på ett bråde, ögonen öppna, hjässan omsluten af en krona och antingen fullt klädd eller med långt nedhängande skynke kring midjan. Under 1300-talet, från gotikens inträde, framställdes Kristus såsom död, slappt hängande på korset, fötterna korslagda och fästa med en spik utan bråde vid korsarmen; skynket kring midjan är kortare; det sänkta hufvudet törnekrönt och med slutna ögon. Under 1400-talet till in på 1500-talet blir framställningen allt mer realistisk; Kristus afbildas såsom ett lik med stora bloddroppar från det gapande såret efter lansstinget i sidan och från törnenä omkring hufvudet.

43. Från 1300-talet, Torps kyrka på ön Oroust; fragment, krona på hufvudet; korsarmarnas ändar fyrflikiga.

44. Från 1300-talet, Tossene kyrka i Bohuslän; hufvudet törnekrönt (törnekronan borta); korsarmarna släta.

45. Från 1400-talet, Ytterby äldre kyrka i Bohuslän;

hufvudet törnekrönt; korsets kanter ornerade med fram-springande blad och ändarna fyrflikiga.

46. Mycket stort kors från 1500-talet, Foss kyrka i Bohuslän. Hufvudet törnekrönt, hela bilden hemskt realistisk, spår af arkitektonisk ornering längs med korskanterna, ändarna fyrflikiga med evangelistsymboler: öfverst ängel (Matteus) å en förkortad korsarm, till höger bevingat lejon (Markus), till vänster bevingad tjur (Lukas). Fjärde korsarmen, med Johannes symbol örnen, är afskuren.

47. Större kors från 1400-talets början, Ljungsarps kyrka i Västergötland. Korset är prydt med törntaggar och de fyrflikiga ändarna bära inskrifter: Sannerligen han bar vår franfhet — och lade uppå sig vår jueda — Han är jagat för våra misgjerningars full — Och slagen för våra synders ifull. Eja. 53, v. 4×5. Öfver Kristusbild en fladdrande band med bokstäfverna J. N. R. J. (Jesus Nazarenus Rex Judeorum = Jesus från Nazareth Judarnes Konung).

48. Större kors från 1500-talets början. Korsets fyrflikiga ändar med evangelistsymbolerna ställda: öfverst ängeln, å högra korsarmen läjonet, å den vänstra örnen och nederst tjuren.

49. Tafla med i trä skulpterad *Kristusbild*, törnekrönt och med sammanbundna händer. Öfverst inskriften: Ecce Homo (= se människan). Från 1600-talet, Frölunda äldre kyrka i Västergötland.

50—70. Dopfuntar af sten.

Under medeltiden voro dylika stora dopkärl nödvändiga, emedan barnet vid döpelsen nedsänktes i vattnet. Benämningen funt härledes af det latinska ordet fons = källa. Dopet försiggick också under äldsta kristna tiden vanligen i någon källa, öfver hvilken man byggt ett kapell, en föregångare till funten, som sedan flyttades in i kyrkan och fick sin plats i dess västligaste del närmare ingången, enär barnet först efter döpelsen erhöll tillträde till kyrkan. Funten består i allmänhet af tre delar: själfva skålen, fotstycket och mellan dem ett midtstycke. Ofta är skålen ställd direkt på fotstycket; icke sällan saknas äfven detta.

Själftva skålen har tjocka väggar, och de på dess ytersida uthuggna prydnaderna äro i allmänhet klumpiga, bestående af bibliska och symboliska eller fantastiskt bizarra framställningar med fantastiska människo- och djurfigurer, ofta i strid med hvarandra. Äfven förekomma växtornament och andra stiliserade dekorationsmotiv. De flesta museum tillhöriga funtar äro från den romanska tiden 1100- och 1200-talen.

50. Låg, cylindrisk utan midtstyecke och fot. Utsidan är delad i sex fält, inramade af enkla kolonner, uppbärande rundbågar, under hvilka synes en serie klumpigt utförda bilder: Kristus med gloria, höjande högra handen till välsignelse, helige Petrus med nyckel, en figur med en våg m. fl. Från Västergötland, men okänt från hvilken kyrka.

51. Fyrsidig såväl ut- som invändigt, hvilande på ett platt fyrkantigt underlag. Utsidan, prydd med ormslingor samt rut- och flätornament. Från Resteröds kyrka i Bohuslän.

52. Afgjutning i gips af en funt, tillhörande Kareby kyrka i Bohuslän. Skålen, som saknar fot, är in- och utvändigt fyrsidig. Yttersidornas ornament bestå af: ormslinga och runinskrift, som enligt en tolkning skall betyda: »Gissa mig eho som kan, Norums kyrka äger mig, Lars gjorde mig i Åker»; slingor och ett kors; två hundliknande djur; och en växt. Randens inre sida har en fals efter ett skålen förr tillhörigt lock.

53. Cylindrisk tunn nedåt afsmalnande skål, hvars utsida är prydd med flätornament. Bottnen utslagen; fyrkantigt fotplan. Från Valla kyrka på ön Tjörn i Bohuslän.

54. Utvändigt fyrsidig och invändigt skålig funt. Utsidan prydd med klumpigt utförda människo- och djurfigurer. Närmast under figurerna ligger en repstaf, nedanför hvilken funten afsmalnar; fotstyecke saknas. Från Västergötland.

55. Cylinderformig något afsmalnande nedåt; stående på ett lågt rundt fotplan. Utsidan med flere kors samt rätliniga sicksackornament. Från Månstads kyrka i Västergötland.

56. Afgjutning i cement af en cylindrisk funt i Refvesjö kyrka i Västergötland. Utsidan prydd med bladranka långs med kanten, därunder växtornament i flere fält, nerst en repstaf; det låga runda fotplanet har flätornament.

57. Cylindrisk tjock skål, på yttersidan ornerad i flätmonster; den koniska med flikar utsirade undersidan hvilat på ett enkelt högt fotstycke med runinskrift, som enligt en tolkning skall betyda: ANDREAS GÆRTHE (Andreas gjorde [mig]). Från Finnekumla kyrka i Västergötland.

58. Lik föregående men utan runinskrift. Från Tverreds kyrka i Västergötland.

59. Större funt med skålen utvändigt cylindrisk, invändigt fyrflikig; utsidan ornerad med stiliserade liljor under rundbågar uppburna af kolonner. Undersidan, prydd med bladslingor och kantad med en repstaf, hvilat på en hög fot i två delar, ornerad i ringmonster. Från Dalstorps kyrka i Västergötland.

60. Afgjutning i cement af en funt, tillhörande Dalby kyrka i Skåne. Skålen cylindrisk med utsidan prydd med framställningar af Kristi döpelse och flere andra klumpigt utförda bilder, helige Hubertus, flere djurbilder samt blomsterornament inom runda medaljonger. Långs med öfverkanten inskrift med majuskler. Foten med två djur och två människohufvuden.

61. Kalkformad skål hvilande å en, af ett plant fotstycke uppburen treflikig kolonn. Skålens utsida har en serie klumpigt utförda grupper och människofigurer inom rundbågar, däribland en man, som af tre andra lägges på ett sågtandadt tortyrinstrument, en som stoppas i gapet på en drake, ett par figurer med krona på hufvudet och svärd i handen m. fl. På fotplanet ligger en människofigur och en drake. Från Skredsviks kyrka i Bohuslän.

62. Fyrbucklig skål; randens yttersida ornerad med en fris af rundbågar och spetsar — under en af bågarne en lilja. Fotställningen består af en fyrflikig kolonn, uppburen af ett understycke, från hvilket utskjuta framkropparna af tre djur, hvilkas hufvuden bita öfver människohufvuden. Från Askums kyrka i Bohuslän.

63. Mindre kalkformad funt med enkla slingor å skålens yttersida. Från samma kyrka.

64. Fotstycke till en funt från Tossene kyrka i Bohuslän med fyra utskjutande människohuvuden.

65. Fragment af en kalkformad funt med rankor å skålens yttersida. Från Askims kyrka i Västergötland.

66. Cylindrisk skål, nedåt afsmalnande; på lågt fotstycke. Skålens yttre ornerad med en serie palmetter mellan två repstafvar. Från Västergötland, möjligen Kinnevedums kyrka.*

67. Kalkformad, skålens undersida täckt af uppåt vidgade och afrundade flikar. Från Hulareds kyrka i Västergötland.

68. Enkel större funt utan alla ornament; skålen cylindrisk på låg fot. Från Karl Gustafs kyrka i Västergötland.

69. Rikt skulpterad, åttkantig funt af täljsten från Styrnäs kyrka i Jämtland. Skålen bär på yttersidan åten Blixencrons vapen och initialbokstäfverna M:P — B:C (Mårten Persson Blixencron, præses i Revisionskollegium † 1667); på brädden finnes inristadt: THEN THER TROR OCH WARDER DÖPT HAN SKAL WARDA SALIGH: Mar: 16.

70. Afgjutning i gips på fot af trä efter en dopfunt från 1600-talets slut i Grinneröds kyrka, Bohuslän. Den kalkformade skålen är prydd med stora förgyllda och försilfrade serafhuvuden.

Många funtar hafva varit försedda med lock. Från 1500- och 1600-talen lades fat af mässing med bred kant öfver funtarna och användes för dopvattnet i stället för själfva funten, isynnerhet sedan bruket, att vid dopet nedsänka barnet i vattnet, efter medeltidens slut utbyttes mot endast begjutning af huvudet.

71—75. Dopfat.

71. Af drifven mässing, 1600-talet; hela ytan i bladmönster med i midten framställning af syndafallet med

*) Hans Hildebrand, Sveriges medeltid III, afbildar en liknande funt för denna kyrka.

Adam och Eva vid kunskapens träd, hvori ormen slingrar sig, och å kantbrädden hjortfigurer. Från Södermanland.

72. Liknande fat af drifven mässing.

73. Af drifven mässing, 1600-talet; framställning af syndafallet. Från Gamla Lödöse.

74. Större fat, graveradt arbete med framställning af Kristi döpelse, mellan pånitade serafhufvuden af mässing; 1600-talet. Från Valla kyrka på ön Tjörn i Bohuslän.

75. Af tjock mässingsplåt, 1700-talets midt. I midten framställning af Kristus döpande en ung man. Å brädden läses i inristade bokstäfver: × WENN × DU × GIBS × SO × LAS × DI × LINKE × NICHT × WISEN × WAS × DI × RECHTE × THVT ×

76. Fotställning med baldakin af i slingor skulpteradt trä; troligen för uppbärande af dopskål; 1600-talet. Från Skallsjö äldre kyrka i Västergötland.

77. Afgjutning i cement efter **sköljsten** i Gudhems klosterkyrka i Västergötland, med en femflikig fördjupad skål och yttersidan prydd med uthuggna bladornament. Dylika sköljkärl (lavatorier) voro uppburna af en låg, vid altaret stående kolonn; andra hade sin plats antingen på själfva altaret eller stack fram ur altarmuren; åter andra voro insatta i en nisch (piscina) i altarets närhet. De utgjorde ett slags tvättinrättning, i hvilken kalken och andra vid mässan använda heliga kärl tvättades och hvori det tvättvatten, som prästen användt för sina fingrar efter kommunionen hälldes. I sköljstenens botten fanns ett hål, genom hvilket vattnet rann ned i altarets och kyrkans grund.

78—83. Grafstenar.

78. Med en bred undersida, en i tre delar bruten öfversida och två låga sidokanter. Å öfversidan ett i hög relief uthugget lejon samt ett i låg relief uthugget med bladprydnader utsiradt kors, omgifvet af ett fyrflikigt rosettornament med en inristad runinskrift. Mycket gammal sten troligen från trakten af gamla Älfsborg i Västergötland, hvarifrån den i senare tid förts till fästningen Nya Älfsborg, där den suttit inmurad öfver porten till tornet.

79. Fragment af en medeltida grafsten i form af ett lågt likkistlock med upphöjd ryggstaf å midten af öfversidan. Längs efter öfversidans kanter finnas spår af en majuskelskrift: [VNDER]: DESVM: STENE: HVILE...:[AVE MARIA GRACIA P] LENA D[OM]INVS TECVM BENEDICTA... (de ord hvarmed ängeln hälsade Maria, i svensk öfversättning: Hell Dig Maria, Du benådade! Herren är med Dig; välsignad Du...). Från Stala kyrka på ön Oroust.

80. Fragment, 1300-talet, i tre delar (midtstycket saknas) af en flat sten med inristade prydnader: kvinnofigur i dok inom en spetsbåge; längs med kanterna en delvis oläslig majuskelskrift: HER HVILIR VND...ONA: PORES: SYMVN AR:SONAR LOGH MANDZ: I:VIKINNI:ER ANDADES... ANNO:DNI:MCCC. Från Foss kyrka i Bohuslän.

81. Flat sten med kantskrift: HIC . IACET . AGNETA . GIPSON . SPONSA . IACOBI . REID . OBIT . IN . DIE . 15 . MENSIS . IVNII . ANNO . DOMINI . 1579 . ÆTATIS . SVE . 34. (= Här hvilar Agneta Gipson, hustru till Jacob Reid, död den 15 dagen i Juni månad, Herrans år 1579, i sitt 34 lefnadsår). På fältet en dödskafe, och därunder en sköld med bomärke samt inskrifter: WERBVM . DOMI—MANET . IN . ETERNVM. (= Herrens ord varar i evighet) och SPES MEA CRISTWS (Kristus mitt hopp). Från hospitalskyrkan i Gamlestaden vid Göteborg, där staden Nya Lödöse var belägen.

82. Kvadratisk flat sten, från samma kyrka; af de skadade inskrifterna kunna urskiljas längs med kanten: ANO 1586 DEN I APRILIS FENNE KRO... NG... STAR... och å fältet: DANIEL KROGER VNDE SINEN ERVEN jämte tre sköldar, däribland en med bomärke, öfver hvilka initialbokstäfverna FK, DK och AK.

83. Rikt skulpterad sten från Fässbergs äldre kyrka i Västergötland. Kantskriften lyder: HER VNDER HVILAS . ERLICH OCH FORNEMDH MAN S. ANDERS TORKILSON . FORDOM LAGLASER I ELFSBORGS LÄN . OC HANS . K . HVSTRO . S. SIG-RID SVENS . D . HAN AFSOMNADE I CHRISTO ANNO 16 DEN OC HON ANNO 16 DEN. I hörnen runda fördjupningar med serafhufvuden

i relief. Midten af fältet upptages af en större rundbågig nisch med en manlig och en kvinnlig knäböjande figur i 1600-talets dräkter, samt däröfver ett strålande IHESVS. Under figurerna en sköld med bokstäfverna ATA i monogram och däromkring inskriften: IOHAN . I DET 3 CAPIT . HVAR OC EN SOM TROR PA MIGH SKALL ICKE FORGAS WTAN FA EWINNERLIGIT LIF — ANNO 1632. SOLI DEO GLORIA (= Gud allena äran).

84—85. Grafkors af järn med en cirkelformig ram mellan korsarmarna och öfre korsarmen utdragen till ett högt toppstycke med liten flöjel.

84. Daterad 1762. Inskriften å den cirkelformiga ramen, vanligen upptagande den aflidnes namn, är oläslig.

85. Daterad 1797.

86. Ram af rikt skulpterad trä, slutet af 1600-talet; troligen till nummertafla. I ramen är insatt en afgjutning i bronserad gips af en i förgylld koppar drifven minnestafla eller *epitafium* öfver danska riksrådet och höfvidsmannen på Helsingborgs slott Hans Skovgaard, † 1580. Å taflan synes den aflidne, knäböjande vid foten af ett krucifix samt danska ätterna Skovgaards och Flemmings vapen. Originaltaflan från Brämhults kyrka i Västergötland, numera i Statens Historiska Museum.

87—94. Hufvudbanér, aflidne adelsmäns i trä skulpterade och färglagda vapen, hvilka enligt bruket i äldre tid fördes i begravningsprocessionen och upphängdes i kyrkan, där den aflidne begrafdes.

87. Ätten *Örnevinges vapen* från Skallsjö äldre kyrka i Västergötland, upphängdt till minne af Johan Gustafsson Örnevinge, † 1685.

88. Samma vapen från samma kyrka, till minne af majoren Gustaf Abraham Örnevinge.

89. Ätten *Sparrskölds vapen* från Håltå kyrka i Bohuslän, till minne af häradshöfdingen Erik Sparrsköld, † 1698.

90. Ätten *Gyllenbergs vapen* från samma kyrka, till minne af tullnären Erik Gyllenberg, † 1691.

91. Ätten *Netherwoods vapen* från Hestra kyrka i Småland, till minne af löjtnanten Jöns Netherwood, † 1696.

92. Ätten *Gyllenmärs vapen* från Dalstorps kyrka i Västergötland, till minne af schoutbynachten (konteramiralen) Bröms Gyllenmärs.

93. Ätten *Reutervalls vapen* (fragment) från Ambjörntorps kyrka i Västergötland, till minne af ryttmästaren Bengt Reutervall, † 1687.

94. Ätten *Bondes vapen*, från Wärmdön i Mälaren.

95 och 96. *Kyrkskåp* s. k. *sakramentshus*, af trä, i hvilka kyrkokärnen förvarades.

95. Enkelt hvitmåladt skåp, 1400-talet, i två afdelningar, den öfre med två dörrar och långa från gångjärnen utlöpande järnbeslag, den nedre med fällklaff och dylika beslag; högt tak och spetsiga gaslar öfverst prydda med enkla kors. Från Öxabäcks kyrka i Västergötland.

96. Smalt högt skåp af ek, 1400-talet, fragment med skulpterade ornament (gotik). I tre afdelningar med järnbeslag, öfverst och nederst dörrar, mellanafdelningen med fällklaff.

97. Fyllning till skåp eller kista af trä, med rikt skulpturarbete i spetsbågmönster, 1400-talet.

98—99. *Kistor* använda till förvaring af mässkläder, bonader och dylikt.

98. Af ek med grunda skulpterade ornament i spetsbågstil, 1400-talet. Från Västergötland.

99. Af ek med rika skulpterade ornament (gotik), 1400-talet. Låset delvis å framsidan synligt. Från Holstein.

100. *Kista*, offerkista för insamlande af kollekt, af ek med enkla järnbeslag, tre hänglås och tre aflånga hål i locket för penningstyckens nedläggande. Från Västergötland.

101. *Korstolar och korbänkar* af trä, hvilka hade sin plats i koret och användes af biskopar och andra andlige personer.

101. *Korstol*, hopsatt af svarfvade pinnar och delvis reparerad, från Istorps kyrka i Västergötland.

102. *Korstol* af svarfvade delar, från Dalarne.

103. Dylik stol med bredt ramstycke för sittdyna. Från Västergötland.

104. Kopia af en äldre *korstol* af trä i Suntaks kyrka

i Västergötland, med gafvelstyckenås öfverdelar skurna i form af varghufvuden.

105—107. Kyrkbänkar, s. k. **brudstolar** af trä.

105. *Dubbelbänk* af svarfvade delar, hvars ryggstycke är rörligt mot tvänne gafvelstöd och kan fällas öfver åt båda sidor. Från Stala kyrka på ön Oroust.

106. Dylik bänk från Håлта kyrka i Bohuslän.

107. Bänk med högt ryggstycke och spiralsvarfvade fotställning och ryggstolpar, 1600-talet. Från Torps kyrka i Bohuslän.

108. Ett par **kyrkstolar** af ek från Kalfs kyrka i Västergötland. Den ena bär å ryggstödet framsida ätten Stores vapen och initialbokstäfverna MSS (Mårten Svensson Store † 1654) och å baksidan ätten Ugglas vapen jämte bokstäfverna MCV (Märta Claesdotter Ugгла). Den andra har vapen och bokstäfver ställda tvärtom. Dylika stolar funnos flerstädes i kyrkorna för förnämligare sockenbor och deras fruar.

109. Rundbågigt *gafvelöfverstycke* till kyrkbänk eller stol, 1600-talet, rikt skulpterad med å framsidan i hög relief utförd framställning af »drottningens af Saba besök hos konung Salomo» och å baksidan krönt sköld med B H.

110. **Predikstol** med takhimmel och trappa, 1600-talets slut; från gamla Garnisonskyrkan uti Tyg(Kron-)huset i Göteborg, med bilder af de fyra evangelisterna med sina symboler och ornament af fruktguirlander och kartuscher. Målning och förgyllning äro från en senare tid; spår efter en äldre målning synes. Under takhimmeln hänger en af strålar omgifven förgylld dufva och å stolens kant står

111. **Timglas** från Stala kyrka på ön Oroust.

112. Fragment af en **predikstol**, 1600-talet, med arkitektonisk inramning, rundbåge uppburen af pilastrar; danska ätten Brockenhus vapen jämte initialbokstäfverna L:B:H: och inskriften: ESTOTE FACTORES VERBI & NÖ AV-DITORES TÄTVM. IAC. 1. (= Blifven ordets görare och icke allenast hörare. Jac. 1.)

113. Ätterna *Dyres* och *Hvitfeldts* jämte andra danska

ätters i trä skulpterade och färglagda *vapen*, prydnader från en äldre predikstol i Valla kyrka på ön Tjörn.

114. *Ätterna Bondes och Ribbings* i trä skulpterade vapen; troligen prydnader från någon kyrkbänk.

115. *Oljelampa* af sten, i form af ett enkelt kapital på lågt skaft med fyra halfsferiska fördjupningar för olja, i hvilken nedsattes en brinnande veke. Från medeltiden.

116. *Ljuskrona* af mässing med två rader ljuspipar-mar, åtta i hvarje rad, förenade med mellanstycken i genombrutet arbete; 1600-talet.

117. Ett par *ljusstakar* af mässing, polskt arbete, från 1600-talet, med åtta ljuspipar-mar, toppstycke i form af en örn, hållande spira och riksäpple; fotstycket hvilar på tre lejon.

118. Ett par *ljusstakar* af mässing, polskt arbete från 1600-talet, bestående af en, på ett fotställ stående fläkt örn, som uppbär fyra ljuspipor och öfverst ett toppstycke, örn med spira och riksäpple.

119. *Ljusstake* af drifven och graverad mässing med tre spiralvridna ljuspipar-mar. Under mellersta pipan sitter en sköldformad plåt med inskrift: Till Gudhs: Åhja . OCH . KARLLABY . KYRCKA : TL PRYDNIG : HAFVER GIORDT OCH FÖRÄHRRAT . DHENNA LIUSSESTACKA . MES-TER ANDERS WÄST . JÖRDELMACKER MÄDH SIN KERE HUSTRU H: ELSA : A : D : ANNO .: 1691 .: Från Karleby kyrka i Bohuslän.

120. Ett par *ljuslampetter* af mässing med tre spiralvridna ljuspipar-mar och väggplåt, utsirad med graverade bladornament.

121. Ett par *ljuslampetter* med en ljusarm och snäckformad manchett under pipan; väggplåten oval, slät midt-spegel och däromkring blomsterslingor, änglar och fåglar i drifvet arbete.

122—126. *Kyrkskepp*, s. k. votivskepp, som ännu flerstädes förekomma upphängda i kyrkor särskildt vid kus-terna och som ofta voro gåfvor af sjöfarande, som räddats ur sjönöd.

122. Från Ytterby äldre kyrka i Bohuslän; 1600-talet.

123. Från Stala kyrka på ön Oroust; 1600-talet.

124. Från Hanhals kyrka i Halland; 1600-talet.

125. Från samma kyrka; 1600-talet, med dansk flagga och konung Fredrik 3:es namnchiffer å akterspegeln.

126. Från tyska kyrkan i Norrköping; 1700-talets början, å akterspegeln inskriften: *D: Hoffnung v. Norrcöping.*

127. Kvinnoaltare, från Angereds kyrka i Västergötland, på hvilket kvinnor nedlade offer första gången de efter barnsbörd infunno sig i kyrkan. Altaret utgöres af en enkel, förr mot kyrkväggen uppsatt bordskifva af trä med målningar, framställande tre kvinnor i 1600-tals dräkter samt offergåfvor i form af bröd och ostar. Långa med kanten läses en målad inskrift: *Guds namn till ähra och Kiörkian Angered till Brüdnat hafwer Handelsmannen i Giottheborgh Ehrborne och Wälförnäm h: Johan Herrvegh och dejs S. Söster förärat detta Quine Altare Å:o 1699.*

128. Kalendarium från 1600-talet, angifvande månader och dagar, tiden för solens dagliga upp- och nedgång m. m. Från Fullestads kyrka i Västergötland.

129. Ram af trä, skulpterad och målad i flere färger, frukt och blomsterrankor; öfverst en stor kunglig krona uppburen af två änglar. Inuti ramen en "*Äminnelse Skrift*" öfver segern vid Narva 1700.

Dylika tryckta blad utdelades till kyrkorna och uppsattes till minne af viktigare politiska händelser.

130—132. Ramar af skulpterad och förgylt trä med blyinfattadt glas, från Gustavi domkyrka i Göteborg.

130. Med "*Frögde Qwäde*" till hundraårsminnet af det 1593 hållna Upsala möte.

131. Infattad äminnelsekrift med anledning af protestanternas af konung Karl XII tilldelade religionsfrihet i Schlesien 1707.

132. Med samma tryck som ramen 129.

133—135. Kyrkstötar, långa stafvar, hvarmed kyrkvaktarne förr gingo omkring i kyrkan och väckte inslumrade bland menigheten genom att antingen stöta i golvet eller gifva dem en lätt stöt.

133. Enkel stöt med en rund knapp, från Ytterby kyrka i Bohuslän.

134. Dylik, från Foss kyrka i Bohuslän.

135. Lång, spiralsvarfvad, från Stenums kyrka i Västergötland.

136. Nummertafla af trä med skulpterad öfverstycke; siffrorna, målade på små träskifvor, som inskötos i fals-spår uti den skåpformade taflan.

137. Straffstock af två, med halfcirkelformiga inskärningar försedda trästycken, som vid hopfogning bilda sex hål, lagom stora för rymmande af en människas smalben. Dylika stockar användes förr till skamstraff, därvid den brottslige under gudstjänsten placerades på en pall, vanligen i kyrkans vapenhus, med benen fastlåsta uti stockens hål. Detta slags straff afskaffades 1841.

138. Modell till byggnadsresningen i Gustavi domkyrkas torn i Göteborg.

139. Dylik modell till Kristine kyrkas torn i Göteborg.

Skåp 140. Kyrkokärl m. m. *Kalkar*: — **a.** Afsjutting i gips af en större kalk från slutet af 700-talet. Originalen är af koppar med silfverbeläggning och tillhör klostret Kremsmünster i Österrike. — **b.** Afbildningar i gips och trä efter en kalk från 1200-talet, som tillhört Dragsmarks klosterkyrka i Bohuslän. Originalen af silfver har en ovanligt låg kopp, foten rikt utsirad med graverade växtslingor, knappen med kantiga, liksom genom vridning uppkomna ornament. Patenen har å midten ingravadt Guds välsignande hand mellan sol och måne. Under medeltiden, då endast prästerna kommo i åtnjutande af nattvardsvinet, voro kalkarnas koppar jämförelsevis små. Den å foten förekommande knappen hade till uppgift att bereda kalken ett fast läge i prästens hand. *Patenen*, på svenska kallad *disk*, var till en början skålformad. Från 1100-talet, då oblaterna fingo den nuvarande formen, blef patenen grundare och användes dels såsom lock å kalken och dels såsom tallrik för frambärande af det invigda nattvardsbrödet. — **c.** Af förgylldt silfver med paten, från gamla hospitalskyrkan i Gamlestaden i Göteborg. Å den sexflikiga foten finnes i upphöjdt arbete den Korsfäste med på hvardera sidan Jungfru Maria och evangelisten Johan-

nes. Å knappens framspringande sex delar synas grave-
rade minuskler: S J B E C B (Sanguis Jesu Verus Et Corpus
Verum = Jesu sanna lekamen och blod.) Å patenen är
ingraveradt Guds lamm med segerfanan; å fotens under-
sida + K + M + och + ELD +. — **d.** Af förgylldt silfver med
å koppen graveradt: *Tillhör Låholms kyrka.* Knappen med
drifna bucklor; foten sexflikig, på undersidan graveradt:
*Klör: Inspektoren Lars Tockenström — Kiörkiherren H. A.
Hoderius — H. Wergaren Hans Gren — A: 1700.* — **e.** Af
förgylldt och oxideradt silfver, prässadt och ciseleradt arbete.
Koppen med yttre genombruten mantel, ornerad med tre
medaljonger, i hvilka graverade sinnebilder för Korsfästelsen:
kors, stege, hammare och staf med svamp; vapen samt tupp,
spöknippa och knutpiska. Knappen päronformad, foten
sexflikig med serafhufvuden å hvarannan flik. — **f.** Af silf-
ver i prässadt arbete med tvänne sachsiska thalrar från åren
1656 och 1711, infattade i den höga cylinderformade koppen;
skaftet högt med liten kulknapp. — **g.** Af förgylldt silfver med
paten. Å koppen inom en graverad palmbladskrans Guds
lamm och omskriften: *Ecce - Agnus - Dei - Qui - tollit - Peccata -
mundi - miserere - nostri* (= se Guds lamm, som borttager världens
synder; förbarma Dig öfver oss.) Foten sexflikig; å den
buckliga knappens sex utspringande delar: INRISM (Jesus
Nazarenus Rex Indeorum Salvator Mundi = Jesus af Naza-
reth Judarnes konung, världens frälsare.) Kalken bär Göte-
borgs stämpel GB och årsbokstafven R (1775). Patenen
prydd med Guds lamm, ingraveradt, bär staden Uddeval-
las vapenbild, tre granar, och årsbokstafven E³ (1787). —
h. Större kalk af etsadt glas; foten af trä, lagad. Från Wemo
kyrka i Finland. — *Sockenbudskalkar*, använda vid natt-
vardens utdelande i hemmen åt sjuka, som icke kunde
infinna sig i kyrkan. — **i.** Af malm med ingraverade ro-
koko-ornament och initialbokstäfver; från Skåne. — **k, k.** Den
ena af tenn med paten. Foten är afskrufbar och anordnad
till flaska för förvarande af nattvardsvinet. — Den andra af
silfver med paten att fastskrufva öfver koppen, hvari vinet så-
lunda kunde medföras. Äfven till patenen finnes ett skruf-
lock, hvarunder oblaten inlades. Foten är anordnad till sigill-

stamp med omskrift: PASTORS - EMBETETS - SIGILL.

1. *Ciborium* eller *pixis*, ett kärl, hvari nattvardsbrödet förvarades; af förgylld mässing i form af ett litet sexsidigt torn med sträfpelare och fialer samt mellan dem helgonbilder i nischer: Johannes Döparen med lammet, Petrus med nyckeln, Paulus med svärdet, heliga Magdalena med smörjelsekaret m. fl. Kärlet uppbäres af en sexflikig med en drifven palmladskrans ornerad fot och från torntaket uppstiger ett högt törnsmyckadt kors. — *Oblataskar*, enkla *pixider*: — **m.** Af mässing i form af en mångflikigt refflad urna med lock; under foten: + 1 + 5 + 0 + 5 från Dragsmarks klosterkyrka i Bohuslän. — **n.** Flat, rund ask af silfver med lock, å hvilket graveradt: inom bladkrans Kristus på korset, samt *H: Gripensstedt* * *A: H: Wernle* * *A: 1702*. Askens bär i senare tid påsatta Göteborgs stämpelel GB och årsbokstafven G (1765). — **o.** Oval på tre fötter med kupigt lock; af mässing med prässade ornament, serafhufvuden m. m. — **p.** Af mässing, flat och oval; locket med drifna ornament, stjärna inom bladkrans. — **q, q.** Af drifven mässing på tre fötter; ovala med kupiga lock; 1700-talet. — **r.** Af mässing, flat och oval. Å askens undersida graveradt: *Wähla Kyrka 1778*. — **s.** *Monstrans*, utländsk, af prässadt silfver- och kopparbleck med infattade glasbitar; i midten ett glas med lucka på baksidan, omgifvet af en strålgloria. I monstransen (af latinska ordet *monstrare* = visa) insättes hostian (nattvardsbrödet) eller någon relik, som vid gudstjänsten inom den katolska kyrkan visas för den tillbedjande menigheten. — **u.** *Prästkrage* af silfver; å fränsidan graveradt: *J. W. Sjögren 1838*.

Brudkronor af silfver och mässing de flästa med höga spetsar och utsirade med vidhängande små plåtar af silfverbleck samt infattade färgade glasbitar. Dessa kronor voro kyrkornas tillhörighet och fingo bäras af brudar, som voro kända för en ärbar vandel och som icke förut varit gifta. — **v.** af förgylld silfver från Dalstorps kyrka i Västergötland. — **x.** af förgylld silfver från Askeryds kyrka i Värmland. — **y.** af mässing från Sexdräga kyrka i Västergötland. — **z.** af förgylld silfver från Norge.

å,ä. *Kronor* af förgylldt silfver med infattade färgade glasbitar; hafva troligen prydt hufvudet på helgonbilder.

Oblatjärn för formande och utstämpling af sådana små tunna kakor af osyrad hvetedeg, som symboliserade brödet i nattvarden. — **ä.** För flere oblater, det ena med runda stämplat, Guds lamm och Kristus på korset med INRI (Jesus Nazarenus Rex Judeorum = Jesus af Nazareth Judarnes konung); det andra med fyrkantiga rosettstämplat. — **ö.** För formande af blott en slät oblat.

Skåp 141. *Rökelsekar* af malm från medeltiden, bestående af skål, med genombrutet lock, förenade genom små stänger dragna genom öglor i skålens öfre och lockets nedre del. Stängerna fortsättas med kedjor, upptill förenade i en liten kupa med ring, i hvilken karet bars. I skålen lades å glödande kol rökelse, som under gudstjänsten genom svängning af karet spridde doftande ångor öfver altaret och ut bland menigheten. — **a.** Med tornformadt lock, från Resteröds kyrka i Bohuslän. — **b** och **c.** Liknande, båda från Västergötland, det förra från Kalfs kyrka. — **d.** Locket genombrutet i korgmönster slutar upptill i en spira. — **e.** *Rökelsekar* af prässadt silfverbleck i genombrutet arbete; utländskt från 1700-talet.

Ljusstakar. Benämningen härledes af den stake eller pigg, hvarå det tjocka vaxljuset under medeltiden fästes, innan ljuspipa användes. — **f.** Ett par större ljusstakar af malm från 1400-talet med höga piggar och vida skålar för uppsamlande af det drypande vaxet; från Foss kyrka i Bohuslän. — **g.** Ljusstake af mässing, 1500-talet, med två armar och fem pipor på vidt skaft och rund fot; från Ornunga kyrka i Västergötland. — **h.** Ett par af mässing, 1600-talet, med höga, kupiga och rikt ciselerade fötter; från Kungälfvs kyrka. — **i.** Ljusstake tvåpipig af mässing på sexsidig fot; från Smedstorps kyrka i Skåne. — **k.** Ett par af mässing, 1600-talets senare del, spiralvridna med krusiga manschetter och genombrutna i bladmönster graverade fotstycken; från Svarteborgs kyrka i Bohuslän.

Likkistplåtar. — Af drifvet och graveradt bly; från

Stala kyrka på ön Oroust: — **m.** Ätten Greens af Sundsby vapen (ett hjorthufvud i skölden), — **n.** Sned inskrift: HER - LIGER - VNDER - ERLIGE - OCH - VELBVRDIGE - FRY - F - BERTE MOENSKOIL SOM FOEDS - PA - OLNES - OCH - DODE - PAA-ROSOE - DEN 26 MARS I ANO 1647 - GVD - GIFFE - HINDE - MED ALLE GVS BORNENNE - GLEDELLIGE - OCH - ERDE - OPSTANDELLSE. — **o.** från Brastads kyrka i Bohuslän; ett vapen af bly med en dufva i skölden samt initialerna SB KM. —

p. Ett kors af silfver med graverad kristusbild. — **q.** En sköld af silfver med Forstena-ättens vapenbild (blad i vinkeln af en sparre). — **r.** Af mässing, i senare tid afskuren och apterad till solvisareskifva med årtat 1672; bär inskriften: HER Y LIGGIR Y BEGRAFVIN . . . [Y VELBVR] DIG Y FRVE Y CLARE Y B . . . SPARRIS Y HVSTRVE Y TIL Y SV . . . HER Y ANDERS Y BILDIS Y OCH Y F . . . DATIRS Y DATIR Y TIL Y SOHOLM Y . . . HOLM Y THENDT Y 9 Y DAG Y IVN . . . WNDE Y OCH Y GIFVE Y HINDE Y M . . . DE Y TROF Y GR . . TNE Y EN Y ERRH . . . LIG Y OPSTANDELSE Y PAA Y DE . . . DAG Y AMEN. — **s.** Friherrliga ätten Posses af

Säby vapensköld af drifven mässing. — **t.** Friherrliga ätten Cedercreutz vapensköld af drifven mässing. — **u.** Plåt af försilfrad mässing med inskrift: *Är Hvilar Herr Prosten och Kyrko Herden Magister Andreas Tranchellius Född Den 19 Septemb : 1697 : Död Den - 18 Martii : 1766.* — **v.** Plåt af försilfrad koppar med ätten von Utfalls vapen och inskrift: *Är Hvilar Konungens Troman och Directören wid ällsta Swenska Ost Indiska Compagniet, samt Commendeurn af Kongl. Wasaorden wälborne, Herr Jacob von Utfall, Född : d : 15 : Septemb : 1715. Död d : 10 Junij : 1791.* Plåten är funnen vid muddring i Göta älf

Epitafier, inskrifter å minnesvårdar. — **x.** Liten sten med inristad skrift: HIER UNTER RUHEN CONON TAUBE ER IST GESTORBEN DEN 13 JANUARI 1779 ZUGLEICH MIT CONO . . . TAUBE ER IST GESTORBEN DEN 8 FEBRUARI 1779. Funnen vid Lilla Bommen i Göteborg. — **y.** Marmorplatta med uthugget krucifix inom ornerad ram med in-

skrift: *Mora Christi mea oita, Crua Christi mea Gloria Salut. 6 v. 14, 1715* (= Kristi död mitt lif, Kristi kors min berömmelse). Funnen vid Malmö; troligen fragment af någon gravvård.

Skåp 142. *Modeller till altarprydnader:* **a.** Arbete i trä från slutet af 1600-talet med framställningar af Kristi begrafning och uppståndelse. Från Resteröds kyrka i Bohuslän. — **b.** Äfven utförd i trä vid början af 1800-talet. Från Örgryte äldre kyrka vid Göteborg. — **c.** *Bokbräda*; från någon predikstol, af trä, med skulpterad ram och inristadt: PRÄSTENS : LÄPAR : SKOLA BEWARA: LÄRONA : AT : MAN : MÅ : BEFRÅGHA : LAGHEN : AF : HANS : MVNN : TY HAN : ÄR : EN : HERRANS SEBOTS : ENGEL : P : M : 2 : C ANNO : 1681. — **d.** *Processionskors* af trä, klädt med järnbleck och belagdt med drifna och förgyllda kopparplåtar med bilder af Kristus på korset, Jungfru Maria och andra helgon. Från Italien. — **e,e.** Smärre *krucifix*; kristusbilden af skulpteradt ben, korset af trä; somliga hafva vid foten af korset en Jungfru Mariabild af ben. — **f,f.** *Radband*, bestående af i en viss ordning på ett snöre uppträdda större och mindre pärlor af trä, bly, kärnor m. m., och behängdt med ett litet kors eller krucifix. Radbandet eller rosenkransen användes sålunda, att man lät detsamma glida mellan fingrarna därvid för hvarje pärla lästes en bön, för de större pärlorna »Fader vår» och för de mindre englahälsningen: *Ave Maria, gracia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus* (Hell Dig Maria, Du benådade, Herren är med Dig, välsignad Du bland kvinnor!)

g,g. Ryska *helgontaflor*, s. k. bäraltaren af mässing, ett par med emaljbeläggning. En är anordnad såsom trip-tyk, d. v. s. i tre afdelningar med två små dörrar.

Skåp 143. Afgjutningar i gips af *relikskrin*, hvari förvarades kvarlevor af helgon, bitar af Kristi kors och andra heliga föremål. Dylika i Sverige s. k. helgedomakar hade sin plats på altaret i kyrkan eller framtogos vid högtidliga tillfällen och visades för menigheten. — **a.** Afgjutning efter ett relikskrin af elfenben tillhörande dom-

kyrkan i Würzburg. — **b.** Originalen af elfenben, heliga Cordulas relikskrin i Kamin. — **e.** Litet *relikvarium* eller *relikgömma* för enskild person, att bäras under dräkten; dylika förekomma ännu inom katolska kyrkan.

I skåpets botten ligga åtskilliga fragment från kyrkor och andra medeltidsbyggnader såsom — **f** *hörnstenar* och **g** *konsol* i form af ett människohufvud från Dragsmarks klosterkyrka i Bohuslän, — **h** en del *tegel*, flere af dem korsformade för hvalfstrålar, — **i** sten med skulpterad ödla, från Gudhems klosterkyrka i Västergötland.

Ram 144. Duk af hvitt linne, fragment med rika trådbroderier i olika färger: ett träd med löfverk, vid foten en man i 1400-talets dräkt, bland grenarna mindre figurer till häst och fot; längs med dukens kanter en bård i rankmönster med spår efter broderad inskrift i minuskler å ena långsidan: *a g n u s d e i q u i t o l l i t p e c c a t a m u n d i* (Guds lam, som borttager världens synder) och å den andra [*v*] *r g o m a r i a . . .* (jungfru Maria . . .); å den kvarvarande kortsidan: *a m e n*. Har legat under altarduken i Ytterby äldre kyrka i Bohuslän.

Skåp 145. Altardukar, på medeltidssvenska altarebleor (alttarblöjor). De bestodo vanligen af tre olika på hvarandra lagda linnedukar. — **a.** Af hvitt linne med i svart tryck utfördt stiliseradt växtmönster; 1500-talet. — **b.** Af ljusblått linne med broderier i hvit tråd; 1700-talet. Från Ornunga kyrka i Västergötland. — **c.** *Antependium*, eller förhänge å altarets framsida, af skärt brokadsiden fodradt med randigt linne och kantadt med silfverband; å midten synas märken efter med dylika band påsydda *I H S* (Jesus Hominum Salvator = Jesus Människornas Frälsare) och året 1697 inom en sköldformad ram. — Utanpå antependiet och längs med altarets öfre kant sattes vanligen en bård eller remsa under medeltiden kallad *altarbrun*. — **d.** Stycke af en dylik bård, från 1600-talet, snörmakeriarbete af mörkbrunt silke med fransar. — **e.** Krucifix, applikationsbroderi af siden på guldtyg; troligen prydnad från något antependium eller mässshake. — *Kalk-*

kläden, under äldre tid kallade *strik*, som, då kalken med den därå liggande patenen, stod på altaret, hängdes öfver dessa. — **f.** Af silke med rika broderier af blommor och insekter å flammig botten samt bokstäfverna - A - - R - - A - - M - - S och årtalet - 1 - 6 - - 6 - 4; kantad med silkesfransar. — **g.** Af grönt siden med guldbroderier, blomsterkvistar och i midten en pelikan, som matar sina ungar med sitt eget blod (en vanlig symbol af Kristi själfuppooffring). Från Kungälfvs kyrka. — **h.** Af gult siden med broderier i guld och silke, flammande hjärta och blomsterkvistar; baksidan märkt med krönt I H M. — **i.** Af hvitt siden med guldbroderier, kvistar samt i midten ett kors och däröfver en strålande triangel (allseende öga). Från Göteborgs domkyrka. — *Mässhakar.* Till den kyrkliga dräkten bar prästen redan under medeltiden en mässhake eller som den då kallades mässohakel. Den utgjordes till en början af ett cirkelrundt tygstycke med ett rundt hål i midten, genom hvilket hufvudet trädde. För att lättare röra armarna uppskuros mässhakarna sedermera i sidorna och fingor så småningom sin nuvarande form af ett aflångdt i båda ändarna afrundadt tygstycke med hål för hufvudet och nedhängande med en del framtill och en något längre del baktill. Öppningen för hufvudet kantades med en bård, från hvilken åt båda sidor nedgick en prydligt arbetad ribba, som under 1400-talet å ryggsidan fick formen af ett latinskt kors. **h.** Af rödt sammet kantad med guldgaloner. Å ryggsidan ett å linne, af silke- och guldtråd broderadt kors med numera nästan utnötta bibliska framställningar i fem grupper; från 1400-talet. Har tillhört Marstrands kyrka. — **i.** Kors, broderadt i silke och guldtråd å linnebotten, fragment af en mässhake från 1400-talets slut. Broderierna framställa Kristus på korset; vid korsets fot Maria Magdalena och vid sidorna Jungfru Maria och aposteln Johannes; under vardera korsarmen ligger en ängel, som i en kalk uppsamlar det ur den korsfästes händer droppande blodet. Öfverst synes en pelikan, som matar sina ungar med sitt eget blod. — **k.** Mässhake af röd guldbrokad, kantad med guldspetsar och fodrad med hvitt siden. På såväl fram- som

ryggsidan ett stort kors af rödt sammet med rika broderier af guld och silfver i upphöjdt arbete; 1600-talet. Från Stenstorps kyrka i Västergötland. — **l.** Af mörkbrun sammet, kantad med silfverspetsar; å ryggsidan ett antoniuskors (i form af ett T), broderadt i guld och silfver och besatt med paljetter och pärlor. Nedanför korset äro med bokstäfver och siffror af silfverbleck påsydda initialerna : P : F : M : P : och årtalet 1698. — **m.** Af mörkbrun sammet kantad med guldgaloner och fodrad med siden. Å båda sidor ett af guldgaloner kontureradt kors och med galoner påsydt ANNO 1750. — **n.** Af hvit sidenbrokad, kantad med guldgaloner och fodrad med linne. Å framsidan en längdribba af silke- och guldbrokad kantad med guldgaloner, å ryggsidan ett stort kors af samma brokad kantadt med guldgaloner och i midten prydt med ett strålande I H S (Jesus Hominum Salvator). — **o.** Af grön sidenatlas; å framsidan ett af guldspetsar kontureradt kors, å ryggsidan ett dylikt kors samt i guldtråd sydt: DPRF ANNO 1695. — **p.** *Kyrkhåf*, i hvilken under gudstjänsten uppbars kollekt bland de kyrkobesökande. Den är af siden med i guld och silke utförda upphöjda broderier: blomstermönster, Guds lamm med segerfanan och inskriptionen; Gijfver: och eder warder gijfvet: Å 1680.

Skåp 146. Kyrkokärl, redskap **m. m., begagnade af mosaiska trosbekännare.** **a.** *Torarulle*, de fem moseböckerna, skrifna å pergament. — **b.** *Tafta* af drifvet och ciseleradt, delvis förgylldt silfver med lagens taflor under en krona inom arkitektonisk omfattning; där nedanför en ram innehållande sex små plåtar med i hebreiska bokstäfver graverade namn på judarnes förnämsta högtider. Användes att hänga å torarullen. — **c.** *Krona* af prässadt silfver; öfverst ett pentagram (två korslagda trianglar). Prydnad till torarulle. — **d.** *Jad*, pekstaf af graveradt silfver; spetsen i form af en hand med utsträckt pekfinger. Begagnades till att vid uppläsande ur torarullen följa och utpeka raderna. — **e, e.** *Hodes*, rökelsekärl af delvis filigranarbetadt silfver i form af små torn på fot, öfverst prydda

med flöjel och i tornspiran försedda med en liten klocka. — **f.** *Kalk* af prässadt silfver från 1700-talets midt. Koppen åttkantig på högt skaft och rund fot; graverad hebreisk inskription, i öfversättning: Tänk på, att du helgar hvilodagen. *Ljusstakar* af mässing: — **g.** Nioarmad på hög fot; en arm vänd framåt, alla armar med små skålformade lampor; toppstycke i form af två korslagda trianglar. — **h,h.** Två Ljusstakar med åtta ljuspipor på ett fotplan och en nionde på ett ryggstycke, bestående af tvänne läjon, som hålla en krönt sköld, hvari synes en afbildning af den sjuarmade Ljusstaken i Jerusalems tempel. — **i.** *Lur* af horn, s. k. schufor, med inristad hebreisk skrift. — **k.** *Tefillin*, läderremсор med vidfogade kapslar, i hvilka voro inneslutna pergamentsblad med utdrag ur moseböckerna. Vid böners läsande virades dessa remсор omkring pannan och armarna. — **l.** *Missuse*, pergamentsblad med hebreiskt bibelspråk; användes hos de ortodoxe judarna att uti små kapslar sättas å dörrposterna. — **Talles**, dukar, som vid gudstjänsten buros öfver axlarna: — **m.** Af ljusblått siden med blå tvärbård och fransar samt påsydda guldgaloner. — **n.** Af hvitt siden med påsydt silkebroderi (kalk med blommor och hebreisk inskrift). — **o.** *Sidenplagg* begagnadt vid omskäreelseakten; i form af bärläddning, af hvitt siden, kantad med skära sidenband. — **p.** *Linda* af hvitt linne, kantad med röda sidenband och prydd med i mångfärgadt silke broderade blommor och hebreisk inskrift; lindades omkring torarullen.

B. Vapen m. m.

Svärd, värjor och sablar.

Svärdet var från äldsta tid krigarens förnämsta vapen. Redan i sagorna förtäljas om förträffliga svärd, som utgjorde berömde hjältars yppersta egendom och klingmederna prisas såsom sin tids mäst erfarne konstnärer. Klingorna voro under medeltiden till större delen tveeggade och breda med till en början afrundad och från och med 1200-talet afsmalnande spets. Under 1300-talet förstärktes de långs efter midten med en rygg, som sedermera ytterligare skärptes och främst afsåg att öka vapnets brukbarhet i striden mot rustningen. Närmast fästet försågs klingan ofta med fördjupade refflor, s. k. blodränder, hvilkas uppgift var att minska tyngden. Från och med 1500-talet erhöll klingan en allt smidigare form med skarp, långt utdragen spets och öfvergick så småningom till ett lättare vapen, *värjan*, hvilken fastän afsedt till krigsbruk äfven ingick såsom ett bihang till klädedräkten. Klingorna försågos merendels med sin mästares märke och med en s. k. beschaustämpel, som utmärkte att arbetet granskats och godkänts af smedsskrået på tillverkningsorten. Fästet hade först ren korsform (korsfäste), men blef under 1400-talet mera dekorativt och kompliceradt med parerstångens ändar nedåtböjda mot klingan eller lagda s-formigt och så småningom försedt med åtskilliga utväxter såsom ringar och byglar nedåt och uppåt (korgfästen) och slutligen förstärkt med parerplåt. Mot midten af 1600-talet frångick man dessa sammansatta former och nöjde sig snart i allmänhet med en enkel parerplåt från hvilken en enda bygel, handbygeln, uppsteg till fästets knapp. Kafveln eller den del af fästet, som omfattades af handen var oftast af trä, klädd med läder, hajskinn o. a. samt virad med metalltråd.

Sabeln med sin böjda flatryggade klinga ledde sitt ursprung från orienten och kom redan i början af 1100-talet

till Europa; särskildt i Tyskland tillverkades dylika vapen till stort antal och försågos merendels med västerländska värjfasten. Mot slutet af 1700-talet blef sabeln det moderna militärvapnet.

Fönsterlådan 1. *Svärd från medeltiden.* — **a.** Från 1200-talet med korsfäste, ovanligt lång kafvel och flat rund knapp; funnet vid Falkenberg. — **b.** Äfven från 1200-talet, klingan med blodrand, fästet med lång kafvel och kulknapp; funnet i ån vid Gamla Lödöse. — *Tvåhandssvärd:* **c.** Från 1200-talet med bred klinga, fästets knapp päronformad, parerstångens ändar böjda nedåt; funnet vid Gamla Lödöse. — **d.** Från samma århundrade; den smala klingan försedd med blodrand och mot spetsen med rygg. — **e, e.** Från 1400-talet med breda klingor, fästets träbeläggning å kafveln är kvarsittande, parerstångens ändar böjda nedåt och svängda; funna i grafvar uti Dragsmarks klosterruin. Tvåhandssvärden framträdde först mot slutet af 1200-talet och blefvo under 1300-talet ridderskapets vapen. Ofta fördes tvänne svärd, det ena ett långt tvåhandssvärd, hängande vid högra sidan af sadeln, det andra ett kortare, fäst vid gördelns vänstra sida.

Skåp 2. *Svärd från 1500- och 1600-talen.* — **a.** Från 1500-talet; klingan lång och tveggad; korgfäste af järn. — **b.** Tyskt svärd från 1500-talets slut; klingan kort och bred med närmast fästet tre refflor; fäste af järn med s-formig parerstång och snäckliknande parerplåt å yttre sidan. — **c.** Från 1500-talet; lång eneggad klinga, tveggad mot spetsen och märkt med Mailands stämpel; fäste af järn med s-formig parerstång, stor parerplåt å yttre sidan, flere byglar samt tumring. Tumring kallas en vid kafvelns inre sida anbrakt vertikal bygel eller ring, i hvilken tummen inträdde för att gifva vapnet säkrare stöd i handen. — *Bödelssvärd:* — **d.** Från 1600-talet; klingan nedtill afrundad, märkt ME FECIT SOLINGEN (= tillverkad i Solingen). Vapentillverkningen uti Solingen i Westfalen, särskildt de s. k. solingerklingorna, stod högt i rop redan från medeltiden. — **e.** Klingan märkt med ANNO DOMINI 1661 DEN

5 OCTOBER IN SOLINGEN samt »ulfmärke», ett af de äldsta kända smedsmärken, som först användes på 1300-talet i bayerska staden Passau, från hvars vapenbild (en springande ulf) märket härledes, och upptogs sedermera af vapensmeder på andra ställen, förnämligast i Solingen. — **f.** *Tvåhandssvärd* med klingen märkt: ME FECIT WIIRA ANNO 1657 (= förfärdigad i Vira). Vira klingsmede i Uppland grundlades af riksamiralen Claes Fleming. Han införskref wallonsmeder från Belgien, hvilka förfärdigade de mycket berömda wiraklingorna, och förskaffade bruket 1635 privilegium att för svenska armén tillverka blanka vapen. — **g.** *Jaktsvärd* från 1600-talet med eneggad klinga och korsfäste prydt med ciselerade figurer. — *Värjor*: — **h.** Tysk från 1600-talets början; klingen med märket: framdelen af en enhörning, hvilket användes af solingersmeden Johannes Hartcop; fästet med silfverbeläggning och förgyllning. — **i.** Solingerarbete från början af 1600-talet; klingen med bred reffla och inskriften ANNA, som ofta förekommer å klingor från denna tid och som möjligen torde vara en förvrängning af ANNO. Fästet af järn med graverade ornament har s-formig parerstång, flere byglar och snäckformiga parerplåtar. — **k.** S. k. *Rappir* från 1600-talets början. — **l.** Rappir från samma tid med klingen märkt: TOMAZ AIALA (en berömd klingsmed, som arbetade i Toledo, Spanien, 1615—1625). Rappiren var under 1500- och 1600-talen det ridderliga duellvapnet och utmärker sig för sin långa utomordentligt spänstiga och endast för stöt afsedda klinga; dessa vapen hafva vanligen en skälformig, handen omslutande parerplåt. — **m.** Värja med en lång sakta afsmalnande klinga ornerad med etsada ornament och latinska inskrifter: SOLI DEO GLORIA m. m. samt årtalet 1620; egentligen en svärds klinga med en ornering, karaktäristisk för de mäst förträffliga solingerarbeten. Fästet, som icke ursprungligen hört tillsammans med klingen, är ett s. k. pappenheimerfäste från 1630—1640-talen. — **n.** S. k. *Schiavona* från 1600-talet; klingan märkt: ANDRIA FERARA (klingsmed i Belluno, Venezien, under senare delen af 1500-talet); korgfäste. Schiavona var ursprungligen namnet på

ett vapen för Venedigs slavonska fotfolk, schiavoni, men blef under 1600- och 1700-talen namnet på det slags värja, som fördes af skottska ryttertrupper. — **o.** Värja från 1600-talet; klingan smal med blodrand, märkt: PETER . BUEGEL . ME FECIT . SOLINGEN; fäste med s-formig parerstång och sidobyglar. Peter Beugel (Buegel) var klingsmed i Solingen 1618. — **p.** Värja från 1600-talets midt med smal klinga och fäste af järn i vackert genombrutet arbete. Har burits af Thomas Dyre till Sundsby, som var dansk lenhsmann på Dragsmark i Bohuslän († 1651). Från Dyreska grafkoret i Valla kyrka på ön Tjörn. Under äldre tid var brukligt att vid en krigares begrafning upphänga hans med svart flor prydda värja i kyrkan. — Från samma grafkor är **q**, med kort rak parerstång och parerplåt i genombrutet arbete. Har tillhört Iver Dyre till Sundsby, den förutnämndes son († omkr. 1655). — **r.** Tysk värja; klingan med reffla och däri instampadt orden: IHN MINI samt graveradt OMEL—R och GW i monogram under kurfurstehatt jämte årtalet 1683. Märket IHN MINI liksom INNI INNI förekommer ofta, men ovisst är hvad därmed menats; möjligen italienska inskrifter, som man i Tyskland efterapat och förvrängt. — *Sablar:* — **s,s.** Från Norge, 1600-talets förra hälft; krokiga eneggade klingor; fästen af järn med s-formig parerstång, parerplåt och tumring. — **t,t.** S. k. *Epées wallons*, hvilka igenkännas på fästets med runda knappar besatta byglar. Detta slags vapen anses först hafva burits af Wallensteins trupper under 30-åriga kriget. — **u.** Dylik sabel; klingan med ulfmärke och årtalet 1616, hvilket liksom andra å klingor från 16- och 1700-talen ofta förekommande årtal såsom 1313, 1414 m. fl. i allmänhet icke äro ämnade att beteckna tillverkningsåret eller äro en förfalskning af detta, utan afse att till det året förlägga fabriakens grundläggande eller måhända äro blott ornamentalt anbragta.

Skåp 3. *Militärvärjor från 1700-talet.* Svenska infanterivärjor, s. k. *pampar*, från 1700-talets början: — **a,a.** Klingorna tveeggade med reffla och märkta den ena med ZOZO-

ZOZO och den andra med XOXOX (wirastämplrar); mässingsfästen med handbygel, hjärtformig parerplåt och kort rak parerstång. — **b.** Lik föregående, men fästet af järn med spår af förgyllning. — **c.** Pamp med eneggad klinga. Har burits af kommandanten å Bohus fästning, friherre H. J. Rehbinders († 1734). Från Kungälfss kyrka. — Svenska kavallerivärjor, s. k. *pallascher*, från början af 1700-talet: — **d,d.** Klingorna breda och tveeggade med rygg; sabelfästen af mässing med å yttersidans plåt graverade »tre kronor», kaffeln klädd med läder och lindad med mässingstråd. — **e.** Klingan bred och tveeggad med rygg; korgfäste af mässing, kaffel klädd med läder och lindad med mässingstråd, parerplåt rund med ingraveradt: W : C : W:^{bo} C N:o 124 (Västergötlands Cavalleri, Wadsbo Compani). Å främre bygeln är ingraveradt Västergötlands vapen. — **f,f.** Klingorna eneggade, tveeggade mot spetsen; mässingsfästen med fyrkantig parerplåt och byglar, ingraveradt: L. R. R. (Lif Regimentets Rytteri). — **g,g.** Klingorna eneggade; sabelfästen af mässing med läderbeklädd kaffel. — **h.** Sabel för manskap vid svenska flottan, klinga med wirastämpel; fäste af svartmåladt järn med tumring och å yttre sidan uppåtböjd parerplåt. — Utländska *pallascher*: — **i.** Dansk; klingan tveeggad med konung Fredrik IV:s krönte namnchiffer; sabelfäste af mässing med tumring prydt med samma namnchiffer i ciseleradt arbete. — **k.** Dansk, klingan med konung Fredrik V:s namnchiffer och valspråk: PRUDENTIA ET CONSTANTIA. — **l.** *Huggare*, preussisk; mässingsfäste med byglar, tumring och sidoplåt, hvarå i ciseleradt arbete en krönt örn med FR (Fredericus Rex) i monogram å bröstet. Huggaren är en mindre sabel med kort och bred, vanligen eneggad klinga som vid midten af 1700-talet infördes såsom infanterivapen i st. f. de långa huggvärjorna.

Skåp 4. Officersvärjor från 1700-talet och början af 1800-talet med förgyllda och ciselerade fästen af mässing. —

a. S. k. pamp från 1700-talets början; klingan märkt LHN MINI. — **b.** Från 1700-talets förra del, med eneggad klinga

och fästets kafvel rikt ciselerad. — **c.** Svensk från början af 1700-talet; klingen med C XII och rosetter (virastämpel). — **d.** Klingen stämplad 1414 BARCEELONA XX IN XXX SPANIEN. Årtalet angifver möjligen fabriakens grundläggningsår. Klingsmederna i Barcelona voro berömda redan under 1400-talet. — **e.e.** S. k. *colichemarder*, duellvapen med klingorna bredare mot fästet. Benämningen anses hafva uppkommit genom förvrängning af Königs-mark; namnet på uppfinnaren af denna klingform. Den ena värjan har vidhängande portepée från 1700-talet. — **f.** Äfven en *colichemard*, hvars klinga är ornerad med konung Gustaf IV Adolfs namnchiffer och en sköld med »tre kronor». — **g.** Klingen märkt MADRIT, angifvande att den skulle vara tillverkad i Madrid; fästets knapp bär konung Adolf Fredriks namnchiffer. — **h.** Värja från början af 1800-talet. Klingen eneggad och blåhårdad med etsade och förgyllda ornament, konung Karl XIV Johans och kronprinsen Josef Frans Oskars namnchiffer samt riksvapnet.

Skåp 5. Värjor från 1700-talet. Med facetterade stålfästen, s. k. *akademi*-värjor. De flesta hafva s. k. *stukat-klinga* med trekantig genomskärning; benämningen har uppkommit genom förvrängning af franska ordet *estocade*, värjstöt. — **a.** Blåhårdad stukatklinga med ryska riksvapnet. — **b.** Klingen blåhårdad; fästet har i st. f. handbygel en kedja af facetterade stålpärlor — **c.** Fästet af reffladt stål, lindadt med å järntråd påträdda stålpärlor. — **d.** Värja med stukatklinga och fäste af silfver i genombrutet arbete. — **e.** Klingen tveggad med instampadt märke: INNI INNI; bygelfäste af stål med ett litet grekiskt kors lagdt öfver parerplåten. — **f.** Från 1700-talets slut; med vågformad klinga, s. k. *flamberg*. — **g.** S. k. *colichemard* med klingen bredare mot fästet. — **h.** Klingen är svagt böjd och närmast fästet genombruten; stålfäste, inlagdt med guld och silfver; handbygeln kan vid tryckning på en knapp delas i tre byglar. — **i.** Värja med stukatklinga, enligt tidens sed afbruten vid ägarens begrafning; fästet af rikt ciselerad och förgylld mässing i genombrutet arbete. Från Hanhals.

kyrka i Halland. — **k.** Klingan ornerad i vapentroféer; fästet ciseleradt i rokokomönster och försilfradt. — **l.** Klinga med etsade ornament och märkt med instampadt; EN TOLEDO. Bygelfäste af mässing med parerplåt genombruten i gallermönster. Klingfabrikationen i Toledo uppblomstrade redan under det moriska väldet i Spanien och har alltsedan åtnjutit det största anseende. Verkstäderna därstädes besöktes flitigt af tyska smeder, hvilka därför ofta anbragte toledostämplar å sina arbeten.

Skåp 6. *Värjor och sablar från slutet af 1700- och början af 1800-talet.* — **a.** Värja från början af 1800-talet; klingan blåhårdad med förgyllda ornament, konung Karl XIV Johans namnchiffer, Sveriges och Norges förenade vapen, vapentroféer m. m.; korsfäste af ciselerad och förgylld brons, knapp med infattad ametist omgifven af rosenstenar, kafvel af porfyr med konungens namnchiffer af rosenstenar. Gåfva af konungen 1821 till brigadgeneralen Casimir Reuterskiöld († 1848). — **b,b.** Värjor från början af 1800-talet; bygelfästen af ciselerad och förgylld brons, knapp i form af lejonhufvud, kafvel belagd med pärlemor, slidor af läder med ciselerade och förgyllda mässingsbeslag. — **c.** Värja för frimurare med eneggad och blåhårdad klinga prydd med konung Karl XIV Johans och kronprinsen Josef Frans Oskars namnchiffer; bygelfästet af förgylld mässing med inlaggda röda kors. — **d.** Sabel, fransk modell, använd för egyptiska ryttertrupper i Napoleon Bonapartes armé under fälttåget 1798. Klingan damaskeerad, mycket böjd; fästets kafvel belagd med elfenben. Damaskering kallas den yta, som uppkommer genom sammanvällning af olika hårda stålsorter och som visar ljusare och mörkare band och linier efter de många krökningar, som de sammanvällda stålstyckena undergått. Namnet härledes från Damaskus i Arabien, där sådant stål redan tidigt tillverkades. Samma tillverkning förekom sedermera äfven på andra ställen i Orienten och blef mycket berömd i Europa från början af 1500-talet. — **e.** Svensk sabel från 1700-talet slut; klingan blåhårdad med förgyllda ornament;

fästet af förgylld mässing, kafveln klädd med hajskinn. Balja af läder med mässingsbeslag. Har tillhört öfversten J. W. Tranefelt († 1806), som besegrade danskarne vid Kvistrum i Bohuslän 1788. — **f.f.** Sablar för svenska flottans officerare från 1788 och 1789 årens finska krig, med förgyllda mässingsfästen, prydda å den ena med konung Gustaf III:s namnchiffer i silfver, å den andra med ett krönt ankare och »tre kronor». — **g.** Sabel, polsk modell; fästet af mässing med ciselerade ornament: »vasar», »tre kronor» och konung Gustaf III:s namnchiffer; kafveln klädd med hajskinn. Balja af läder med i troféer ciselerade och förgyllda beslag af mässing. — **h.** Polsk sabel; klingan utsirad med förgyllda bokstafsliknande tecken m. m.; mässingsfäste med kafvel af hajskinn. — **i.** Fransk sabel för marin-officerare. — **k.** Amerikansk sabel; klingan med etsad inskrift: US (United States) och E PLURIBUS UNUM (af flere ett), nordamerikanska unionens valspråk. — **l.l.** Sablar, för svenska kavalleriofficerare, 1800-talets början. Klingor blåhårdade med förgyllda ornament; förgyllda mässingsfästen; baljor af läder med ciselerade och förgyllda mässingsbeslag. — **m.** Sabel, för officerare vid svenska flottan, från 1800-talets början; rak klinga, blåhårdad med konung Karl XIV Johans namnchiffer samt Sveriges och Norges vapen i guld; mässingsfäste förgylldt med knapp i form af delfinhufvud och kafvel klädd med elfenben. — **n.** Sabel för officerare vid svenska flottan; rak och bred klinga; förgylldt mässingsfäste, ciseleradt med riksvapnat »tre kronor»; balja af läder med rikt ciselerade mässingsbeslag. — **o.** Österrikisk militärsabel, buren af prins Gustaf af Vasa, konung Gustaf IV Adolfs son († 1874), som var österrikisk fältmarskalkslöjtnant. Klingan etsad med orientalisk inskrift i guld. — **p.** Svensk hofvärja, buren af hofmarskalken hos prins August grefve Gustaf Fredrik Snoilsky; det förgyllda mässingsfästet bär konungahusets vapen, kafveln klädd med pärlemor och prydd med prins Augusts namnchiffer; slida af läder med ciselerade och förgyllda mässingsbeslag.

Skåp 7. Militärhandvapen från 1800-talet. — a. Sabel

för svenska kavalleriet; mässingsfäste med »tre kronor». — **b.** Svensk kavallerisabel, mässingsfäste och stålbalja. — **c.** Svensk kavallerisabel, 1804 års modell, konstruerad af generalfälttygmästaren C. G. Hellvig; med stålfäste och stålbalja. — **d.** Spansk kavallerisabel från kubanska kriget på 1890-talet; klingan är å ryggen märkt: PRADE TOLEDO 1840; fäste af järn. — **e.** Rysk sabel med fäste af mässing och ovanligt lång klinga. — **f.** Sabel med mässingsfäste, knapp i form af lejonhufvud; baljan af mässing. — **g.g.** Huggare af flere modeller för manskap vid svenska flottan. — **h.h.** Danska huggare med konung Fredrik V:s namnchiffer och valspråk PRUDENTIA ET CONSTANTIA å klingorna. — **i.** Huggare med mässingsfäste och klingans rygg sågtandad. — **k.** Spansk huggare, s. k. machete, från kubanska kriget; fästet belagdt med hornskifvor.

Fönsterlådan 8. Dolkar. Dessa vapen fördes under medeltiden vanligen tillsammans med svärdet men buros äfven till den civila dräkten. De förekommo därjämte ofta såsom jaktvapen. — **a.a.** Från 1400-talet; de korta parerstängerna hafva knappformiga nedåtböjda ändar. — **b.** Från 1500-talets slut; den raka parerstången försedd med tumring; jordfynd från Fjärås socken i Halland. — **c.c.** S. k. *stiletter* från 1500-talet med firsidiga klingor. — **d.** Stilett från omkring år 1600, med tresidig ovanligt lång klinga. — **e.e.** Med nedåtböjd parerstång, kaveln lindad med mässingstråd; från 1600-talet. — **Ryttarehammare**, rytterivapen från 1500-talet; användes till att krossa fiendens hjälmar och buros vid sadelknappen eller gördeln. Då hammarens bakre del är långt utdragen i en spets, kallas vapnet efter sin form *papegojnäbb*. — **f.** Med skaft af trä och bälthake. Öfriga äro jordfynd: — **g.** Från Högsåters socken i Dalsland. — **h.** Med bälthake. — **i.** Från Drängsereds socken i Halland.

Skåp 9. — **a.a.** Yxor af järn; samtliga äro jordfynd. — **b.b.** Bilor af järn, den ena märkt CE 1773 under krona. — **c.c.** *Skäggyxor* af järn från 1500-talet med långa svängda blad; svenska allmogevapen. — **d.** Stridsyx, norskt bond-

vapen; bladet orneradt i nordiskt mönster och dateradt 1670. Träskaftet är böjdt, så att vapnet kan användas äfven för stöt. — **e.** Dylik yxa, daterad 1666. — **f.f.** *Bergsmansyxor*, tyska från Freiberg. Bladen med långt framdragen egg äro genombrutna med en korsblomma. Den ena har träskaftet inlagdt med förträffligt graverade elfenbensinläggningar: Kristus på korset, figurer i 1600-talets dräkter och årtalet 1678. Den andra med sämre arbetadt skaft är daterad 1656. Dyliska yxor voro hufvudsakligen paradvapen eller ett slags handverkstecken; de användas ännu i vissa trakter vid högtidliga tillfällen. — *Svenska bergsmansyxor*, handverkstecken, alla med ingraveradt Dalarne vapen (två korslagda pilar med en krona mellan spetsarna). — **g.** Med kopparinläggningar, daterad 1757. — **h.** Med inskrift: *Stora Kopparberget och Wart steg min fötter tager här alt det til grafwen närmer bär.* — **i.** Med graverade pärlmemorinläggningar, jordfynd från Axtorna hed i Halland. — **k.k.** Änterbilor för svenska flottan.

Vapenställningar 10 och 11. — **Stångvapen.** — **a.a.** *Hillebarder*, hvilka bestå af en längre, oftast fyrkantig eller bred klinga, yxblad med rak eller halfmånformigt inåtböjdt egg samt den nedåtböjda haken. Från 1300- till och med 1700-talet var hillebarden ett infanterivapen med trefaldig användning, till stöt, hugg och den harneskklädde motståndarens neddragande från hästen. Från 1600-talets början beväpnades särskildt drabanter med detta vapen. Flertalet af de här utställda äro nederländska från slutet af 1500- och början af 1600-talet och hafva långa smala klingor samt i genombrutet mönster ornerade yxblad och hakar. — **b.** S. k. *spetum* från 1600-talets midt, en hillebard med midtklinga och nedåtböjda sidotaggar. — *Bardisaner* med mer eller mindre bred midtklinga, som nedtill utvidgar sig åt båda sidor vanligen i halfmånform med spetsarna uppåt. Dessa vapen förekommo redan vid början af 1400-talet och användes till beväpning af fotfolket, framför allt inom drabant- och gardeskårer. — **c.** Med stor bred och lång klinga — **d.d.** Från 1400-talet,

bömisk s. k. *ohrlöffel* med små tvära sidoblad. — **e. e.** Svenska från 1700-talet; bladen äro nedtill s-formiga och sluta upp till i en smal fyrkantig spets. — **f.** Tysk från 1700-talet; bladets nedre del i form af tvänne med spetsarna från hvarandra vända halfmånar; märkt med krönt FR och H. FERDINAND BRAVNSCHWEIG. REGIMENT. POTZDAM. — **Sponton**er eller *halfpikar* voro ett slags mindre bardisarer, som från slutet af 1600-talet till slutet af 1700-talet ingingo i officerarnes beväpning. — **g.** Tysk, bladet etsadt med fläckt örn, vapentroféer årtalet 1647 m. m. — **h.** Etsad med tyska riksörnen och kejsar Karl VI:s namnchiffer. — **i.** Bladet etsadt med förgyllt namnchiffer W. I. under kurfurstehatt; under bladet en kort tvärstaf. — **k.** Rysk från 1700-talet, med bladet etsadt: fläckt örn och PE (Peter Elisabeth) i monogram. — **l. Änterpikar** för svenska flottan, med korta fyrkantiga eller tveeggade spetsar. Flere hafva parerplåt å stängen. Piken är ursprungligen rytteriets lans, som redan på 1300-talet användes i fotfolkets beväpning och på 1500-talet var i så allmänt bruk, att en del af det reguliera fotfolket därmed beväpnades. Inom infanteriet upphörde pikens användning vid början af 1700-talet då bajonetten blef allmän. — Svenska stångvapen, som för beväpning af manskap mellan 45 och 50 års ålder vid Gotlands nationalbeväring användes till medlet af 1800-talet: — **m.** Med yxformiga blad och långa fyrkantiga spetsar. — **n.** Med raka tveeggade klingor, som å midten hafva sidotaggar till formen bildande ett S.

Skåp 12. Armborst förekommo redan under 1000-talet och användes till krigsbruk, ända tills de på 1600-talet utträngdes af handeldvapnen. Till jaktbruk däremot var armborstet fortfarande och till början af 1700-talet det förnämsta vapnet och spelade ännu inemot 1800-talet en stor rol i Tyskland vid skyttegillenas målskjutningar. Alla i samlingen befintliga armborst äro jaktvapen från 15- och 1600-talen. — **a.** Har stock af mahogny med beninläggningar samt pilränna och låstrissa (den s. k. kotan) af ben. — **b.** Stock af björk, pilränna och inläggningar af ben;

lås med *snällareinrättning*, en dubbelaftryckare, som uppfanns i München 1547 och som afsåg att förekomma, att vapnet rubbades vid skottlossningen. — **c.** Har vackert graverade beninläggningar samt klaffsikte och *klämmare* af horn, som tjänade till att hålla strängen nedtryckt mot låset. — **d.** Äfven med klämmare. — **e.** Tyskt från 1500-talets slut; s. k. Schnepper af järn med kolf af trä. Vid sittande spänninrättning med häfstång. — **f.** Dylikt, helt och hållet af järn, dateradt 1589.

Bågspännare, som användes för att underlätta strängens nedförande mot låset. — De voro af flere slag. — **a.** *Engelsk vinda*, från medeltiden; ett slags talja, hvars vefinrättning fästes vid armborstkolven, medan vindans krokar grepo om strängen; jordfynd. — **b.** *Kofot (pied-de-biche)* från 1500-talet, af järn med bälthake. Den utgöres af en häfstång, hvars ena ända är gaffelformig och som har två sins emellan förenade hakar å midten. Vid spänningen lades hakarna om strängen och gaffeln stöddes mot tvänne i stocken strax nedanför kotan anbrakta tappar, hvarefter häfstången drogs tillbaka. Användes hufvudsakligen af beridna skyttar. — **c, c.** Dylika, jordfynd. — **d.** *Tysk vinda* (vanligen kallad *cranequin*) från 1600-talet; bestående af ett kugghjul, som griper in i en tandad stång, hvilken, då hjulet kringvrides med en vef, skjutes ut ur det hjulet omgifvande hjulhuset; på undersidan af hjulhuset sitter en stark ögla af hampa, som skjutes öfver armborstkolven, tills den stöder mot två nedanför kotan sittande tappar. Vid bågens spännande lägges strängen öfver stångens med krokar försedda nedre ända, hvarefter stången medelst kugghjulet vindas tillbaka, till dess att strängen förts öfver kotan. — **e.** Dylik; jordfynd.

Hirschfångare, af det tyska hirschfänger (hjortfångare), är ett sidogevär med kort och rak, vanligen eneggad klinga. Egentligen ett vapen för hjort- och vildsvinsjakter, användes den äfven från slutet af 1600-talet för manskap vid artilleritrupper, trumslagare m. fl. Fästena äro i allmänhet af ciselerad mässing och kafvel klädd med hajskinn, hjorthorn eller trä. — **f.** Klingan blåhårdad med förgyllda ornament, konung Adolf Fredriks namnchiffer och inskrift:

Pro Deo Et Patria (= för Gud och Fäderneslandet). — **g.** Fästet med parerring, märkt: I B v L 1735. — **h.** Klingan tveeggad, flammig, ornerad med »tre kronor» och inskrift: VIVAT ADOLPH FREDRICH REX SVECIE. — **i.** Turkisk; klingan ornerad med turbanklädd bröstbild, halfmåne m. m.; kafveln klädd med elfenben. — **k.** *Jaktknif* med silfver och guldornament: bourbonska vapnet (tre liljor) och D V under kunglig krona; fästet af stål med silfverinläggningar.

Handeldvapen. De första handeldvapnen uppkommo under 1300-talet. De äldsta voro helt och hållet af järn, men redan före slutet af 1300-talet försågs pipan baktill med ett skaft af trä och snart fästes pipan på ett trästycke, en förelöpare till »stocken». Antändningen skedde först genom lunta, och fänghålet var anbrakt å pipans öfversida; från början af 1400-talet förlades det å sidan och försågs med fängpanna. Vid samma tid fästes luntan vid en, först lös sedermera med aftryckare försedd hane. Från detta äldsta eldgifningssätt utvecklades olika slag af låsmekanismer. *Luntlåset* uppkom sålunda vid medlet af 1400-talet. Det består af en med lunta utrustad hane, som medelst en aftryckare nedfölldes mot en på sidan om pipan anbragt och med lock försedd fängpanna. Luntlåset anses förskriva sig från medlet af 1400-talet och användes intill slutet af 1600-talet. *Hjullåset* anses vara uppfunnet i Nürnberg 1515 och användes på 15- och 1600-talen. Dess mekanism består af ett stålhjul, hvars tandade omkrets nätt och jämt ingår i en fängpanna, som upptill tillslutes af ett lock. Framför eller bakom pannan sitter en hane med svafvelkis eller flinta. När låset skulle spännas, uppdrogs hjulet med en nyckel, hvarvid en kedja, som stod i förening med slagfjädern, upplindades på hjulets axel. Därefter undansköts fängpannans lock och hanen nedfölldes, så att eldstenen låg an mot hjulets i pannan ingripande omkrets. Vid aftrycket trycktes på aftryckaren, hvarigenom slagfjädern frigjordes och satte hjulet i så häftig rotation och gnidning mot stenen, att gnistor uppsprungo och tände krutet. I

Sverige kallas hjullåset *sint* eller *fyrslås*. *Snapplåset* består af en hane med svafvelkis som vid aftryckningen slår ned mot det öfver fängpannan liggande stålet, hvarvid gnistor uppstå, hvilka tända fängkrutet. Denna låsform förekommer först mot medlet af 1500-talet under namn af det spanska snapplåset, hvars låsdelar lågo på skifvans yttersida. Sedermera uppfanns det s. k. nederländska snapplåset, hvars slagfjädrar täcktes af skifvan. *Flintlåset* uppfanns i Frankrike på 1640-talet. Det består af hane med svafvelkis, hvilken genom aftryckaren fälles ned mot det öfver fängpannan liggande stålet, som därvid kastas tillbaka och blottar krutet i fängpannan, hvilket tändes genom de af slaget uppkomna gnistorna. *Slagkrutlåset* igenkännes därpå, att fänghålet är försedt med en genomborrad tapp, öfver hvilken sattes en tändhatt af mässing, som i bottnen var belagd med tändsats. Hanens hufvud hade en efter tappens formad utbörning; och skottlossningen skedde på det sätt, att hanen nedfälldes öfver tändhatten, hvars tändsats genom slaget exploderade. Uppfinningen af detta lås fullbordades 1818.

Vid medlet af 1800-talet började man konstruera bakladdningsgevär för enhetspatron; och så småningom uppfunnos olika slag af antändningsmekanismer.

Monter 13. — **a.** *Handbössa* af brons från 1400-talet med fänghål på öfversidan och en klack å undersidan för stödande mot något underlag; baktill är vapnet försedt med holk för anbringande af träskaft. — **b.** *Hakebössa*, från 1400-talet, af järn, nedfälld i en groft arbetad stock af trä; pipan har baktill en fängpanna med tillhörande lös hane, vid hvilken luntan fästes; på stockens undersida finnes en rörlig gaffel för vapnets anbringande vid något underlag. Funnen i Säfveån i närheten af Göteborg. — **c.** *Bössa med luntlås* från 1600-talet; pipan med stämpel: SVL, angifvande tillverkningsorten Suhl i Thüringen, hvarest redan vid 1300-talets slut funnits berömda vapensmeder. — *Bössor med hjullås*: — **d.** Tysk från 1500-talets slut; pipan åttkantig, refflad märkt: MARY GOTER STOFFER 14; stocken

med sällsynt vackra elfenbensinläggningar och en i senare tid tillkommen benplatta med graveradt C R S (Carolus Rex Svecie). Det refflade loppet uppfanns i slutet af 1400-talet. — **e.** *Stock* till bössa från 1500-talets slut; rikt skulpterad och ornerad med graverade elfenbensinläggningar. — **f.** *Musköt* från omkring år 1600; låset med dubbelaftryckare, s. k. snällareinrättning, är förträffligt graveradt med figurer och blomstermönster i genombrutet arbete; stocken med särdeles väl tecknade beninläggningar och två tappar, medelst hvilka vapnet vid riktning och skottlossning stöddes mot en lös gaffel. Musköten, som härstammar från Spanien och första gången omtalas 1520, var fotfolkets eldvapen under 1500- och 1600-talen. — **g.** *Musköt* från 1600-talets början, i äldre tid förkortad och försedd med ny praktfullt ciselerad pipa från 1600-talets slut; det rikt graverade låset har snällareinrättning och ett i senare tid tillkommet skydd af mässing för fängpannan; stocken med graverade elfenbensinläggningar. — **h.** S. k. *Teschitz* från 1600-talets början; pipan blåhårdad med rik gravering och förgyllning samt solsikte; det rikt graverade låset är ett s. k. *kurländskt*, d. v. s. med mekanismen förlagd å låsskifvans yttre sida; stock med elfenbensinläggningar. *Teschitz*-bössor (*Tesching*, *Tschinken*) anses hafva sitt namn af det slaviska »teska» = kruthorn eller efter den såsom tillverkningsort uppgifna staden *Teschen* i *Schlesien*; de voro små, lätta bössor med fin kaliber och åsnehofliknande kolf och begagnades vid början af 1600-talet isynnerhet af damer till fågeljakt. — **i.** Lik föregående; pipan är icke ursprungligen hörande till vapnet; stocken förkortad för den nya pipan. — **k.** S. k. *studsare* eller bössa med refflat lopp; pipan åttkantig, märkt: NICOL FICHNER 1649 (berömd vapensmed i *Dresden*); lås med snällare; stock af valnöt med elfenbensinläggningar. — **l.** Från 1600-talets midt; pipan slätborrad; låset med genombruten mässingbeläggning å hjulhuset; stock af päronträ med graverade elfenbensinläggningar. — **m.** Från 1600-talets senare hälft; pipan åttkantig och refflad icke ursprungligen dithörande, märkt i silfver: *Fiedler und Sohn in Lindau*; låset är mäter-

ligt graveradt och försedt med snällare. — **n,n.** Förfalskningar från senare tid med groft graverade beninläggningar. — **o,o.** Bössor med *hjullås* från senare hälften af 1600-talet. Piporna äro refflade, och de särdeles väl arbetade låsen hafva dubbelaftryckare. — **p.** Lik föregående, men med slätborrad pipa. — **q.** Från 1600-talets slut; pipan åttkantig och refflad; låset med snällare är graveradt och ciseleradt; stocken skulpterad och prydt med ciselerade beslag af järn. — **r.** Studsare med *snapplås* från 1600-talets slut; skårsikte å den åttkantig pipan. — **s.** *Karbin* med *hjulås* från 1600-talet; pipan refflad med skårsikte; lås med snällare; stock med bärring. Karbinen är ett kort och lätt gevär, hvarmed särskildt rytteritrupper beväpnas. — **t.** Bössa med *hjullås*, från 1700-talets förra del; pipan med klaffsikte, signerad: *G. A. Wilfing In statt am Hoff*; låset med snällare är graveradt i rokokomönster; stocken inlagd med hornplåtar och elfenbensstrimlor. — **u.** Bössa, från 1700-talet, med slaglås ändradt från *snapplås*, slagfjädern ligger på låsskifvans yttersida; pipan åttkantig med reffladt och trångt lopp. — **v.** *Hjullås* från slutet af 1600-talet; själfspännaremekanism, äfven afsedd att uppdragas med nyckel; sällsynt intressant konstruktion. Hjulhuset är utfördt i genombrutet och graveradt arbete; hanen bär konung Karl XII:s namnchiffer; de inre låsdelarna äro äfven fint arbetade. — **x,x.** *Hjullåsnycklar* med krutmått, från 1600-talet; användes för uppdragande af *hjullåsmekanismer* och förvarades vanligen uti den i kolfven på de flesta äldre gevär befintliga kolflådan.

Monter 14. Bössor med *flintlås*. — **a.** Förändrad från *hjullås*; pipan signerad: HANS STIFTER (böss-smed i Prag 1660—1684) samt ingraveradt: STEN BIELKE 1674 och i silfver inlagdt: NILS BIELKE 1769 (båda riksråd, den förre † 1675, den senare † 1792). — **b.** Tysk från 1600-talets slut, med *flintlås* och bakladdningsmekanism (kolfven nedfålles vid tryckning på varbygeln, hvarefter en järnpatron, vid hvilken stålet och fängpannan äro fästa, utdrages ur pipans bakre del); pipan rikt graverad; stocken inlagd

med arabesker af järntråd. — **c.** Från 1600-talets slut; låset fint graveradt och försedt med snällare; stocken af valnöt, kolfven snidad och prydd med graverade beninläggningar. — **d.** Svensk; låset signeradt: REICHARDT STOCKHOLM; pipan med sikte af silfver och signerad: PETTER SIÖBLAD *Fecit 1716*. Reichardt var en från Tyskland till Sverige inflyttad mästare. — **e.** Från 1700-talet; pipan med flat rygg och silfverinläggning; stocken med silfverbeslag; låset af silfver, signeradt: SCHERTIGER STOCKHOLM (en inflyttad tysk vapensmed). — **f.** Från 1700-talet; lås och beslag ciselerade; pipan signerad: *Johan Karl Neustadt*. — **g.** Låsskifvan och beslag af mässing; pipan är i två delar, af hvilka den främre framför kammaren afskrufvades vid laddningen. — **h.** Pipan blåhårdad med ornament i silfver; låset signeradt: *P. Rund* . . . och märkt: AD HORN 1755. — **i.** Mycket lång pipa, åttkantig och slätborrad, signerad: F R 1663; låset från 1700-talet, med snällare och säkerhets-hake för hanen, ersätter ett ursprungligen till vapnet hörande hjullås. — **k.** Från 1700-talets midt; pipan lång och slätborrad; stock af valnöt med blomstersniderier; beslag af mässing. — **l.** Spansk från 1700-talet med snapplås; pipan slätborrad med åttkantig kammare; korn och sikte af silfver; halfstock med graverade mässingsbeslag i genombrutet arbete. — **m.** Låset ändradt till från flintlås till slagkrutlås; pipan blåhårdad, rikt inlagd med ornament i guld och signerad: CHASTEAU A PARIS (berömd bössmed vid 1700-talets midt); stocken med ciselerade silfverbeslag. — **n.** Låset ändradt från flintlås till slagkrutlås, märkt: A RUNBLAD; pipan vid kammaren åttkantig, framtill med s. k. *svinrygg* (skarp förhöjning längs efter pipans öfversida); halfstock af valnöt. — **o.** Studsare med rikt graveradt slagkrutlås ändradt från flintlås; pipan åttkantig med ställbart sikte och i silfver signerad: I. P. SAUER U SOHN A SUHL; stocken rikt snidad med varbygel och beslag af silfver. — **p.** *Trombon*, s. k. ströbössa, från 1700-talet, flintlås signeradt: G. BERETA; nedfällbar kolf och bärhake. — **q.** Dylikt vapen med slagkrutlås; pipan af mässing med åttkantig kammare — **r.** Med slaglås och

blåhårdad pipa, inlagd med guld. Trombonen har fått sitt namn efter den trumpetformade mynningen, som afsåg att gifva laddningen af hagel och skrot större spridning. Den var ett rytterivapen, som redan 1530 förekom i kejsar Karl V:s spanska härar och som omkring år 1570 infördes på de venetianska galérerna och vid italienska rytteritrupper. — **s.s.** *Kultänger* för stöpande af blykulor till handeldvapen. — **t,t** *Flintor* till hanen å flintlås. — **u,u.** *Modellkanoner* af mässing och järn.

Vapenställning 15. *Bössor och gevär med flintlås:* — **a.** Bössa från omkring år 1700; låset är anbragt å vapnets vänstra sida för anläggning vid vänstra axeln och signeradt: ROSENBERG STRALSVND. — **b.** Gevär; slätborrad pipa med åttkantig kammare, signerad G B under krona. — **c.** Gevär; pipan slätborrad; stocken i senare tid förkortad. — **d.** Gevär; fångpannan af mässing; pipan slätborrad; stocken stämplad: FRASK 1811. — **e.** Gevär; slätborrad pipa med åttkantig kammare och klaffsikte. — **f.** Gevär, låsskifvan signerad: KVLENBERG; pipan slätborrad; stocken stämplad: HOLL 1811. — **g.** Engelskt s. k. subsidiegevär; låsskifvan märkt: TOWER och krönt G R (Georgius Rex). — **h.** Gevär från gamla stadsvakten i Göteborg; hanen med spärrhake; pipan slätborrad; trekantig bajonett. — **i.** Karbin; pipan slätborrad med skårsikte; halfstock med sidobygel för vapnets bärande vid sadeln. —

Bössor och gevär med slagkrutlås: — **k.** Bössa; låset förändradt från flintlås; signeradt: J. C. HAVGAARD KØBENHAVN; snällareinrättning; pipan åttkantig och refflad med inlagda ornament i silfver. — **l.** Bössa med låset förändradt från flintlås, försedd med spärrfjäder för hanen och signeradt: REICHARDT STOCKHOLM; pipan fyrkantig till halfva längden, s. k. *kistpipa*. — **m.** Bössa med låset förändradt från flintlås och signeradt: CHRISTIAN VINCENTZ REVAL; pipan med s. k. svinrygg, märkt i silfver: FRID. E. BURENSKIÖLD ANNO 1769 (hoffjägmästare † 1811). — **n.** Ryskt s. k. kosackgevär från Krimkriget 1854—1855; låset förändradt från flintlås; pipan slätborrad med åttkantig kam-

mare, märkt: 1849. — o. Engelskt gevär från samma krig; låsskifvan märkt med krönt V R (Victoria Regina) samt TOWER 1854. — p. Engelskt gevär, märkt: TOWER 1863; pipan refflad med trappsikte; vid den bakre remsöljan är fäst en kedja med *cylinderskyddare*. — q. Pistol-karbin, en pistol, hvars kolf är förlängd med en lös kolf, försedd med bärring; pipan slätborrad. — r,r. *Bajonetter* till gevär. Detta slags vapen uppfanns 1840 och har sin benämning efter första tillverkningsorten, staden Bayonne i Frankrike. De utgjordes till en början af dolkar, som inskjötos i gevärspiporna. Äldre bajonetter hafva trekantig klinga; i senare tid äro de vanligen fyrkantiga eller försedda med sabelklingor (s. k. sabelbajonetter). I Sverige kom bajonetten till användning första gången 1692.

Vapenställning 16. *Bössor och gevär med olika slags låsmekanismer.* — a. Bössor med luftlåsmekanismer från 1700-talet; pipan rund med åttkantig kammare och försedd med en inre pipa af mässing. — b. Bössor med slaglås, svensk från 1830-talet; låsmekanismen, konstruerad af löjtnanten frih. G. Fleetwood, är förlagd på vapnets undersida; varbygeln signerad: A. G. Lindfors, Malmköping; pipan åttkantig och refflad. — c. Gevär, förändringsmodell 1835 med slaglås efter öfverste Whitelocks konstruktion; låset förlagdt på vapnets undersida, hanen består af en fjäder, som spännes mot en skåra i aftryckaren; pipan slätborrad med klacksikte. Trekantig bajonett. — d. Svenskt kammarladdningsgevär med slaglås; förändringsmodell 1865 efter rustmästaren Hagströms konstruktion. — e. Svenskt kammarladdningsgevär med reffladt lopp. — f. Norskt kammarladdningsgevär, förkortadt, med slagkrutlås, modell 1860 för jägare; pipan refflad med fyrkantig kammare. Sabelbajonett. — g. Norskt gevär, modell 1852 med kammarladdningsmekanism och slagkrutlås; förändringsmodell med hanen förlagd under låset inom varbygeln; pipan refflad med ställbart sikte. Trekantig bajonett. — h. Jaktgevär, kammarladdnings- med slagkrutlås; genom uppfällande af en regel blottas en järnpatron med cylinder för tänd-

hatt; hanen förlagd under låset inom varbygeln; pipan slätborrad med åttkantig kammare. — **i.** Belgiskt kammarladdningsgevär med mekanismen såsom å föregående; pipan refflad med fyrkantig kammare, signerad: **PI MALHFERF & Cie A LIEGE.** — **k.** Karbin med bakladdningsmekanism och slagkrutlås, märkt: **ADDRESS POULTNEY & TRIMBLE. BOLTIMORE U. S. A. SMITH'S PATENT, JUNE 23. 1857;** pipan refflad; nedfällbar kolf och halfstock. — **l.** Franskt gevär med bakladdningsmekanism och slagkrutlås, hvars hane, patronläge och slutstycke äro af mässing; låsskifvan märkt: *M^{RE} R^{LE} de Tulle*; pipan slätborrad med åttkantig kammare. — **m.** Studsare, s. k. *Wender* med slagkrutlås; den vridbara kammaren med fyra cylindrar ligger horisontalt å låsets öfversida; pipan åttkantig och refflad. — **n.** Magasinsgevär af år 1865, konstrueradt af amerikanaren *Spencer.* Magasinet i kolfven rymmer 7 patroner för kantantändning. Vapnet kan användas äfven såsom enkel-laddare och har refflad pipa med trappsikte. Trekantig bajonett. Dylika gevär voro i bruk inom unionsarmén under nordamerikanska frihetskriget 1865 och hos franska friskyttar och mobilgarden under fransk-tyska kriget 1870—71. — **o.** Franskt gevär med bakladdningsmekanism, modell 1866, för papperspatron med centralantändning; pipan med åttkantig kammare och reffladt lopp; sabelbajonett. Geväret är konstrueradt af *Chassepot*, (gevärshandverkare vid artilleriverkstäderna i Paris) och tillverkad i Liège, Belgien. — **p.** Belgiskt gevär med bakladdningsmekanism, konstrueradt af *Comblain*, gevärshandverkare från Charette vid Liège. Låset laddas och spännes genom varbygelns neddragande; pipan åttkantig och refflad med trappsikte. Sabelbajonett. — **q.** Samma modell som föregående; låset signeradt: *A Francotte A LIEGE.* — **r.** Svenskt gevär med bakladdningsmekanism för kantantändning, modell 1867; konstrueradt af nordamerikanaren *Ph. Remington*, som köpte ursprungliga uppfinningen af urmakaren *Reider.* Pipan refflad med trappsikte. — **s.** Norskt med bakladdningsmekanism, s. k. repetergevär af *J. S. Jarmanns* modell 1884, med framstocksmagasin; pipan refflad med trappsikte; tre-

kantig bajonett. — **t.** Af samma slag som föregående, men med stocken genomsågad och mekanismen blottad; s. k. instruktionsgevär för undervisning i vapenlära. — **u.** Norskt gevär med bakladdningsmekanism för centralantändning; pipan refflad med trappsikte; låsskifvan signerad: KRAG—PETERSSON (konstruktörerna den förre norsk artillerikapten, den senare svensk ingenjör). — **v.** Studsare med tändnålsmekanism. — **x.** Karbin med dylik mekanism, förändringsmodell; pipan slätborrad; halfstock med bärring.

Skåp 17. Pistoler. Dessa vapen utvecklades ur medeltidens af ryttarne burna »handrör». Namnet pistol anses vara härleddt antingen af Pistoja, hvilken italienska stad var en berömd fabriksort för dylika vapen, eller ur italienska ordet pistallo (päron) och hade då afseende på kolfvens form å de äldsta pistolerna. I Sverige kallades pistolerna »sadelrör» med anledning därpå att de hängdes vid sadeln eller nedstuckos i särskilda vid sadeln fastspända s. k. »pistolhölster». Med *hullås*: **a.** Från 1600-talets midt; låset med fjäderbeslag af mässing och fint graverad hane; pipan lång, tunn med s. k. svinrygg; varbygel med hopfällbart fingerstöd. — **b.** Från samma tid; pipan åttkantig; stocken med sniderier och graverade beninläggningar. — **c.** Från 1600-talet; mindre. — **d.** Med *snapplås*; skotsk, daterad 1616; helt och hållet af stål och rikt graverad med tistelornament o. a. — Med *flintlås*: **e.** S. k. *Pach* eller *Highlandspistol* från 1600-talets slut; låset signeradt: *Willem van Essen. Asserdam*; stocken af järn med silfverinläggningar. — **f.** Ett par från slutet af 1600-talet; låsen signerade: JOHAN LOVROVX A MAE-STRICHT (berömd vapensmed under 1600-talets senare hälft); piporna inlagda med guld; stockarna af fint skulpteradt elfenben kolfvarna i form af hjälmprydda manshufvuden. — **g.** Ett par från 1600-talets slut; låsen signerade: RIGA; beslag af silfver. — **h.** Ett par från samma tid med guldinlaggda pipor; stockarna äro från senare tid. — **i.** Ett par med piporna signerade, å den ena: I-MICHAEL BEYER, å den andra: 2-IN-WÜRTZBURG (vapensmed som arbetade i

början af 1700-talet), beslag af förgylld mässing, ciselerade i rokokomöster. — **k.** Ett par med låsen signerade: STARBVS STOCKHOLM (Peter Starbus böss-smed i Amsterdam inkallades till Sverige af konung Karl XI). — **l.** Pistol med pipa från 1600-talets slut signerad: LAZARINO COMINAZZO (berömd vapensmed i Gardone nära Brescia, † 1696); stocken från 1700-talet. — **m.** Dubbelpistol, s. k. *Wender*, med två vridbara pipor (en fångpanna för hvardera); prydda med silfverinläggning och signerade: J. A. KUCHENREUTER IN REGENSBURG (böss-smed vid 1700-talets början); beslag af mässing, ciselerade i rokokomönster. — **n.** Ett par pistoler med låsen signerade: FRIDERICH OSTERMANN COPENHAG (dansk vapensmed omkring år 1700). — **o.** Ett par från 1700-talets midt; låsen signerade: VTTERBERG NORRKÖPING. — **p.** Ett par från 1700-talets slut; låsen signerade: *Johan Wilhelm Bergen. Kiöbenhavn*; piporna förgyllda. — **q.** Ett par från samma tid; låsen signerade: A VATTERGREN. Med *slagkrutlås*: — **r.** Ett par förändrade från flintlås, signerade: WÅLBERG STOCKHOLM (bekant vapensmed från slutet af 1700-talet); piporna äro franska från 1600-talets slut. — **s.** Ett par förändrade från flintlås; piporna signerade: ANDREAS GANS IN AVGSBVRG (böss- och pistolsmed från 1700-talets början). — **t.** Ett par svenska, för manskap vid flottan; med spärrhake för hanen. — **u.** Dubbelpistol med slagkrutlås; piporna äro ställda öfver hvarandra. — **v.** Dubbelpistol med flintlås och två refflade pipor med utväxlingsmekanism; signerad: *Thomas*. — *Revolvrar*: — **x.** Med slagkrutlås; sexpipig med cylinder för hvarje lopp; självspännaremekanism; signerad: BECKWITH LONDON. — **y.** Äfven med slagkrutlås, sex pipor fästa vid revolveringsmekanismen, som baktill har fyra knallhattscylindrar; hanen, i ett stycke med den ringformade aftryckaren, ligger under låset; signerad: J. HERMAN. — **z.** Revolveringskammaren för åtta patroner; den åttkantiga pipan signerad: J. BENTLEY & SONS LIVERPOOL. — **å.** Pistolhölster från 1700-talet.

Fönsterlådan 18. Kruthorn. — **a.** Af trä med

järnbeslag och bälthake från 1500-talet. — **b.** Dylikt mindre för fängkrut. — **c.** Af oxhorn med i relief skurna-årtalet 1598 och ett torn (konungariket Kastiliens vapenbild (?). — **d.** Från slutet af 1500-talet med rikt graveradt blomstermönster — **e, e.** S. k. *sachsiska* från 1500- och 1600-talen med graverade ornament De äro förfärdigade af oxhorn, som genom prässning gifvits en flat form, för att kruthornet skulle bättre ligga till utmed sidan af bältet, vid hvilket de fästes medelst en bälthake. — **f.** Sachsiskt från 1600-talet med förträfflig reliefornering i nordiskt slingmönster samt namnet gudmundus clemensson. — **g.** Af hjorthorn med hornets förgreningar bibehållna; framsidan graverad med figurer i 1500-talets dräkter. — **h.** Liknande från 1600-talet. — **i.** Från 1600-talet, graveradt i rosetter och liniesirater. — **k.** Dubbelt, af två sammanställda oxhorn med groft graverade bilder; från 1600-talet. — **l, l.** Allmoge arbeten med snidade sirater och inskrifter; från 1600-talet. — **m.** Från 1600-talets midt, med fint snidade figurer i samtida dräkter. — **n.** Med graverade fantastiska djurfigurer m. m. samt inskrift: ANDERS AbNEST DEN 23 JULI ANNO 1679. — **o.** *Krutflaska* af trä med sällsynt väl graverade elffenbensinläggningar; från 1600-talets början; afsedd för fängkrut och försedd med kulpung. — **p.** Krutflaska af elffenben från 1600-talets slut. — **q, q.** Dylika af masur från samma tid; en med konung Karl XII:s monogram i drifven mässing. — **r.** Från 1700-talets början med snidade monogram och vapensköld.

Vapenställning 19. — **a.** *Fana* från 1600-talet, som tillhört Göteborgs borgerskap; af fasonerad sidan med broderier i guld och silke samt kantad med guldfransar. Spetsen på stången är från senare tid och bär konung Fredrik I:s namnchiffer. — **b, b.** *Bardisaner*, rikt graverade med svenska riksvapnet, den ena med årtalet 1648 och C R S (Christina Regina Svecie), den andra med årtalet 1654 och C G R S (Carolus Gustavus Rex Svecie). Hafva burits af stånddrabanter. — **c, c.** *Bardisaner* från 1600-talet; paradvapen. — **d.** *Morgonstjärna*, stångvapen från 1500-talet

med ett hufvud af trä, utrustadt med taggar af järn. — **e.** *Pik*, *ryske kosackvapen från 1809 års finska krig. — **f.** *Änterbilor* använda vid svenska flottan. — **g.** *Bröstharnesk* i två halfvor, försedt med regler att öppnas midt för bröstet; har flere hål efter profskjutning på olika afstånd. — **h.** *Relingspistol* med slagkrutlås, stock af trä och gaffelformigt relingsstöd. — **i, i** *Tvånne* dylika (använda vid svenska flottan) från medlet af 1800-talet; med slagkrutlås; stockar af järn med relingstapp. — **k, k.** *S. k. Muskedundrar* för svenska flottan vid medlet af 1800-talet; med slagkrutlås; pipor af mässing; stockar med mässingsbeslag och relingstapp. — **l.** *Karbin* med flintlås; pipa af mässing med liten trekantig, nedfällbar bajonett; signerad: RYAN & WATSON, LONDON. — **m.** *Karbin* med slagkrutlås, förändradt från flintlås, pipan af mässing med bajonett som föregående; signerad: THOMAS. — **n, n.** *Kruthorn*, större af koppar och mässing för svenska flottan.

Vapenställning 20. *Omkring H. M. Konung Oscar II:s byst*, utförd af professor John Börjesson. — **a.** 6-pundig *kanon*, signerad: 1848. — **b.** *Mörsare*, mindre af metall; märkt med »tre kronor.» Båda från svenska flottans förråd. Mörsare kallas kortare mortelliknande artilleripjeser, afsedda att utslunga projektiler i höga banor med stor fallkraft. — **c.** *Koger* af trä, för transport af krutladdning från krutförrådet till kanonen; 3-ådig med konung Fredrik I:s namnchiffer. — **d.** *Dylikt*, 12-ådig. — **e.** *S. k. kedjekula* i två med kedja sammanlänkade hälfter; den ena med G A i förhöjning, svarande mot samma bokstäfver nedsänkta å den andra, så att de grepo in i hvarandra, då hälfterna vid laddningen hoplades. Dessa kulor användes under 1500- och 1600-talet å krigsskepp och afsågo att vid skottlossningen svänga omkring och sönderslita riggen å fiendens skepp. — **f.** Ett par *pukor*. — **g.** *Trumma* för svenskt infanteri. — **h, h.** *Bardisaner* från 1600-talet, med stämplar, angifvande Vira bruk såsom tillverknings-sort. — **i, i.** *Hillebarder* från 1600-talet; norska. — **k.** *Gevär* med slagkrutlås; svenskt, modell 1861. — **l.** *Gevär* med bak-

laddningsmekanism; svensk försöksmodell från 1860-talet. —
m. Huggare för manskap vid svenska infanteriet.

Monter 21. Hjälm. — **a. Järnhufva** med breda, raka brätten, sammansatt af flere hopnitade järnband; jordfynd från Telemarken i Norge. — **b. Morion** från 1600-talets förra hälft. Detta slags hjälm har hafva en halfmånformig kam öfver hjässan samt breda uppvikta brätten. — **e.** Dylik med rika i senare tid utförda etsningar i löfverk, djurbilder och människofigurer. — **f.** Morion från 1500-talets slut med en större lilja i drifvet arbete å kalottens båda sidor. Morioner, som burits af Münchens militrupper voro prydda med sådana liljor, symbol af den heliga jungfrun. — **g. Cabasset** från omkring år 1600; en klockformig hufva med raka brätten, öfverst slutande i en bakåtböjd spets, liknande stjälken af ett päron, efter hvilken hjälmen äfven kallas Birnenhelm (päronhjälm). — **h. Burgunderkappe** från 1600-talets förra hälft; denna hjälm ledde sitt ursprung från orienten och igenkännes på en skålformig kalott, små lösa nedhängande kindskydd, ett af flere skenor sammansatt nackskydd samt nazalen eller nässkyddaren, bestående af en framtill apterad rörlig skena. — **i.** Dylik hjälm, saknande nazal. — **k. Järnhufva**, s. k. Eisenkappa, från 1600-talets förra hälft, hufvudskålsformad, afsedd att till skydd mot hugg bäras under filthatten. — **l. Brynja** af i hvarandra trädde järnringar; kantringarna äro af koppar. Bröststycket är neddraget i en spets (polichinell) utvisande, att brynjan är från senare delen af 1500-talet, afsedd att bäras under dräkten eller bröstharnesket. — **m, m. Rustningshandskar** från 1600-talet.

Fönsterlåda 22. Sporrar kommo i bruk först under järnåldern. — **a.** Från järnåldern, af järn med fyrkantig kort spets; de raka bygelarmarnas ändar äro böjda i krok för fastgörande af remtyg; funnen i Torslanda socken på Öland. — **b.** Af brons, från 1100-talets slut; fragment med kort fyrkantig nedåtböjd spets och byglarna svängda; funnen i Frödinge socken, Småland. — **c.** Af järn,

från 1200-talet med kort spets och långa svängda byglar; funnen å Ragnhilsholmen i Nordre älf. — **d.** Ett par af järn med stjärnformadt hjul och byglarna baktill försedda med en liten hake för underlättande af sporrens bärande; funna i ruinerna af det 1431 förstörda Openstens slott i Västergötland. — **e,e.** Sporrar från 1400-talet med långa halsar, hjulen äro bortbrutna; alla jordfynd. — **f.** Ett par från 1500-talets slut; af järn med spår af förgyllning; sexuddigt hjul; rembeslag af genombrutet arbete; funna å Selaön i Mälaren. — **g.** Från 1600-talets början, af järn med spännbeslag. — **h.** Ett par af järn från 1600-talets midt med vida byglar för tidens stora ryttarstöflar, mellan bygeln och halsen en genombruten rosett. — **i.** Äfven en rosettsporre från samma tid. — **k.** 1600-tals-sporre från Texas med hjulets taggar mycket långa. — **l.** Af mässing med hjulet sittande horisontalt; funnen i ruinerna efter fästningen Gamla Älfsborg. — **m.** Af silfver, funnen vid gräfning å Helgeandsholmen i Stockholm.

Stigbyglar. — **n,n.** Från 1500-talet med gallerskydd framtill. — **o.** Från början af 1600-talet med spår af försilfring. — **p.** Funnen vid muddring i Göta älf.

23. Bröst- och ryggharnesk, de flästa svenska från slutet af 1700-talet. De vid sidan af dem hängande värjor och sablar äro äfven svenska äldre militärvapen.

24. Halfrustning från 1600-talet, bestående af bröst-harnesk och 6-skeniga lårskydd; ryggharnesk saknas. Dylårustningar användes under 30-åriga kriget af pikenerare samt kyrassierer, hvilka senare äfven buro armskenor. De båda bakom rustningen korslagda stångvapnen äro s. k. *korseker* från medlet af 1600-talet.

25. Harnesk och kaskar från början af 1700-talet; burna af Kungl. Lifdrabantkåren.

26. Hästrustning från medlet af 1500-talet, bestående af häststjärna eller pannskydd (nackskärmen saknas), bogstycke och ländstycke. Hästrustningen bestod under 1300-talet af ett pansar af hopnitade ringar och förfärdigades först under 1400-talet af stål, som ofta utsirades genom drifning, etsning och inläggningar. Med 1500-talets senare

hälft upphör bruket af de fullständiga hästrustningarna och endast pannskyddet fortlevver in på 1600-talet. Vid större högtidligheter användes broderade schabrak i st. f. bog- och ländstycken.

27. Svenskt riksvapen med vaseättens hjärtvapen, skulpterad i ek; troligen fragment af akterdelen till något kungligt fartyg från 1600-talets förra del; samt *Göteborgs Borgerskaps fanor* från medlet af 1700-talet, den ena af gult, den andra af blått siden med stadens i silke broderade vapen; stängernas spetsar äro af förgylld mässing i genombrutet arbete med konung Fredriks I:s namnchiffer.

Öfriga fangrupper utgöras af

28—31. Fanor och standar, som tillhört Göteborgs Skarpskyttekår, Brandkåren, Götiska förbundet m. fl.

32. Sadeltäcke med friherrliga ätten von Ungern-Sternbergs vapen af blått kläde med applikationsbroderier.

33. Två stycken lifdrabanter (figurer med vaxhufvuden) iklädda mundering från början af 1700-talet: elghudskyller, benkläder af elghud, gehäng, patronkök och handskar af elghud, klädeshatt samt stöflar (nygjorda); värja och gevär med hjullås.

Skåp 34. Orientaliska vapen.

Sablar: — **a.** Persisk med damaskerad klinga; balja af trä klädd med läder. — **b.** Persisk med guldinlagda stämpelar. — **c.** Turkisk med fäste af rikt ciselerad och graverad, förgylld mässing; balja af trä, klädd med rött sammet och prydd med rika beslag af graverad och ciselerad mässing. — **d,d.** Turkiska med damaskerade och guldinlagda klingor. — **e.** Från Valakiet. — **f.** Från Algier; fästet med klädsel af mässing och trä, utan parerstång. — **g.** Kosacksabel med solingerklinga; fästet af rikt orneradt silfver, s. k. tula-arbete; baljan af trä, klädd med läder och försedd med silfverbeslag af samma slags arbete som fästet. Tula är en stad i Ryssland, bekant för tillverkning af nielloarbeten, bestående af i silfver graverade eller prässade bilder och mönster utfyllda med en särskild blandning af koppar, bly, svafvel m. m. — **h,h.** Turkiska s. k. hand-

scharer med egendomliga upptill tvåläppiga fästen utan parerstång och klingor med inåtböjd egg.

Dolkar: Flere persiska såsom: — **i.** Klingan med blodrand och guldinläggningar; fästet med elfenbensbeläggning. — **k.** Damaskerad klinga med blodrand; fästet belagdt med elfenben. — **l.** Damaskerad klinga, prydd med etsade figurer och guldinläggning; fästet af stål med etsade bladornament och figurer samt guldinläggning. — **m.** Klingan damaskerad; fästet af elfenben. — **n.** Klingan damaskerad och rikt ornerad; fästet af i figurer rikt snidadt elfenben. — **o.** Tsjerkessisk; fästet och slidans beslag af rikt orneradt silfver, tula-arbete (doppskon icke ursprungligen dithörande). — **p.** Tsjerkessisk; fästet belagdt med silfver och förgylldt, tula-arbete.

Bössor. — **r.** Med flintlås; pipan slätborrad, inlagd med mässing och fäst vid stocken med beslag af mässing och järn samt mässingstrådslindor; läderkapell till skydd för låsmekanismen. — **s.** Med guldinlagdt snapplås; pipan åttkantig, refflad och inlagd med guld; den med beninläggningar prydda stocken har silfverbeslag för pipan, det bakre beslaget drifvet och inlagdt med stenar; kolfändan prydd med pärlemor och horninläggning, elfenbensklack och silfverbeslag. — **t.** Med guldinlagdt snapplås; pipan åttkantig, refflad och guldinlaggd, fäst vid stocken med delvis drifna silfverbeslag; kolfändan försedd med ett guldinlagdt stålbeslag.

Pistoler. — **u.** Med flintlås; stockarna klädda med rikt orneradt silfver. — **v.** Med snapplås; pipan damaskerad och guldinlaggd. — **x.** Med snapplås; pipan guldinlaggd; stocken med elfenbensinläggningar. — **y.** Från Marokko; med snapplås; pipan graverad; beslag af silfver, stocken med beninläggningar och mässingsnitar; gehäng af silkesnören med toffsar. — **z.** *Kruthorn* af horn, botten af elfenben; låsfjäder af guldinlagdt stål för mynningen.

Skåp 35. Persiska vapen; flertalet skänkta af hof-tandläkaren Bertrand Hybenette i Teheran.

a,a. *Hjälmar* med rika guldinläggningar, försedda med

nässkyddare, s. k. nazaler, hållare för fjäderbuske samt kind- och nackskydd af ringpansar. — **b, b.** *Ringbrynjor* med kragar af rödt sammet. — **c.** *Armskena* med ringpansrad handske. — **d.** *Sköld* af damaskerad stål med rika guldinläggningar. — **e, e** *Stridsyxor* med halfmånformade blad; den ena af damaskerad stål med etsad inskrift; skافتen af stål. — **f.** *Stridsklubba* med kulformadt hufvud af stål i genombrutet bladmönsterarbete inlagdt med guldslingor; skافتet af reffladt stål med inlaggda guld och silfverslingor. — **g.** *Spjut* med flat spets, rikt etsad och inlaggd med silfver. — *Spjutspetsar*: — **h.** Med fyrkantig spets. — **i.** Med flat spets af damaskerad stål, försedd med läderslida. — *Kruthorn*: — **k, k.** Af rikt graverad mässing. — **l.** Af stål med guld- och silfverinläggningar. — **m.** *Stridsyxan* från Indien, halfmånformad med i blomstermönster och djurfigurer etsadt blad, prydt med mässingsslingor; haken inlaggd med silfver; skافتet etsadt i ringmönster slutar upptill i en fyrkantig spets med två små tempelformade sidospetsar. Dylika yxor bäras af byföreståndare, då de vid festliga tillfällen leda dansen.

Skåp 36. Vapen från Kaukasien. — **a.** *Hjälm*, rikt etsad och inlaggd med silfver; försedd med nässkyddare (nazal), hylsor för fjäderprydnader samt kind- och nackskydd af ringpansar. — **b.** *Ringbrynja*. — **c.** *Armskena*, rikt etsad och inlaggd med silfver; försedd med ringpansarklädd handske. — **d.** *Sköld* af stål, rund, rikt etsad och prydd med silfverinläggningar och fyra stålbuclor samt kantskoning af mässing.

Vapen från Indien. — **e.** *Hjälm* af reffladt stål, med nazal, hållare för fjäderprydnader och en nedhängande bård af ringpansar. — **f.** *Ringpansardräkt*, skjorta och benkläder. — **g.** *Armskena* af reffladt stål med gångjärn af ornerad mässing. — **h.** *Sabel*, klingan med sågtandad egg; fästet af stål med öron för balja. — **i.** *Spärd* med damaskerad klinga; fästet med silfverinläggningar, parerstång med nedböjda ändar och öron för slida af trä med sidenklädsel och silfverinlaggda stålbeslag. — **k.** *Spärd* med silfverin-

laggdt fäste, rak parerstång, öron för slidan, som är af trä med läderklädsel och silfverinlaggda beslag. — **1,1.** *Dolkar* med silfverinlaggda fästen. — **m,m.** För Indien egen- domliga dolkar, s. k. *Kuttharer* med gaffelformade fästen. — **n.** *Sköld* af elefanthud.

C. Möbler och husgeråd m. m.

Möbler (af latinska ordet mobilis = rörlig) äro i Sverige sällsynta ännu vid början af 1500-talet. Före denna tid var bohaget till större delen väggfast. Sittplatserna utgjordes förnämligast af bänkar, hvilka liksom kistor och skåp merendels voro fastbyggda i väggpanelen; borden voro stora och tunga, icke ämnade att flyttas; sängplatsen var inbyggd eller försedd med förhängen å fasta stolpar. Egentliga möbler voro enstaka stolar eller en och annan bänk, afsedd för yttersidan af bordet, hvilket hade sin plats framför den väggfasta bänken, hvars midt ofta upptogs af högsätet, hedersplatsen, med armstöd och någon gång med baldakin öfver; högsätet kunde äfven hafva sin plats vid bordets ena ända. Väggar och sittplatser liksom bordet pryddes icke sällan af väfnader, s. k. tapeter, hvilka motsvarade de olika benämningarna väggbonad, täcke och duk och voro af både enklare och dyrbarare slag. Väggarnas murytor kunde äfven vara målade i stiliserade ramverk med flerehanda framställningar; under 1600-talet börjar i praktfullare bostäder väggklädsel af gyllenläder. Papperstapeter med handmålning efter kinesisk förebild äro sällsynta under 1600-talet; under 1700-talet blifva de allmännare, men målningen började dåmera så småningom att utföras med chablon eller modellstockar.

Musei samling af möbler äro ordnade i en serie interiörer från olika stilperioder med här och där insatta grupper af husgeråd, prydnadsartiklar m. m. från hvarje period för att gifva en mera helgjuten öfverblick rörande olika tiders seder och bruk.

Rum i renässansstil med dekorering och inredning, kopierade efter den s. k. *hertig Karls kammare å Gripsholms slott*, från slutet af 1500-talet.

Den höga *panelen* af mörkbrunt furu har en tvådelad sockel och däröfver omväxlande doriska refflade, i hvitt och blått målade pilastrar (halfkolonner) och å pilastrar hvilande

bågar, hvilka uppbära ett smalt entablement (listverk). Några af bågfälten äro enligt gammalsvensk ornamentik målade med ur vaser uppstigande blomstänglar och frukt-kvistar. Tvänne fält bära i målning hertig Karls vapen, sammansatt af riksvapnen »tre kronor» och »lejonet öfver tre strömmar» samt Södermanlands (en grip), Nerikes (korslagda pilar och rosor), Värmlands (en örn) och vaseättens hjärtvapen. Vid sidan om vapnet synas begynselbokstäfverna till hertigens valspråk: *GIMT* (Gott ist mein Trost) och till hans titel: *C D* (Carolus Dux = hertig Carl).

Å det hvälfda *taket* äro i renässansmönster och färger upplagda stiliserade blomsterrankor med här och där in-stuckna fantastiska djurbilder m. m., s. k. grotesk.

Det blyinfattade *fönstret* är utfördt efter äldre förebild med runda grönfärgade glas, s. k. buteljbottnar eller »Butzen» (tyskt ord för dylika glasskifvor).

Den gamla järnbeslagna *dörren* med sitt enkla läs af trä forskrifver sig från Åsarps kyrka i Älfsborgs län och uppgifves ursprungligen hafva tillhört det närbelägna Openstens slott, förstördt 1434.

Bland föremålen i rummet märkas:

1. Kista af ek, rödmålad med årtalet 1577 i monogram, uppburet af sirener, samt danska ätterna Rosenkrantz och Gyldenstiernes vapen. S. k. brudkista, som antagligen tillverkats för en jungfru Lisbet Rosenkrantz vid den tid, då hon blef fullvuxen, och som enligt tidens sed försetts med hennes faders, Folmer Rosenkrantz och hennes moders Margrethe Gyldenstiernes vapen. Lisbet R. gifte sig 1586 med Anders Thott till Näs (numera Trollenäs) i Skåne.

Kistan är en af bostadens äldsta möbler och användes till förvaring af husets förråd af kläder, linne och dyrbarheter. Den bibehöll såsom möbel denna uppgift ända in mot 1700-talet och kan anses vara en föregångare till byrån; den tjänade äfven samtidigt till sittplats. Brudkistan var en vanlig gåfva från föräldrarna till en fullvuxen dotter och blef förvaringsrum för hennes utstyrsel.

2. Skåp i tre afdelningar, af ek med skulpterade ornament i renässansstil samt årtalet 1574.

Skåpet är liksom kistan en af bostadens äldsta möbler och blef en ersättning för de afpanelade murnischer, hvilka under den äldre medeltiden användes såsom förvaringsrum. Från en enklare upprest rektangulär form fick skåpet så småningom allt mera af byggnadskonsten lånade konturer och prydnader.

4. Bord af ek från tiden omkring år 1600; på fyra balusterformade ben, nedtill förbundna med flatställda ramslåar; skifvan är fyrkantig med i en senare tid afrundade hörn.

5—7. Stolar af ek från tiden omkring år 1600.

Under medeltiden förekomma visserligen både fällstolar på fyra ben, utan ryggstöd, och mindre med ryggstöd försedda stolar på tre ben, liksom de större särskildt i kyrkorna till våra dagar bevarade karmstolarna; men såsom möbel med mera vidsträckt användning framträder stolen först under 1500-talet. Under äldre tid utgjordes sittplatserna i bostaden hufvudsakligen af väggfasta bänkar. Först då de vida och styfva dräkterna vid slutet af 1500-talet gjorde det nödvändigt att borttaga armstöden, öfvergick karmstolen till den enklare stolform, som sedermera bibehållits till vår tid. Armstöden kvarlefd dock hos de breda länstolarna.

5. Med enkla rakt framstående armstöd och med fyrkantig ryggbricka, uppburen af fyrkantiga i ett stycke med bakbenen gående ståndare, hvilka öfverst äro snidade; frambenen äro balusterformade; benen sammanhållas nedtill af på kant ställda ramslåar.

6. Utan armstöd; med fyrkantig ryggbricka uppburen af i ett stycke med bakbenen gående, öfverst snidade ståndare; frambenen äro balusterformade med fyrkantiga midtstycken; benen sammanhållas å midten och nedtill af på kant ställda ramslåar.

7. Lik föregående, men alla fyra benen balusterformade med fyrkantiga midtstycken; ryggbrickan har på framsidan ett grundt snideri i renässansmönster.

8. Säng, enligt tidens sed inbyggd till skydd mot kölden.

Sängkläderna utgjordes i äldre tid af ett underlag af halm insydd i öfverdrag af ylle; såsom täcken användes skinnfällar. Dynor stoppade med fjäder förekomma först under 1500-talet. Öfver halmunderlaget lades vid samma tid ett lakan af läder. Lakan af lärft började användas först mot slutet af århundradet. Nattdräkt kom i bruk först in på 1600-talet; dessförinnan låg man naken mellan sängkläderna med endast hufvudet iklädt en nattmössa.

9. Sängdraperi af blått siden med mångfärgade, knutna och broderade mellanspetsar med IHS (Jesus Hominum Salvator = Jesus människornas frälsare), namnen EFVERT BILD (danskt riksråd och amiral † 1567) och WIVEKE POBVBYSK (gift med den förre 1549, † 1596), årtalen 1553 och 1557 samt danska ätterna Bilds och Podebusks vapen.

10. Låda af ek för brädspel, schack och andra spel med inläggningar af ljusare och mörkare träslag; i inläggning läses: SINE FRAUD[E] (= »utan svek»). Brädspel och schack voro kända redan under medeltiden.

11. Ljuskrona från början af 1500-talet; af järn, ornerad i sengotisk stil; ljusarmarna äro prydda med vidhängande vapensköldar; de fastnitade krokarna äfvensom en inuti kronan nedhängande ten med krokar, tjäna till upphängning af vildt och köttvaror.

12. Porträttrelief i målad gips, af *konung Gustaf I*; afgjutning efter original af drifven koppar å Gripsholms slott. Nederst läses å latin konungens valspråk: SALVATOR MVNDI ADIVVA NOS (= Världens frälsare hjälp oss).

13. Porträtt i olja af *drottning Margareta* (Leijonhufvud) konung Gustaf I:s andra gemål; kopia efter original å Gripsholms slott.

Monter 14. Prof på **handskrifter** och **notskrift** å pergament från 1400- och 1500-talen. —

a. Adelsbref, utfärdadt af konung Hans 1487 för Reer Reerson Green till Rossö och försedt med ätten Greens vapen i färger. — **b. Skrifvelse**, i hvilken Redulf Halvardson godkänner sin farbroder Björn Björnssons utredning af boet efter Redulfs föräldrar Halvard Björnsson och Borghild

Arnedotter; dateradt i Tegneby prästgård å Oroust S:t Valentins dag 1461. — **c.** *Salubref* rörande en gård i Lerje vid Göteborg, undertecknad med bomärken. — **d.** Bref rörande Lerje kvarnar, dateradt (15)84 den 2 januari och undertecknad med bomärken. — Dylika märken voro tecken för enskild person eller hans gård och sattes å bo-hag och möbler eller användes af icke skrifkunniga personer i st f. namnunderskrifter. De vid brefven hängande vaxsigillen äro enligt bruket i äldre tid, genomdragna med pergamentsremсор, som stuckits genom brefvens underkant. — **e.** Blad ur *handskrifna böcker*; begynnelsebokstäfverna äro vackert ornerade och målade i färger. — **f.** Blad med äldre *notskrift*.

Sal med föremål från början af 1600-talet.

I denna sal finnas insatta möbler och husgeråd m. m., visande prof på de stilskiftningar, hvilka såsom en senrenässans gjorde sig gällande i Sverige från slutet af 1500-talet och efter midten af 1600-talet efterträdades af barockstilen, som sedan var förherrskande till och med början af 1700-talet. För barockstilen utmärkande är dekorationens prakt och en rikedom på skulptur, hvarigenom konstslöjden och möbeltillverkningen, bestämd och kraftig i sina grundlinier, fick en öfvervägande plastisk eller af bildhuggarekonsten beroende karaktär. Relieferna å de plana ytorna uppdrefvos till nästan fristående sniderier, kolonnerna vredos i spiral, i hvars fördjupningar icke sällan lades uppklättande löfverk, smyckades med arabesker eller fingo kanelle-ringarna (refflorna) fyllda med stafverk. De ändamålsenliga raka benen å stolar och bord vredos i spiral eller omformades till på pedestaler ställda manliga eller kvinnliga bröstbilder, s. k. hermer. Fantastiska människo- och djurfigurer, bevingade barnhufvuden o. d. användas dels såsom stöd och dels insatta i nischer eller ramverk, s. k. kartuscher. Bland växtmönster är akantusbladet det mest använda.

Bland föremål i salen märkas:

1—6. Kistor samtliga af ek:

1. Mindre kista från tiden omkring år 1600, rikt skulpterad; på framsidan under rundbågar framställningar af »Marie bebådelse» och »Kristi födelse»; en förut befintlig infattning af hermer är bortbruten; låset är särdeles väl arbetadt; bärhandtag å gallarna. Från gamla klosterhemmanet Staby i Torsby socken, Bohuslän.

2. Stor kista rikt skulpterad med pilastrar (halfkolonner), i form af hermer eller bröstbilder å piedestaler klädda i tidens dräkter, och mellan dem rundbågar, som inrama bilder framställande enligt inskrifter JVSTITIA (Rättvisan), FIDES (Tron), SPES (Hoppet) och CARITAS (Kärleken). Längs med öfverkanten en snidad inskrift: GVD VERRE MIND TRØST - VDI AL MIND BRØST - GVD VERRE MIND RAAD - VDI AL MIND DAAD — — — — — S DAA-TER ANNO - 1611. Å gallarna bärhandtag af järn. Funnen å vinden till Nafverstads kyrka i Bohuslän.

3. Mindre kista med kullrigt lock, järnbeslag och pånitade bokstäfver och årtal: M F 1654.

4. Större kista med kullrigt lock, rika järnbeslag med genomhuggna: H L S H 1671.

Under glaset i kistan synas **Textila föremål**: — **a.** *Täcke* (fragment) från 1700-talets förra del, af linne med silkebroderier i färger och blomstermönster. — **b.** *Väska* från 1600-talets senare del af blått siden med silfverbroderier i upphöjdt arbete. — **c.** *Väska* från 1700-talets början, klädd med svart sammet; silfverbroderier i upphöjdt arbete. — **d.** Broderi af guld och silfvertråd i upphöjdt arbete, *Sveriges riksvapen* med vaseättens hjärtvapen från 1600-talets förra del. Från Asklanda kyrka i Västergötland. — **e.** Barndräkt, stickad af rött silke, broderad med silfvertråd. Från 1600-talet.

5. Större, järnbeslagen med plant lock; framsidan är ornerad med rundbågar, som inrama spår af målade adliga vapen samt bokstäfverna P H B H D och årtalet 1669 i färger.

6. Beslagen med målad järnplåt och försedd med tre hänglås. Från Bohus fästning.

7—16. Skrin.

7. Af ek med beslag och bärhandtag af järn, skulpterad med bladslingor, fåglar och på locket ätten Gyllensvälds vapen och W G S 1652. På framsidan har i senare tid tillkommet ett nyarbetadt vapen.

8. Från 1600-talets förra del, af ek med ramverk af hopplister och fyllningar skurna i hopplismönster; beslag och bärhandtag af järn.

9. Från 1600-talets slut, trekantigt af ek, rikt skulpterad med monogram, figurer och handverksemler för skeppsbyggeri m. m.

10. Från slutet af 1600-talet, fanerad i valnöt med inom hopplistramar infällda prässade mässingsplåtar.

11. Från samma tid, af ek med påspikade, i blomstermönster prässade mässingsplåtar.

12. *Kassaskrin* från 1600-talet af järn; ett konstlås med sex låskolfvar upptager lockets hela undersida.

13. Dyligt skrin med konstlås och åtta låskolfvar; af järn, rikt etsadt och graveradt i figurer och blomsterslingor.

14. Skrin af ek, tätt beslaget med järnband och förstärkt med pånitade rosetter af järn; botten är försedd med fyra vinkeljärn för skrinets fastskrufvande vid golfvet.

15. *Resschatull* af trä med järnbeslag, öfverdraget med mässingsplåt, hvari finnes inpunkterade namnen *J(ohan) O(tto) v(on) Vicken* (generalmajor † 1750) och *A(nna) M(argareta) v(on) Günthersberch* (den förres fru) samt deras vapen.

16. Skrin från 1700-talets början, fanerad i masur med inläggningar.

17—22. Skåp.

17. Större skåp från början af 1600-talet, af delvis svartbetsad ek med ett högre underparti med två dörrar och däröfver en låda, samt ett högt af två spiralsvarfvade (nygjorda) kolonner uppburet öfverstycke med fällklaff i nedre och två dörrar i öfre afdelningen; orneringen utgöres af hopplistramar och fyllningar i hopplismönster samt med varm sand inbrända dekoreringar.

18. Af ek rikt skulpteradt med slingornament, figurer i nischer, hermer och figurframställningar: »Marie bebådelse» och »Davids möte med Abigail». Skåpet består af ett undre parti med dörrar (numera borta) och låda öfver, ett mellanparti med fällklaff samt ett framspringande öfverstycke uppburet af hermer (nygjorda) och indeladt i ett skåp med två dörrar och däröfver en låda. Å ena gafveln finnas snidade bokstäfverna: —H—N—S—ANDR— och årtalet —1647—. En del af listverket är nygjordt vid i en senare tid företagen restaurering.

19. Stort skåp af ek, faneradt med valnöt, från början af 1700-talet; nederst ett på kulfötter hvilande bottenparti med stor låda, däröfver själfva skåpet med två tunga dörrar (fördjupade, listinfattade fyllningar) och infattning af pilastrar med skulpterade korintiska kapitåler, samt öfverst ett utspringande takparti med skulpteradt midtornament (genier hållande en urna).

Inuti skåpet synas:

- a. *Adelsdiplom* för stadsmajoren i Göteborg Claes Ekskiöld, † 1711, utfärdadt af konung Karl XII uti hufvudkvarteret i Blonie den 14 november 1705.
- b. *Friherrediplom* för öfversten Johan Lillje, † 1738, utfärdadt i konung Karl XII:s namn och underskrifvet af drottning Ulrika Eleonora den 7 december 1719.
- c. *Adelsdiplom* för hofintendenten Anders von Flygarell, † 1734, utfärdadt af drottning Ulrika Eleonora den 30 juli 1719.

20. *Hörnskåp* med spegel, förgyladt; snidadt i låga reliefslingor, konung Karl XI:s namnchiffer och ANNO 1693.

21. Skåp från början af 1700-talet, faneradt med valnöt och björkrot; understycket med fem rader lådor och däröfver själfva skåpet med två dörrar. Låsskyltar och beslag af ciselerad mässing.

22. *Kabinettsskåp* från 1600-talets midt af ek med inläggningar af jakaranda och björk (tyska riksörnen och slingornament); inredningens lådor med hopplistikantning. Dylika möbler förekommo under 1600-talet och hafva fått sitt namn af franska ordet cabinet, som betecknade ett

mindre skåp med inredning af flere smärre lådor och fack, i hvilka smycken och smärre dyrbara föremål förvarades.

23—25. Stolar från 1600-talets förra del:

23. Flere af ek med fyrkantig ryggbricka och spiral- eller kulstafsvarfvade ben och tvärsålar, försedda med fyrkantiga mellanstycken i fästpunkterna.

24. Karm- eller länstolar, breda af ek och björk med lågt fyrkantigt ryggstycke; spiralsvarfvade armstöd, ben och tvärsålar med fyrkantiga mellanstycken i fästpunkterna. Läderklädseln är ny och påsatt med rundhufvade mässings-spikar.

25. Två af samma slag som föregående, men smalare och utan armstöd.

26—37. Stolar från 1600-talets senare del.

26. Länstol af sockerkistträ, ryggståndare spiralsvarfvade, mellan dem ett högt fyrkantigt i bladmönster skulpterad ryggstycke med infälld rotingsflätning och skulpterad (barnfigur) öfverdel; ben och tvärsålar spiralsvarfvade med fyrkantiga fästklössar; mellan frambenen ett ornament skulpteradt såsom ryggöfverstycket; armstöden släta med i akantusblad snidade ändstycken; sitsen af rotingsflätning (nygjord).

27. Stol af valnöt; mellan de spiralsvarfvade ryggståndarna ett högt fyrkantigt i blomstermönster skulpteradt ryggstycke med inflätad rotting; ben och tvärsålar spiralsvarfvade med fyrkantiga fästklössar; mellan frambenen ett skulpteradt ornament; sitsen med rotingsflätning.

28. Af bok; spiralsvarfvade ståndare, ben och tvärsålar med fyrkantiga fästklössar; ryggens mellanstycke fyrkantigt, skulpteradt, öfverst en krona och med rotingsflätning (ny) i två fält; mellan frambenen skulpteradt ornament med krona; sitsens rotting ny.

29. Af bok med spiralsvarfvade ståndare, ben och tvärsålar; ryggens mellanstycke skulpteradt och ovalt med rotingsflätning; mellan frambenen skulpteradt ornament; sitsens rotting ny.

30. Två *länstolar*, af italiensk valnöt, smäckra svarfvade ståndare, ben och tvärslåar; ryggstyckets mellandel bred och fyrkantig med rottingsflätning liksom sitsen. Rottingen är delvis ny.

31. Två stolar af skulpterad och svarfvad bok, den höga ryggens mellanstycke är liksom sitsen klädd med gyllenläder; ryggens öfverdel och ornamentet mellan frambenen äro snidade med vapensköld mellan lejon såsom sköldhållare.

32. Af skulpterad och svarfvad bok, ryggens höga mellanstycke och sitsen klädda med gyllenläder; öfverstycket å ryggen och ornamenten mellan frambenen äro skulpterade i bladmönster med en kunglig krona.

33. *Länstol* af massiv jakaranda; ben och tvärslåar spiralsvarfvade, armstöden snidade med akantusblad; det fyrkantiga låga ryggstycket och sitsen äro stoppade och klädda med gobelinväfnad (ny) och kantad med band, påsatta med mässingsspikar.

34. Stor *länstol* af skulpterad och spiralsvarfvad ek, sitsen liksom den mycket höga ryggens mellanparti äro försedda med rottingsflätning.

35. stor *länstol* af skulpterad och svarfvad valnöt med rottingsflätning i ryggens mellanstycke och i sitsen.

36. Stol af valnöt; rikt skulpterade framben med mellanstycke; rygg och sits stoppade, klädsel af nytt grönt sammet väfdt i gammalt mönster; kantning af band med fransar, fästa med mässingsspikar. Ryggens form är icke ursprunglig.

37. Två stolar med svarfvadt och förgylldt fotställ, de stora fötterna äro rikt skulpterade liksom ett ornament mellan frambenen. Den fyrkantiga ryggen och sitsarna äro helt stoppade och klädda med rött sammet (nytt efter gammalt mönster) och kantade med fransade band, påsatta med mässingsspikar.

38—43. Stolar från 1700-talets början.

38. Två af svarfvad och enkelt snidad valnöt; små sitsar och höga ryggar med rottingsflätning.

39. *Länstol* af svarfvade och enkelt snidade hufvudsakligen raka delar, målade i svart med ornering af bronsfärg; rygg och sits med rotingsflätning.

40. *Länstol* af valnöt; ryggpartiet och frambenen delvis svängda; sits och rygg med rotingsflätning.

41. Af enkelt snidad valnöt, den höga ryggen är svängd liksom frambenen; ryggen och sitsen klädda med rotingsflätning.

42. Af valnöt med hög svängd rygg, öfverst försedd med ett skulpteradt snäckornament och å midtstycket prydd med inläggning (intarsia) af lönn; frambenen äro svängda.

43. Större *länstol* af ask med svängda ben och svängd rygg med ett mellanstycke mellan två ståndare. Sitsen stoppad och klädd med läder.

44. *Soffa* med tvära sidostöd på åtta fötter, de främre snidade med lejon tassar och akantusblad, ryggens öfre del snidad med blomsterkvistar och ätterna Hammarhjelm och Cletzers vapen (öfverstelöjtnanten Karl Gustaf Hammarhjelm, gift 1726 med Henrika Cletzer, † 1727). Vapnen äro utförda i färger, öfrigt trä är nymåladt i gråblå ton. Sitsen och ryggens nedre del äro stoppade och klädda med läder, påsatt med mässingsstift.

Soffan framträder i Sverige först i början af 1700-talet; ursprungligen en bänk med rygg och sidostöd, belagd med en eller flere stoppade »bänkadynor» var den mera afsedd till hvilplats för en person än till sittplats för flere.

45. *Säng* från 1600-talets midt af ek, rikt skulpterade fyllningar inom hopplistramar; på fötter i form af lejon tassar; taket uppbäres af spiralsvarfvade kolonner. Draperiet är af nytt siden.

Från äldre tid förstod man med säng hela den för natten afsedda vanligen inbyggda och med förhängen afskilda hvilostaden med alla dess tillbehör. Först från början af 1600-talet blef benämningen säng gifven åt den af trä tillverkade fristående möbeln.

46. *Sängvärmare* af drifven och graverad mässing från midten af 1600-talet. Dylika husgeråd användes redan under 1400-talet. De fylldes med glödande kol och inför-

des i bädden mellan sängkläderna för att uppvärma denna, innan man gick till hvila.

47. Nattlåda från 1600-talets förra del, af delvis svartbonad ek med hopplistramar och fotställ af spiralsvarfvade delar. I dylika möbler förvarades mindre klädespersedlar m. m. Under äldre tid hade man ofta i nattlådans ställe en vid hvilostaden (på sängstolpen) upphängd påse, hvori persedlarna nedstoppades.

48—52. Bord.

48. Från början af 1600-talet, af ek, ovalt med två fällklaffar, kulsvarfvade ben och klaffstöd.

49. Från 1600-talets midt ovalt af ek, på fyra grofva kulben med flatställda ramslåar.

50. Från 1600-talets midt, skifvan har en ram fanerad i valnöt med inläggningar af lönn och jakaranda (lejonfigurer m. m.); midten i senare tid klädd med vaxduk; fotstället af fyra ben med kryss är af spiralsvarfvade delar.

51. Från 1600-talets slut, helförgylt, rikt skulpteradt: skifvan med blomsterrankor i relief, de fyra benen i form af hermer (bröstdilder å fotställningar) förenade med ett kryss, uppbärande en blomsterkorg.

52. Skrifbord från början af 1700-talet, faneradt i björkrot och valnöt; uppsats med skåp och lådor; svängda ben förenade med ett kryss; låsskyltar och beslag af mässing.

53. Byrå från 1700-talets början, fanerad i björkrot och al, rak, fyrkantig form; uppsats med lådor; beslag af mässing.

54. Byrå från samma tid, af ek med inläggningar (intarsia): foglar, blommor m. m. i olika träslag. Något horisontalt svängd; uppsats med lådor.

Möbeln byrå förekommer först i början af 1700-talet och intog den obekväma kistans plats; den kallades också länge i vårt land »dragkista».

55—58. Speglar.

55. Från 1600-talets midt; åttkantig ram af ebenholz med hopplistornering och blomsterslingor i färger.

56. Från 1600-talet, med ram af ebenholz, kantad med hopplister.

57. Från 1600-talets slut; ramen belagd med rikt ornerad och förgylld gips; öfverstycke med en bröstbild under en stor krona.

58. Från 1600-talets slut; ramen med förgylld och ornerad gipsbeläggning med infattade spegelbitar.

59. Bärstol (portechaise) från början af 1700-talet; ytterklädsel af läder med prässade beslag af mässing, inuti klädd med rött siden och dekorerad med gula fransar. För inträde i bärstolen upplyftes det med gångjärn bak till fästa taket; dörren öppnas framåt och är nedtill försedd med ett utspringande parti afsedt till plats för fötterna, då man tar plats i bärstolen. Skjutfönsterna å sidornas saknas; vid hvardera yttersidan sitta tvänne klykor, i hvilka de af två man uppburna bärstängerna instuckos. Dylika fortskaffningsmedel användes under 1600- och 1700-talen.

60. Svarfstol från 1600-talets slut, af ek, delvis spiral-svarfvad och ornerad med benknappar; uppgifves hafva tillhört fältmarskalken greffe Magnus Stenbock, † 1717.

61. *Blyinfattade medaljongerna* i ett af fönstren bära danska ätterna Thotts och Gyldenstiernes vapen samt namnen OTTE THOTT (befallningsman på Bohus slott, † 1656) och hans fru IYTTE (Knudsdotter) GYLDENSTERN, † 1640 och begravnen i Ytterby äldre kyrka i Bohuslän, där fönster-glaset med hennes vapen varit uppsatt. Thottska vapnet är nytt.

62. Antafla eller **anträd** från Hillareds kyrka i Västergötland, målad å en skifva af ek och upptagande 16 anor eller förfäder för *Knut Nilsson Lilliehöök till Gällared*, † 1626. Bland anorna förekomma flere bland våra äldsta ätters vapen såsom, Natt och Dag, Ribbing, Bååth, Krabbe m. fl.

63—74. Porträtt.

63. Oljemålning, grupp af kvinnor i borgerlig dräkt från 1600-talets förra del.

64. Konung *Gustaf II Adolf*, bröstbild, mosaikarbete i trä med inbränd teckning. Från 1600-talets midt.

65. Samme konung till häst, applikationsarbete å papper af siden och silke. Från 1600-talets midt.

66. Oljemålning, dam i dräkt från 1600-talets senare del.

67. Oljemålning, porträtt af en prostinna *Bronander* i dräkt från 1600-talets slut.

68. Oljemålning; guvernören öfver Bohuslän generallöjtnanten *Harald Stake*, † 1677; i harnesk och kyller; originalram från 1600-talet.

69. Oljemålning; öfversten för Bohusläns dragoner *Peter Weinholtz*, † 1710; i allongeperuk och harnesk.

70. Oljemålning; fru *Elisabet Katarina Weinholtz*, f. *Harriges*, den förres fru. I dräkt från slutet af 1600-talet.

71. Konung *Karl XI*, gravyr framställande konungen såsom ung; gravyr af augsburgerkopparstickaren *Filip Kilian*; hopplistram af ebonholz från 1600-talet.

72. Porträttgrupp af drottning *Ulrika Elenora d. ä.*, konung *Karl XII* som barn samt hans systrar prinsessorna *Hedvig Sofia* och *Ulrika Eleonora*; ofvanför sväfva fyra barnfigurer, såsom en erinran om drottningens fyra vid spåld ålder aflidna barn. Oljemålning efter *D. Kock*. Förgylld originalram från slutet af 1600-talet, ornerad med kungliga kronor i hörnen.

73 och 74. Herr och damporträtt i olja; i dräkter från tiden omkring år 1700.

Monter 75. *Resschatull* från 1600-talet med inredning af fack och lådor, klädda med guldprässadt läder i rik ornering. Locken fodrade med inklistrade gravyrer. —

a. Utvändigt järnbeslaget; förutom inredningen under locket äfven försedt med lådinredt skåp med dörrar å schatulletts framsida. — **b.** Dylikt med staden *Elbings* vapen bland de guldprässade ornamenten. — **c.** Ytterklädsel af mässing med järnbeslag; inredningen fodrad med holländska gravyrer. — **d.** Med gravyrer från *Nürnberg*.

Handskrifter å pergament från 1600-talet med enligt tidens sed å pergamentsremсор eller silkesnören vidhängande sigill i vax eller lack uti kapslar af trä. Däribland märkas: — **a.** Skrifvelse, i hvilken drottning *Kristina* afsäger sig Sveriges krona; daterad *Upsala* i maj 1654; drottningens egenhändiga underskrift och vidhängande sigill

med drottningens vapen. — **b.** Adelsdiplom för assessorn *Nils Nilsson Stjernflycht*, † 1658, utfärdadt af drottning Kristina 1645 och försedt med sigill, innehållande drottningens vapen omgifvet af Sveriges landskaps och besittningars vapen.

Monter 76. Skrin m. m. — **a.** *Nipperskrin* från 1600-talets förra del; å lockets innersida en spegel och målningar med trädgårdar och figurer i dräkter från nämnda tid. — **b.** Dylikt skrin från 1700-talets förra del, lakerarbete med pålagda figurmålningar. — **c.** *Schatull* från 1600-talet af trä med genombrutna järnbeslag. — **d.** *Flaskschatull* från 1600-talet, af trä, klädt med mässing och järnbeslag. — **e.** *Kabinetsskåp* från 1600-talets midt, orneradt med hopplister och sniderier. — **f.** Dylikt af päronträ, orneradt med hopplister.

Monter 77. — **a.** *Bordsur* från 1600-talet med fodral af drifven, ciselerad och förgylld mässing (antika figurer m. m.). — **b,b.** *Fickur* med spindelgång från 1600-talets senare del; boetter af silfver. — **c.** Litet *dukatskrin* från 1600-talets midt af rikt graverad (djurfigurer m. m.) och förgylld mässing; lockets hela inre sida upptagen af ett konstrikt arbetadt lås. — **d.** *Dukatskrin* af rikt graverad (djurfigurer m. m.) och förgylld mässing. Å locket ätten Rosenstjernas vapen, årtalet 1630 och bokstäfverna *M*(årten) *R*(osen) *S*(tjerna) *W*(ewitzer). *Mårten Wewitzer*, † 1638, adlades med namnet Rosenstjerna och var generalriksrättmästare i konung Gustaf II Adolfs här i Tyskland. — **e.** *Plåt* af prässad och förgylld mässing med riksänkeditronen Hedvig Eleonoras krönte namnchiffer *H*(edvig) *E*(leonora) *R*(egina) *S*(vecie). — **f.** *Pokal* af trä med flere i hvarandra stående små tunna skålar; tillhörande fodral med lock. Svarfvadt arbete; uppgifves vara utfördt af fältmarskalken greve Magnus Stenbock.

Sal dekorerad i **rokostil**, medlet af 1700-talet. Väggfältens inramning är utförd efter förebild af ett från samma tid bevaradt rum å gården Klareberg i Säfve socken å Hisingen. Utmärkande för rokokostilen är frångåendet af raka konturer och ett visst förakt för bestämd grundform, hvarigenom allt uppgår i en efter godtycket sig fogande dekoration med försmak för svängda och krokliniga former, hvilkas mäst framträdande prydnader äro snäckan och musslan. S-formen är särskildt betecknande för möblernas ben och stödande delar.

I denna sal märkas:

1. Tapet målad å väf med i flere färger utförda blommor och fåglar å hvit botten inom bård af svängda ornament. Från Grenna.

2. Kakelugn från midten af 1700-talet, af svensk fajans, låg cylindrisk med gråhvit bottenfärg och gul dekorerings (kvistar); nischen målad med en man under parasoll å en hög pyramid. Fötterna af trä äro nya. Järndörrar med graverade ornament. Sannolikt från en äldre, förr å Hisingen invid Göteborg belägen fabrik. Har varit uppsatt å gården Lilla Torp i Örgryte socken.

3. Brudkista med kullrigt lock och genombrutna beslag af järn; målad blågrön med rödt under beslagen samt med årtalet 1741 jämte tyska ätterna von Brauns och von Qvarzens vapen i färger och initialbokstäfverna *J. C. v. B.* (Joachim Christoffer von Braun) och *H. S. v. Q.* (Hedvig S. von Qvarzen).

4. Skåp, större, från 1700-talets förra del, faneradt i valnöt och alm; understycke med två lådor på kulfötter; mellanstycke med två dörrar infattade af tre pilastrar prydda med i serafhufvuden skulpterade och förgyllda kapitåler; stort framskjutande gesimskrön med ett skulpterad och förgylt ornament (en manlig och en kvinlig figur uppbärande en stor krona); låsskylt och beslag af ciselerad och förgylt mässing.

Inuti skåpet utställas **föremål från midten af 1700-talet (rokostil)**.

a,a. Potpourrikrukor (för torkade rosen- och laven-

delblad) af Mariebergs fajans från 1700-talet, den ena gul, den andra vit, med påsatta målade kvistar och blommor samt fågel som lockprydnad. — **b,b. Urnor** med lock af rörstrandsfajans, daterade 1773; dekorerade med påsatta rosenkvistar. — **c. Kruka** med mångfärgade blomsterkvistar, daterad 1765; af mariebergsfajans. — **d,d. Blomsterkrukor**, den ena dekorerad i blått, den andra helvit, af mariebergsfajans från 1700-talet. — **e. Vas**, dekorerad i flere färger, daterad 1765 och **f, skrifställ** från samma fabrik.

Ofvanpå skåpet stå:

Krukor af kinesiskt porslin:

5. Dekorerad i guld å helblå bottenfärg.

6. Dekorerad i blått å vit botten med en drake i moln.

7. Med stiliseradt blått mönster å vit botten.

8. Skrifbyrå, s. k. sekretär, hög på låga fötter från 1700-talets förra del; fanerad i apel, alm och ask; snedklaff med lådinredning och utdragsstöd; tre horisontalt svängda lådor; beslag af ciselerad mässing. Namnet sekretär af franska ordet secret (= hemlig) gafs åt detta slags mot midten af 1700-talet framträdande möbel, som med sin inredning (lönnlådor) och sin till skrifbord tjänande fällklaff var särskildt ägnad till förvaring och nedskrifvande af de små biljetter, som spelade en så stor roll i denna tids sällskapslif.

Å byrån stå:

9. Ett par vaser af fajans från Rörstrands fabrik hvita med dekorerad i blått; den ena daterad 1752.

10. Byrå från 1700-talets förra del, fanerad i björkrot med inläggningar af olika träslag (stjärnor, blommor); tre horisontalt svängda lådor; uppsatts med lådor; beslag af ciselerad mässing. De raka höga fötterna äro från en senare tid.

Å byrån stå:

11. Ett par ljusstakar af kinesiskt porslin med fotställ i form af elefanter samt fåglar af samma porslin.

12. Hörnbyrå på låga fötter från 1700-talets förre del, fanerad i pockenholz med inläggningar; tre horisontalt svängda lådor med rikt ciselerade mässingsbeslag.

13. Byrå i rokokostil, bukig med grå marmorskifva, fanerad i valnöt med inläggningar af olika träslag; tre lådor, beslag af ciselerad mässing. Å byrån stå:

14. Potpourrivas från Mariebergs fajansfabrik; hvit med dekorer i flere färger; daterad 1772.

15. Ett par toalettaskar af fajans från samma fabrik, den ena daterad 1766; målade i flere färger; locken prydda, det ena med manlig och det andra med kvinnlig figur i samtidsens dräkter.

16. Pendyl från midten af 1700-talet; urtaflan signerad: *Joh. Nyberg Stockholm*; fodralet af lackerad trä med ciselerade mässingsbeslag.

17. Skrifbyrå (sekretär) i rokokostil, fanerad i jakaranda med inläggningar af päronträ, bukig på höga ben med fällklaff och inredning, afsatts till stöd för klaffen; en låda och en utdragsskifva tjänande till toalettbord (spegelinredningen defekt); ciselerade och förgyllda mässingsbeslag.

Å byrån står:

18. Ljusstake af ciselerad och förgylld mässing med rikt ornerad skärmställning (rokoko), prydd med löst påsatta porslinsblommor.

19. Skrifbyrå (sekretär) från tiden efter midten af 1700-talet, på höga svängda ben; fällklaff med utdragsstöd och inredning, fanerad i körsbärsträ och alm; låsskyltar af horn.

20. Liten spegel i snidad och förgylld ram (rokoko).

21. Kommod från 1700-talets midt, fanerad i jakaranda, belagd med ny marmorskifva; beslag af ciselerad mässing. Namnet kommod för detta slags möbel är lånadt från franskan, betecknar där den möbel, vi kalla byrå, hvilken var »commode» (= bekväm) i jämförelse med sin föregångare kistan.

Å kommoden står:

22. Urställ i rokokostil af snidadt och förgyllt trä.

23. Möbel bestående af *soffa*, två *fåtöljer* och två *stolar* rikt snidade (rokoko) och förgyllda; stoppade såväl i rygg som sits samt klädda med gammal röd sidendamast (2 sorter).

24. Länstol från 1700-talets midt med framskjutande stöd för hufvudet å den höga ryggen, skulpterad med musslor och målad i blågrön färg (ny); klädseln af nytt kalfskinn, påsatt med mässingsstift.

25. Möbel från 1700-talets midt; bestående af *soffa* i form af tre sammanställda stolar, en *fåtölj* och sex i smärre detaljer olika stolar. Den visar prof på enkelt svenskt arbete med skulpterade musslor, svängda ben med tvärsålar och svängd rygg med höga svängda ståndare och mellan dem en likaledes svängd ryggbräda. Målningen i blågrön färg är ny, utförd med ledning af spår utaf ursprunglig färg, som å ett par af föremålen påträffats under ett lager af olika färger, hvilka tillkommit under senare tids uppnygningar. Klädseln af kalfskinn är ny.

26. Miniaturbyrå från 1700-talets förra del, fanerad i valnöt och mahogny.

27. Konsolbord för hörn, snidadt med musslor och förgyllt; den hvita marmorskifvan och förgyllningen nya.

28. Golfur för pendel från 1700-talets midt; urtafla af ornerad mässing med sifferring af tenn och å en särskild plåt inom graverad lagerkrans inskriften: "*Fugit Irreparabile Tempus*" (= tiden flyr ohjälpligt). Det höga fodralet har svängda sidor och är faneradt i valnöt.

29. Golfur för pendel från 1700-talets förra del; urtafla af mässing med sifferring af tenn; det höga fodralet, är utfördt i svenskt lackerarbete med dekorerings i guld å mörkgrön bottenfärg. Lackerarbeten efter kinesisk förebild ha till stort antal utförts i vårt land. Redan på riksänkedrottning Hedvig Eleonoras tid fanns i Stockholm en af henne för Drottningholms möblering anlita lackmakare Johan Fr. Luther.

30. Piano, s. k. *flygel*, signeradt: *H. A. Huss fecit Hamburg 1721*. Lådan är utanpå rödmålad (ny färg), lockets undersida dekorerad i guld och rött, lackerarbete efter kinesiskt mönster. Ljudbotten under strängarna är dekorerad med figurmålningar med putti (bevingade barn-gestalter) m. m. Undertangenterna äro belagda med sköld-padd.

31. Lampetter, ett par, för ett ljus, med i blommor slipade speglar, från 1700-talets mitt.

32. Väggur för pendel, s. k. *cartel*, med fodral af rikt snidadt och förgylldt trä (rokoko); urtaflan är icke ursprungligen dithörande.

33—35. Speglar:

33. Från 1700-talets förra del; ramen af skulpteradt och förgylldt trä med högt öfverstycke och å båda sidor nedlöpande blomsterslingor. Glaset är nytt.

34. Från samma tid; ramen af förgylldt trä med ett bladornament upptill. Glaset är i tre delar.

35. Från 1700-talets mitt; förgylld ram med rik rokoko-ornering, blomsterkorg i det höga öfverstycket, bladornament m. m. Glaset nytt.

36. Luskrona med kristallglas å ställ af mässing med 6 pipor; från 1700-talets mitt.

37—41. Porträtt:

37. Oljemålning af Johan Joachim Streng; konung *Adolf Fredrik* i paradrustning med fältmarskalksstaf; rikt skulpterad och förgylld ram (rokoko) prydd med kunglig krona.

39. Kommerserådet *Jonas Alströmer* († 1761) i dräkt från 1700-talets mitt med kungl. nordstjärneordens riddare-kors; oljemålning.

40. Prinsessan *Wilhelmina af Hessen* († 1722), konung *Fredrik I:s* syster; oljemålning.

41. Kinesiske mandarinerna *Pon Quyqua*, som under några år såsom kinesiskt ombud vistades hos ostindiska kompaniet i Göteborg; målning på glas i förgylld ram.

Fönsterskåp 42. Föremål från 1700-talets mitt:

a. Dosa, rund, af silfver med lock, rikt ciseleradt, landskap och figurer inom rokokoram. — **b. Dosa** af silfver spiralbucklad med lock, ciseleradt (fredens genie inom rokokoram); stämplad med Ulricehamns märke (krönt U) och årsbokstaf M 4 (= 1842). — **d. Svampdosor**, hjärtformiga, af drifvet och ciseleradt silfver. — **e. Fickur** med rikt drifna boetter af silfver (rokoko). — **f. Urkedja** (*chatelaine*); rikt ciseleradt och förgylldt rokokoarbeta. — **g. Pitschaft** af förgylld mässing med infattade stenar. — **h. Snusdosa** af förgylld mässing, drifven och ciselerad, bataljscen, troféer m. m. — **i. Dosa**, dubbel af förgylld brons med graveradt: drottning Lovisa Ulrikas bröstbild samt en örn, som ur näbbet släpper en pärla mot jordklotet, hvarå »tre kronor» och årtalet 1744 (då drottningen kom till Sverige); omskrift: CÆLO DEMITTITVR ALTO (= sänd från himlens höjd); fyra armar hållande svärd, bok merkuriestaf och sädes-skära (representanter för de fyra riksständerna, adel, präster, borgare och bönder). — **k. Dosa** af pärlemor, rokoko-ornering med konung Adolf Fredriks och drottning Lovisa Ulrikas bröstbilder å locket. — **l. Dosa** af emalj på koppar, med landskap och figurer i färger. — **m. Halsband och örhängen** med i mässing infattade, i glas imiterade ädelstenar. Originalsetui klädt med marokäng. — **n. Åderlåtning-instrument**, s. k. snäppare, af graveradt silfver i originalsetui. — **o. Skrin** klädt med benplattor i graveradt och genombrutet arbete (djurfigurer). — **p. Korg** med lock af elfenben, fint snidadt kinesiskt arbete med landskap samt initialbokstäfverna A E G och I G inom rokoko-ornerade ramar. — **r. Psalmbook**, tryckt 1717; pärmarna klädda med siden, broderadt med silfvertråd och silke; knäppen af silfver. — **s. Skärp** af gult läder med spänne af ciselerad mässing (rokoko). — **t. Bokband** från 1700-talets mitt. — **u. Kort** för lotterispel, dekorerade i rokokomönster. — **v. Tid-**

Sal 8.

Möbler och husgeråd m. m.

ningsnummer, "Göteborgska Nyheter Lördagen den 4 Juli 1767". — x. Fältkikare med tub af papper, dekorerad i rokokomönster.

Sal 9. **Sal** dekorerad i *Ludvig XVI:s stil* efter förebild af ett kungligt gästrum å Gripsholms slott från **senare delen af 1700-talet**.

Nämnda stil, som fick insteg i Sverige under konung Gustaf III:s regering och som därför här kallas *gustaviansk stil*, visar ett återgående från rokokons snirklade konturer till släta ytor och raka efter ändamålet mera afpassade former. Ornamentiken blir symmetrisk med kran-sar, pärlister, palmetter, rosetter, medaljonger, ansikten och andra från antiken lånade prydnadsdelar, hvilka of-tast förekomma i förgylld brons eller såsom inläggningar. För möbelstilen utmärkande äro smäckra, rätliniga former och spensliga, nedåt afsmalnande ben.

Bland föremål i denna sal, alla från 1700-talets senare hälft, märkas:

1 och 2. Kakelugnar af svensk tillverkning, båda från äldre hus i Göteborg:

1. Flat med ett utspringande högt underparti och nisch i öfverdelen; bottenfärgen är hvit med dekoration i grått; kantstafvar (lager); i nischen öfverst en strålande stjärna, nederst en blomsterurna. Dörrar af mässing. Har ursprungligen stått på fötter i st. f. den nuvarande sockeln.

2. Flat med högt underparti; bottenfärgen hvit med i gult och blågrått målade dekorationer af akantusblad, relief-friser och kantstafvar. Dörrar och sotlucka af mässing. Har ursprungligen stått på fötter.

3—6. Möbel, skulpterad och förgylld, klädd med nytt gult efter stilen väfdt, randigt siden.

3. Soffa, s. k. *lit de repos* (hvilsoffa eller egentligen hvilsäng), fint skulpterad med blomsterrankor; gafvelstyck-ena något svängda; lösa ryggdynor (nya).

4 och 5. Två *fåtöljer* med bred och djup sits; stop-pade ryggar och armstöd; ryggen, öfverst prydd med en

skulpterad ros, är å den ena oval, å den andra något svängd.

6. Två *stolar* med ovanligt djupa framspringande säten; den stoppade ryggen lyrformad och upptill försedd med ett stoppadt armstöd. Målningen i hvitt och guld är icke ursprunglig utan har tillkommit i en senare tid; dylik färgsammansättning, så vanlig vid restaurering i vår tid, är främmande för den gustavianska stilen, som icke endast begagnade helförgyllning och hel vit färg utan med förkärlek andra ljusa, mångengång ganska bjärta färger. *Stolar* af detta slag, öfver hvilka man satte sig grensle med armarna stödda mot ryggdynan, begagnades af personer, som voro åskådare vid spelbordet; stolen kallades därför *voyeuse* (af franska ordet voir se). Den fick äfven ofta namnet *fumeuse* (af ordet fumer = röka), då ryggens öfverstycke kunde fällas upp och tjänade till lock å en låda, i hvilken tobak, pipor och andra tillbehör för rökning förvarades.

7—12. *Möbel*, vitlackerad och klädd med nytt efter stilen i medaljonger, rosetter och guirlander, uti blått och gult väfdt kattun; skulpteringen med flätamar är grof utförd, troligen svenskt arbete från landsorten.

7. *Soffa*, s. k. *ottoman*, oval med stoppad rygg och framsvängda gafvelstycken. Namnet *ottoman* är lånadt från Orienten och gafs åt denna bland damerna särdeles omtyckta soff-form.

8—12. *Fåtölj* och fyra *stolar* med ovala stoppade ryggar; på baksidan försedda med tvärsålar. En af stolarna har ett snidadt ornament i stället för stoppning i den ovala ryggramen.

13. *Bord* ovalt på fyra ben; groft snidadt och vitlackeradt med bricka af svartlackeradt järnbleck, försedd med kant i genombrutet arbete.

14—17. *Möbel*, förgylld och skulpterad; ornerad med bladlister, benen refflade; helstoppad med klädsel af nytt efter stilen väfdt, grårandigt siden med brokiga kvistar m. m.

Möbeln består af:

14. *Soffa* med rak rygg och stoppade raka armstöd.

15. Två *fåtöljer* med upptill rak något inböjd rygg samt stoppade armstöd.

16. Två *stolar* med liknande rygg.

17. Två *taburetter* med fyrkantiga säten. Detta slags stol utan rygg har efter sin äldsta runda form erhållit sitt namn af likheten med en trumma (på franska tambour hvaraf tambouret, tabouret).

18. Litet fyrkantigt *bord*, på fyra smala ben, faneradt i lönn och valnöt med inläggningar; rosettbeflag och doppskor å fötterna af mässing. Inuti lådan signerad: *And. Lundelius, Stockholm* och Stockholms hallstämpel. Lundelius var en känd snickare eller »schatullmakare» vid 1700-talets slut.

19. *Möbel* snidad och hvitlackerad; klädsel af ny blårandig kattun med guirlander i flere färger, väfd efter äldre förebild.

Består af:

19. *Soffa* med höga fyrkantiga spjelgafflar, rikt skulpterad med blomsterrankor. Sittmadrassen liksom ryggens dynor samt ett par pölar äro lösa.

20. *Fåtöljer* af en ofta förekommande svensk typ med fyrkantiga ryggar, den ena helstoppad, den andra med spjeladt midtstycke, båda öfverst prydda med ett druformament.

21. *Stol* af samma typ, med liknande ryggstycke.

22. *Fåtölj* med rygg i form af tre öglor.

23. *Serveringsbord*; fajansskifva med i gult utförda målningar, å midten fruktkorg, bård af blomsterslingor.

24. *Spegelbord* rikt snidadt med kantlister och rosetter; förgylt, imitation af porfyr under glas; med marmorskifva.

Å bordet stå:

25. *Pendyl* med ställ af rikt ciselerad guldbrons på fot af marmor; urtaflan signerad: *Sauvazot A Paris*.

26. Ett par **vaser** med lock, djupblå; dekorerad i guld och medaljonger; af s. k. flintporcelain, Mariebergs tillverkning från 1780-talet.

27. **Spegel** i rikt skulpterad och nyförgylld ram; öfverstycket med antik fackelbärande figur i blå medaljong inom ett ornament af rosor och lager. Märkt med Stockholms hallstämpel 1786.

28. **Byrå** aflång på medelhöga fötter, med två lådor, fanerad i körsbärsträ, masurbjörk och lönn med inläggningar: medaljong, meanderslinga och rutnmönster; ciseleerade och förgyllda beslag af mässing; grå marmorskifva. Meander en flod i Mindre Asien, hvars namn lånadts åt i grekiska ornamentiken använda spiralslingor.

Å byrån stå:

29. Ett par **vaser** med lock af kinesiskt porcelain, dekorerade med blomsterslingor i färger, medaljonger med landskap, förgyllda ramar, guirlander och öron.

30. **Statyett** af bronserad gips; konung Fredrik den Store af Preussen till häst; signerad: *É. Bardon Fecit 1778.*

31. **Byrå**, kort med tre lådor, på låga fötter, fanerad i päronträ och jakaranda med vackra inläggningar, blomsterkorg, blomkvistar m. m., beslag af mässing; grå marmorskifva. Å byrån stå:

32. Ett par **blomstervaser** af kinesiskt porcelain med ytan fasonerad i korgmönster; lock med förgyllda öron och fem hål för blommor.

33. **Vas** af kinesiskt porcelain med lock; dekorerad i färger och guld. 32 och 33 äro utförda i europeiska mönster.

34. **Chiffonnier** på höga ben, fällklaff mellan tvänne lådor; fanerad i päronträ och jakaranda med groft arbetade inläggningar: sköld med bilden af en svan och på gaflarna bladguirlander; beslag af mässing; ny grå marmorskifva. Chiffonnieren är en byrå med rätt uppstående fällklaff och därinnanför lådinredning. Den förekom först

under 1700-talets senare del och fick sitt namn däraf att den utom till skrifbyrå var afsedd till förvaring af smycken och till damtoaletten hörande småting och bjefs (chiffons, egentligen = trasor). Å chiffonieren står:

35. Bål af kinesisk porslin, hvit med guldbård och dekorerad i färger, slinga med blomkvistar.

36. Skrifbyrå, sekretär, fanerad i björk och jakaranda med inläggningar (rutmönster); på höga ben med snedklaff och inredning samt en låda; beslag af mässing. På byrån står:

37. Ett par armljusstakar af ciselerad mässing med två ljuspipor.

38. Hörnskåp på låga fötter, afrundadt framtill, fanerad i valnöt, pärontra och jakaranda med inläggningar (rutor och rosetter).

39. Bord, förening af spelbord och skrifbord, af massiv jakaranda. Tre fällskifvor, en slät, en med urfallsningar för ljusstakar och spelmarker och en sammetsklädd för aptering till skrifbord, därvid ett skåp med fackinredning kan skjutas upp vid tryck på en fjäder.

Å bordet synas:

Spelkort och spelpenningar från 1700-talets senare del.

40. Orgelpiano, s. k. *flygel*, med öfver hvarandra lagga klaviaturer, den öfre för piano, den undre, som är utdragbar, för orgel. Inuti instrumentet, som inrymmer i en hög flygelformad ända till golfvet gående låda af valnöt, finnes signatur: *Jean André Stein à Augsburg 1770*; ofvanför klaviaturerna läses i inlagdt arbete *Se! här ett fält för snälla fingrar, Där konsten lätt bekymret skingrar.*

41. Flygelpiano, signeradt: *Mattheus et Gulielmus Fecerunt 1791*. Lådan af mahogny; lös fotställning med i frambenen apterade pedaler.

42. Spinnrock af valnöt, rikt besatt med knappar af ben; nystskål af silfver.

43. Golfur för pendel med urtaflan signerad: *Adolph Fred. Bierman Norrköping*; det hvitlackerade fodralet med snidade och förgyllda ornament består af ett fyrkantigt underparti och därpå stående hög pyramid.

44. Vaggur för pendel; urtaflan signerad såsom föregående; fodral rikt snidadt och förgylldt; öfverst en blomsterkorg, på sidorna ymnighetshorn.

45. Ett par **lampetter** med två ljusarmar och speglar infattade i förgyllda träramar med snidade ornament af öglor och rosenkvistar.

46. Ett par **lampetter** af gjuten och ciselerad mässing; ornerade med flammande urnor och bagghufvuden; två svängda ljusarmar.

47. **Ljusstake** af mässing med två ljuspipor och grön skärm på fot af marmor, dekorerad med pärlkant af mässing och handtag i form af lejon utaf samma metall.

48. **Ljuskrona** af facettslipade glas på ställning af mässing, prydd med ciselerade ornament; sex ljusarmar (örn-hufvuden) uppbärande pipor i form af eldslågor.

49. Liten **ljuskrona** af facettslipade glas på mässingsställning; fyra ljusarmar.

50—52. Porträtt i olja:

50. Konung *Gustaf III*, iklädd den af honom 1778 införda svenska dräkten, med Kungl. Serafimerordens kra-schan och Kungl. Svärdsordens kommendörskors.

51. Borgmästaren i Göteborg *Daniel Pettersson*, i dräkt från 1700-talets senare del.

52. **Broderier** å hvitt siden, ätterna Freidenfeldts och Köhlers vapen. Kaptenen Carl F. gifte sig 1704 med Gert-rud K.

53. Flere små ramar med i vattenfärg å papper målade **taflor**, gratulationsstycken och inskrifter, däribland:

54. Ett landskap med: *Dedié à Madame Christine Hall par son tres humble et tres obeissant serviteur et Fils John Hall* (= Tillägnad fru Christina Hall af hennes vördsamme och lydige tjänare och son John Hall); den olycklige mång-millionären och slutligen tiggaren.

Monter 55. Prydnadsföremål m. m. från 1700-talets senare del. — **a.** *Piphufvud* af förgylldt porslin med

porträtt af Konung Fredrik den Store i Preussen; lock af silfver i form af en kunglig krona. — **b.** *Vaktbrickor* af förgylld mässing med konung Gustaf III:s namnchiffer i blå emalj; den ena med originaletui, klädt med rödt prässadt marokång. Dylika brickor buros af vakthafvande officerare i blått band om halsen. — **c.** *Kungl. Vasaordens storkorskraschan*, broderad i silfver; buren af viceamiralen Fredrik Henrik af Chapman, † 1808. — **d.** *Ringar*, bland hvilka märkas de med infattad silhuett (skuggprofilporträtt) och med fint bensnideri under glas, — **e.** *broscher*, — **f.** *örhängen*, — **g.** *spännan*, — **h.** *kråsnålar* af silfver m. m. med infattade rosenstenar, bergkristaller, kulörta stenar, pärlemor o. a. — **i.** *Fingerborgar* af silfver, ben och horn. — **k.** *Fickur* med boett af ciseleradt guld, emaljmålning och infattade rosenstenar. — **l.** *Knappar*, hvaribland de med målning eller bensnideri under glas samt af silfver med krönt *G* och *D*: 12 OCH 21 AUG: 1772, till minne af Gustaf III:s statshvälfning. — **m.** *Hattplåt* af silfver med riksvapnet »tre kronor» och Västergötlands vapen samt datum *D. 19 AUG. 1772* af samma anledning. — **n.** *Nålar och pryglar* af silfver och ben, flere par i form af krycka och käpp, en ofta förekommande lysningsgåfva, på skämt gifven med anledning af det utaf folkhumorn begagnade uttrycket, att kontrahenterna vid lysningen föllo utför predikstolen och därefter kunde behöfva käpp och krycka. — **o.** *Etui* af pärlemor med en sats *spelmarkeringsjelttoner*. — **p.** *Nålhus* af filigranssilfverarbete. — **q.** *Solfjäder* af elfenben, fint kinesiskt snideri i genombrutet arbete (bladslingor, fåglar, fjärilar) med monogram *F. C. T.* (Fredrika Charlotta Tranchell) uti en sköld samt medaljonger med landskap. Arbetet hade, såsom ofta skedde under 1700-talet, utförts på beställning i Kina och hemförts med något fartyg tillhörande ostindiska kompaniet, i hvilket ägarinnans fader var en af direktörerna. — **r.** *Solfjäder*; ställ af elfenben, klädt med hvitt siden, hvarå damfigur, klädd i dräkt från 1700-talets slut, och bladslingor, målade i vattenfärger och guld, samt broderier af guldpaljetter. — **s.** *Solfjäder*; ställ af elfenben i genombrutet arbete, klädsel af hvitt

siden med målningar i vattenfärger, (figurer i dräkter från 1700-talets senare del och rosenkvistar) samt paljettbroderier. — **t.** *Sedebok* af hvit sidenatlas, kantad med smala guldgaloner och broderad i silke, guld och stål. — **u.** Dylik af rödt siden med broderier i silke och silfvertråd (årtalet 1770 och krönt *MF*). — **v.** *Dosa* af guld med kantning af emaljpärlor och klädd med under glas inlagdt hår. Uppgifves hafva tillhört grefve Axel von Fersen, hvilken skulle hafva låtit tillverka dosan och i densamma infatta en hårlock, som han säges hafva mottagit såsom minne af drottning Marie Antoinette af Frankrike efter den olyckliga upptäckten af flykten till Varennes 1791.

Fönstermonter 56. Prof på tryck och skrift från 1700-talets senare del. — **a.** Exemplar af **Göteborgs-tidningar**: *Hvad Nytt? Hvad Nytt?*, *Göteborgs Nyheter och Göteborgs Tidningar*. — **b.** **Adelsdiplom** för öfverhofpredikanten *Gabriel Thimotheus Lütkemans* efterlevande fru och barn, utfärdadt 1773 af konung Gustaf III; inbundet i rödt, guldrässadt marokångband med konungens vaxsigill aftryckt i kapsel af trä och hängande i en silkekordong. — **c.** **Adelsdiplom** för Gustaf Adolf Neüendorff, som adlades å sin fosterfaders, konteramiralen Fredrik Henrik af Chapmans namn och nummer å Riddarhuset; utfärdadt af konung Gustaf III 1778; sigill såsom å föregående. — **d.** Dylikt af samma konung 1772 utfärdadt diplom för majoren *Martin Fredrik Kjerrulff von Wolffen*.

Sal 10.

Rum med möbler i *gustaviansk stil* från slutet af 1700-talet. Bland föremålen märkas:

Möbel, svensk, enkelt skulpterad och nymålad i ljusgrön färg; klädsel af blommigt kattun, nytt, väfdt efter äldre mönster; möbeln består af:

1. Tre *stolar* med upptill afrundade och med snidadt axknippe prydda ryggar; mellan ryggständerna ett spjelornament.

2. *Soffa* med rygg, i form af tre sammanställda stolar.

3. Puderstol af björk; sitsen, klädd med nytt kalfskinn, är fyrkantig och med ett af hörnen vändt framåt; den i halfcirkel böjda ryggen uppbäres af tre svarfvade stöd och mellan dem två utsågade bräden. Vid toaletten satt man i dylika stolar, iklädd en till golfvet nedhängande puderkappa, som inhöljde äfven stolen.

4. Skrifbyrå eller *sekretär* på höga ben, fanerad i mahogny; med snedkläff och inredning samt två rader lådor; fint ciselerade mässingsbeslag.

5. Figurer af kinesiskt porslin.

6. Hörnskåp från Dalsland, i två delar; af ek med inläggningar af olika träslag: å dörrarna i fotstycket blomstervaser, å dörrarna i öfverstycket naiva framställningar af de fyra årstiderna. Arbetet röjer i dekoreringsen en sammanblandning af stilar.

7. Sybord på fyra ben, af mahogny med inläggning af lönn.

8. Nystvinda af mahogny.

9. Golfur för pendel, med spelverk (»näckens polska»); fodralet af lackerarbete efter kinesiskt mönster

10. Väggur för pendel, urtaflan signerad: *Michal Stockholm*; fodralet af skulpterad och förgylldt trä infattas af två å en konsol stödda kolonner, uppbärande ett öfverstycke med blomsterkorg.

11. Kassakista af järn med målad påskrift: *Nya Ost-Indiska Companiet*.

12. Ram med *Förteckning* uppå *Ja Ot Ja Companiets Skepp Under de toenne Första Octroyerne. Från år 1732 Till år 1766.*

13. Ram med *Förteckning Öfver Svenska Ost-Indiska Companiets SKEPP SOM ÄRO AFSEGLADE FRÅN GÖTHEBORG UNDER NYA ELLER TREDJE OCTROIEN.*

14 och 15. Två skrin inrymmande hvar sitt *Hus och Rese = APOTEQUE* på *Hennes Kongl. Maj:ts Nådigste Befallning* Inrättat af *Wälborne Herr Archiatern och Riddaren ROSEN von ROSENSTEIN*; Tillagat å *Apotequet Kronan af Georgii.*

16 och 17. Glasmålningar, den ena dampporträtt den andra landskap med figurer.

18. Släkttafla i ram, målad å glas med inskrift: *Graveratt & Sylveteratt af Marcus Jönsson uti Hongsbacka år 1809*, upptagande silhuetter och lefnadsdata för hans familj.

Sal 11.

Sal dekorerad i **empire-stil** (kejsarstil) med möbler från **början af 1800-talet**.

Denna stil, som i Frankrike nådde sin höjdpunkt under Napoleon I:s kejsardöme, kallas i Sverige ofta *Karl-Johans-stilen* efter den från fransk marskalk till svensk tronföljare valde, sedermera konung Karl XIV Johan, med hvilken densamma kan anses vara hit införd. Utmärkande för denna stilriktning är lånandet af former och mönster från den grekisk-romerska antiken samt valet af prydnadsdelar bland framförallt militära emblemer såsom vapen och troféer, segrerns sinnebilder såsom lager- och eklöfskransar, samt styrkans och maktens representanter inom djurvärlden såsom lejonet och örnen eller med största förkärlek deras sammansättning i den fantastiska djurform, som kallas gripen.

Bland föremålen i salen märkas:

1. Tapet, som förr varit uppsatt i ett äldre hus i Göteborg, gifver i flere fält framställningar ur den antika Amor och Psykesagan. Den grått i grått utförda tapeten med infattningar, bladstafvar och bårder i gult och brunt är tryckt å papper hos tapetfabrikanten Dufour i Paris 1814.

2 och 3. Kakelugnar af svensk fajans från äldre hus i Göteborg. Den ena kolonnformad i två afsatser, målad med bårder i gult och blått, den andra med ett kubformadt sockelparti och däröfver en kolonn, målad i gult, blått och grönt med bårder, antika hänglampor, genier m. m.

4—9. Möbel, med snidade kantlister m. m., hvitlackerad med förgyllda ornament; stoppad och klädd med nytt siden, rött och gult, väfdt i kransar och lyror efter förebilder från empire-tiden. Möbeln består af:

4. Fåtölj med stoppade armstöd, rundböjd rygg med öfverstycke uppburet af balustrer.

5. Två stycken *stolar* utan armstöd af samma slag som fåtöljen.

6. *Stol*, lik föregående med ett skulpteradtt kryss i st. f. balustrer i ryggen.

7. *Stol* med fyrkantig rygg med kryss.

8. Tre stycken *fåtöljer* med djupt ovalböjda, något bakåtlutande ryggar.

9. Aflång *taburett* med uppstigande gafvelstöd.

10. *Chiffonier*, på höga ben, med fällklaff och inredning samt två lådor; fanerad i mahogny; lister och beslag af mässing; hvit marmorskifva.

11. *Skrifbord*, kvadratisk, med en låda och skåpp uppsats med skjutdörrar af smala träribbor, klistrade på ett underlag af väf, hvarigenom möjliggöres dörrarnes undanskjutande förbi skåpets hörn; fanerad i mahogny, kantadt med mässingslister. Har tillhört författarinnan Fredrika Bremer.

12. *Sybord*, med oval skifva och fot i form af lyra; fanerad i mahogny med inläggning af lönn.

13. Litet *bord* på fyra fötter; fanerad i mahogny med mässingslister; låda i den cirkelrunda sargen; skifvan, belagd med en svartlackerad bleckbricka.

14. *Byrå* låg med tre lådor, fanerad i ek och ask med i olika träslag inlaggd kompassros å skifvan; beslag af mässing. Möbelns form och ornering gör troligt, att den ursprungligen haft plats i kajutan å något fartyg.

15. *Kommod* på höga ben med kryss, utdragsskifva för handfatets uppställande, låda och skåp med två dörrar; fanerad i mahogny med inläggningar af lönn; låsskyltar och knappar af ben.

16. *Kommod*, fanerad i mahogny; två lådor och däremellan skåp med två dörrar; mässingslistkanter och låsskyltar af mässing; hvit marmorskifva.

17. *Kommod* af delvis snidad och refflad ek; bärhandtag af mässing. Lock i två delar uppfällas åt sidorna; två lådor och öfver dem skåp, hvars dörr består af smala

träribbor klistrade å ett underlag af väf, hvilket möjliggör, att dörren kan skjutas åt sidan och passera hörnet af möbeln.

18. Spegel och konsolbord af skulpteradtt och förgylldt trä med rika orneringar; spegelns öfverstycke med en svan stående på en kedja inom en båge omgifven af lagerkvistar. Bordskifvan af hvit marmor.

Å bordet stå:

19. Pendyl under glaskupa på fotställning af trä; urtaflan signerad: *Cederlund Stockholm*. Fodralet af koppar med ornering af förgylld brons, öfverst en Bachusfigur, på sidorna lyror, omkring urtaflan två kranshållande genier och två sjöhästar.

20 och 21. Ett par **armljusstakar** af mässing med två armar; vid ljuspipornas sidor ornament i form af antika lampor; fotstycket orneradt med en flammande lampa.

22. Ljuskrona af förgylld och ciselerad brons, med sex armar i form af drakar, som hålla hvar sin ljuspipa i näbbet.

23. Ampel af facettslipadt glas med beslag af mässing.

24. Ampel af mässingsbläck med tre ljusarmar, ornerad med prässade blomrankor.

Å kolonnerna och väggarna hänga ramar med å siden i silke sydda **taflor**, figurer, landskap m. m., flere med tillägnan.

Musikinstrument:

Tangentinstrumentet *piano*, *pianoforte* eller *fortepiano* är ett sådant, på hvilket man kan spela både »svagt och starkt» (på italienska *piano e forte*). Uppfinningen gjordes i början af 1700-talet och består däri, att stålsträngarna vid tangenternas nedtryckning anslås med små hammare, som efter anslaget springa tillbaka. Pianots föregångare voro det redan under 1300-talet uppfunna *klavéret* eller *klavichorden* (af latinska *clavis* i betydelse tangent och *chorda*, sträng), å hvilka strängarna voro af mässing och anslaget skedde genom strängarnas beröring med å tangenternas

bakre del fäst, upprättstående mässingsstift, och *klavecinen*, där strängarna knäpptes medelst i tangenternas bakre del fästa spetsiga korppennor.

Klavéret bestod af en rektangelformad låda, som stundom saknade fötter; klavecinen var antingen rektangelformad och kallades då *spinett* (af det latinska spina = tagg, d. v. s. korppenna) eller flygelformad med namnet *harpsikord* (af harpa och chorda). Pianot kallas om det är rektangulärt *taffel*, vingformigt *flygel* och upprättstående *piano*.

25. Klavér, lös låda på fotställ, med två utdragslådor, målade i gråblå färg; tangenter klädda med brunpolerad trä; signeradt: *Gust. Gab. Wallberger fecit anno 1759.*

26. Klavér, på fötter, brungult, inuti delvis faneradt i sockerkisträ; tangenter af svart ben, med hvita öfversidor. Signerad: PEHR LINDHOLM & SÖDERSTRÖM *Instrumentmakare* i STOCKHOLM år 1803.

27. Piano, *taffel*, faneradt i mahogny med inläggningar af lönn; pedal; signeradt: **Pet Kraft** *Kungl. Hof Instru. Mäntmakare* Stockholm. Å 1802.

28. Piano, *taffel*, från början af 1800-talet, faneradt i mahogny med inläggningar af lönn, spiralrefftade ben, beslag af mässing; pedal; signeradt: *Mucio Clementi & Co London*. Clementi skref 1773 den första för piano (i st. f. klavér) komponerade musiken.

29 Piano från början af 1800-talet, hvari strängarna äro vingformigt ställda, s. k. *stående flygel*; faneradt i mahogny med inläggningar af lönn och jakaranda, refftade ben; beslag och kantlister af mässing; pedal; signeradt: CLEMENTI & CO LONDON.

30. Pianino, mindre, svartmåladt; af mera enkel konstruktion; tangenter klädda med svartlackeradt trä.

31. Harpa från början af 1800-talet, af rikt skulpterad sockerkisträ och gran.

Harpan är ett stränginstrument med strängar, infattade i en triangelformad ram, bestående af: *kroppen* eller resonanslådan, hvarifrån strängarna löpa upp till stämskruf-

varna, som äro fästa i instrumentets öfre del, den s-formade *halsen*, från hvars högsta punkt den lodräta *stängen* eller pelaren går ned till resonanslådan vid *pedestalen*. Harpan spåras tidigast i Egypten; i Norden var den under hednatiden ett omtyckt instrument. Antika harpor äro utan stång.

Skåp 32. Violiner. Detta orkesterns förnämsta instrument, uppfanns i slutet af 1400-talet eller början af 1500-talet. Det består af två något kupiga och på insidorna något svängda träskifvor, en öfre af furu och en undre af lönn, förenade genom träribbor, s. k. *sarg*, så att det hela bildar en ihålig låda. Öfre skifvan, *resonansbottnen*, är på midten genomskuren af två S-formade *ljudhål*, mellan hvilka i lådan är insatt en *ljudpinne*, tjänande till stöd för det hvälfda *stallet*, öfver hvilket strängarna spännas. Från lådans öfre ända utskjuter *halsen* försedd med *gripbrädet* och ytterst slutande i en snäckformad afrundning. Vid instrumentets nedre del fasthållas strängarna vid *stränghållaren* samt löpa därifrån öfver stallet och gripbrädet upp till *snäcken*, där de fästas vid de skrufvar, medelst hvilka spänningen regleras. Af de fyra tarmsträngarna är den lägsta öfverspunnen. — **a.** Violin med stråke i originallåda, klädd med läder. Violinen är signerad: *Jacob Stainer*, hvilken var elev af violinfabrikanten *Amati* i Cremona och kejsarlig tysk hofviolinfabrikant († 1683). Hans violiner skattas mycket högt. — **b.** Signerad: *Johann Adam Schönfelder, Violinmacher in Neukirchen No 1752*. — **c.** Signerad: *Reparerad af N. Swanström i Strängnäs 1709. Reparerad af C. Megells 1892*. — **d.** Signerad: *F31-färdigadt af f. d. Handlanden J. F. Andersson vid 68 års ålder. Göteborg den 22 Februari 1831*. — **e.** Violin med låda af mässing och strängar af metall, signerad: *C. E. Applund Skultuna*. — **f.** S. k. barniol för barnundervisning. — **g Stråkar**; bestående af en smal staf af hårdt trä, mellan hvars ändar — den ena nedböjd den andra försedd med en kloss (*frosch*) — äro spända tagelstrån, som strykas mot strängarna på stråkinstrument och därigenom frambringa toner.

Medelst en skruf vid froschen kan spänningen ökas eller minskas. Vid slutet af 1700-talet fick stråken sin nuvarande form; i äldre tid var den mera bågformig. —

h. Philomela; lådan spetsig, upptill afsmalnande med fyra metallsträngar, spända endast på gripbrädet, som är försedt med ljudhål. — **i. Viola d'amore**, sexsträngad; snäcka i form af kvinnohufvud; ljudhål af äldre form; signerad:

Meinradus Frank fecit Linz. Anno 1801. — **k. Dylík**, s. k. *hardangerfela*; fyrsträngad, snäcka i form af krönt djurhufvud, inläggningar af ben, pärlemor och ebenholz. Viola d'amore är ett äldre stråkinstrument, som utom de vanligen

sju hufvudsträngarna var försedd med sju resonanssträngar, löpande under stallet och gripbrädet. — **l. Viola qvintore**, femsträngad, snäcka i form af kvinnohufvud, inläggningar af elfenben och olikfärgade träsorter; signerad: *Ludovicus Guersan. Anno 1763.* —

m. Viola da gamba med sex strängar; under gripbrädet ett litet rundt ljudhål; inlagd med elfenben och ebenholz. Detta slags instrument är en föregångare till violoncellen och skilde sig från denna genom plattare bottnar, större antal strängar, runda eller halfcirkelformade ljudhål samt tämligen flackt, rundadt stall. Instrumentet hölls mellan knäna och fick däraf namnet *da gamba*, »benviolin» eller »knäviolin». Gamban var länge det vanliga soloinstrumentet. —

Violonceller. Detta slags stråkinstrument (af italienarna kalladt endast *cello*) uppfanns redan under 1500-talet och var till en början blott ett till arior, sonater m. m. ledsagande basinstrument af större format än det nuvarande, hvars form fastställdes af den berömde instrumentmakaren Stradivari i Cremona († 1737). Behandlingen är öfverensstämmande med violinens, ehuru greppen äro större och fingersättningen annorlunda, hvarjämte instrumentet hålles icke på armen utan mellan knäna. Strängarna äro fyra. — **n. Violoncell**, ombyggd viola da gamba; gripbräde och stränghållare med sköldpaddsortament å elfenben; inläggningar af elfenben; under gripbrädet en graverad lilja (staden Florens vapenbild). —

o. Signerad: *Antonius Stradiuarius Cremonensis Faciebat Anno 1711.* — **p.** Signerad: *C. Lindberg.*

Sigltuna ^{3/11} 1841. *Reparerad af Lagerqvist Västerås.* — **q.** **Violon de poche** eller *dansmästareviolin* från 1700-talet; snäcka i form af ett kvinnohufvud. — **r.** Dylik, inlagd med elfenben och ebenholz. Namnet härledes däraf att de voro så små, att de kunde bäras i fickan (på franska *poche*). — **Cittror** närma sig till formen lutan och bestå af en oval eller hjärtformig, platt resonanslåda med rundt ljudhål samt långt gripbräde med mässingsband och vanligen sex metallsträngar, som knäppas med fingrarna. — **s.** Med mekanisk skrufinrättning för spänning af strängarna; på öfversidan en inlaggd rosett. — **t.** S. k. *Luthercittra* med fyrdubbla strängar. — **u.** Elfvasträngad med mekanisk skrufinrättning; tre ljudhål, det mellersta större med en nedsänkt ros; stränghållaren af ciselerad hvit metall kan genom tryckning försätta strängarna i vibration; baksidan inlaggd med olikfärgade träband; halsen slutande med ett kvinnohufvud har på framsidan s. k. glisadband och på baksidan en ås till stöd för tummen vid »glisader». — **v.** Med tretton strängar, modernt italienskt arbete. — **x.** Med mekanisk stäminrättning, elfva strängar å skrufstycket och fyra å den svängda halsen; signerad: *Pet. Kraft Kongl. Hofinstrument-Makare Stockholm Å. 1786.* — **y.** **Stryk melodion** eller *strykcittra* med mekanisk skrufinrättning; signerad: *M. Araberger München.* — **z.** Mellanting mellan *knäpp-* och *stråkinstrument*.

Skåp 33. Lutor. Lutan är ett gammalt stränginstrument, infördt till Spanien af araberna och sedan använt i hela Europa, där det under 1400—1600-talen spelade ungefär samma roll för musiken inom hemmet som pianot i våra dagar. Den liknar till formen en halfverad kurbits och har minst fem par strängar och en enkel (den högsta melodisträngen) liggande öfver gripbrädet, de öfriga (bassträngar, som tillkommo vid slutet af 1500-talet) löpa på sidan om gripbrädet. — **a.** Med fem par strängar och skrufstycket i vinkel mot gripbrädet, hvilket är afdeladt i band genom öfverknutna tarmsträngar. — **b.** Med mekanisk skrufinrättning, elfva strängar på gripbrädet och fyra å

den utböjda halsen; glisadband; signerad: *Matthias P. Kraft Kongl. Hofinstrument Makare Stockholm No 1781.* — **c.** *Basluta*, italienskt instrument från 1600-talet med fem par strängar. — **d.** *Diskantluta* med sex par strängar; baksidan har olikfärgade längdband. — **Guitarrer.** Liksom lutan är gitarren ursprungligen ett moriskt knäppinstrument och blef först mot slutet af 1700-talet modernt i Europa. Den liknar en förminskad violoncell men med platta bottnar och gripbräde samt rundt ljudhål. Vid spelningen, då instrumentet fasthålles med ett band öfver axeln, fattar vänstra handen om gripbrädet, som är försedt med *band*, och den högra knäpper strängarna, vanligen sex till antalet. — **e.** Vanlig guitarr. — **f, f.** Guitarrer från 1800-talets början; i form af antik lyra. — **Mandoliner;** stränginstrument liknande lutan men mindre och djupare hvälfda. De hafva fyra till sex par strängar och spelas med *plektrum*, en liten spetsig tand eller staf af sköldpadd, elfenben, trä eller metall, hvarmed strängarna knäppas. — **g.** Med platt skrufstycke och skrufvarna underifrån; inläggningar af pärlemor, ben, sköldpadd och ebenholz; signerad: *Gio Battista Fabricatore Fecit An. 1793 in S. M. dell' Ajuto Napoli.* — **h.** Milanesisk med sex par strängar; skrufstycket starkt tillbakaböjdt; inläggningar af pärlemor och olika färgade träslag; baksidan har olika färgade längdband. — **i.** **Mandora** med tio enkla strängar; inläggningar i stjärnmönster. — **k.** **Balalaika**, ett i Ryssland bland de lägre klasserna användt stränginstrument med kort gripbräde och två, tre eller fyra tarmsträngar. — **l.** **Hummel;** ett slags folkinstrument, hvars »brumbasun» (djupaste bassträngen) egentligen bar detta namn. Den utgöres af en platt resonanslåda, vid hvilkens låga raka sida äro spända strängar af obestämdt antal, nio—tretton. Den yttersta strängen är dragen öfver ett gripbräde med tvär-linier (intervaller) för antryckningsställena. De öfriga strängarna äro stämde, så att de bilda treklang. Med ett plektrum drar den spelande från den djupaste till melodisträngen, så att meloditonen ljuder sist. — **m.** Hummel hvarå två tonskalor äro afmätta. — **n.** **Epinett**, franskt

folkinstrument; klädd med trämosaik. — **m. Langeleik**, norskt folkinstrument, enligt inskrift, tillverkad 1704.

Skåp 34. a, b, c. Fagotter. Fagott (= risknippa), äfven kallad *basson* (= basinstrument) är ett blåsinstrument af trä i form af ett dubbelt rör med ljudhål och klaffar samt S-formigt böjdt mässingsmunstycke. Den anses uppfunnen af en kanonikus Afranio i Ferrara i början af 1500-talet och begagnas numera i orkestern dels såsom fyllnadsstämma, dels till basens förstärkning, dels till solo jämte oboe, klarinett och flöjt. — **Oboer.** I äldre tid kallad hobo och hoboja (af franska haut bois = »högt trä») i motsats till fagotten, bas (= »lågt trä»), uppfanns oboen för 200 år sedan i Frankrike. Munstycket utgöres af två vibrerande blad eller tungor, nedtill fastbundna omkring en mässingscylinder. Klaffarna voro ursprungligen blott två, ökades 1727 till fyra och äro numera ända till fjorton. I orkestern bibehåller oboen alltjämt sin gamla uppgift att angifva tonen, hvarefter öfriga instrument stämmas. — **d och e.** Från Unnaryds kyrka i Jönköpings län. — **f.** Signerad: *R. Haka*. — **g.** S. k. *oboe-piccolo*, som står högre än de vanliga. — **h, h. Klarinetter.** Detta blåsinstrument lär vara uppfunnet omkring år 1700 och är af buxbom eller ebenholz, omkring 50 cm. långt. Det hade ursprungligen blott sju tonhål och två klaffar men är numera efter åtskilliga förbättringar försedt med tretton tonhål, af hvilka åtta betäckas omedelbart af fingrarna, de öfriga regleras med dels öppna dels slutna klaffar. Tonen alstras genom ett gäsnaåbbformigt munstycke, i hvars öppning sitter ett af rör skuret blad, som vibrerar likt tungan i en orgelpipa. — **i.** Signerad: *Portreaux A paris C.* — **k. Basklarinett**, med stämning en oktav lägre än den vanliga. — **Flöjter**, sannolikt de äldsta af alla musikinstrument, äro af två slag: det, som blåses från spetsen och har mild ton, s. k. *flauto dolce*, samt det som blåses från sidan och hålles tvärs för munnen, s. k. *flauto traverso* eller »tvärflöjt», hvilken senare form efter midten af 1700-talet är den vanligaste. Den egentliga flöjten är ett enkelt rör af

buxbom, ebenholz, silfvér, elfenben o. d., som i början var försedt blott med hål men sedermera erhöll äfven klaffar, hvilkas system Th. Böhm i München bragte till högsta fulländning. — **k.** Af ebenholz och elfenben. — **l.** Af elfenben, signerad: *Simpson*. — **m.** Af ebenholz och elfenben, signerad: *G. A. Kirst. Potsdam*. — **n.** *Diskantflöjt*, s. k. *flût à bec*, af elfenben. Den blåses från spetsen; och det stämpipartade munstycket i form af en »näbb» gaf instrumentet dess namn. — **o, o.** *Piccolaflöjter* af ebenholz och elfenben; de stå en oktav högre än de vanliga. — **p.** **Flageolet**, s. k. *dubbelflageolet*, signerad: *Bainbridge Inventor 35 Holborn Hill London*. Detta instrument med sex till sju tonhål och munstycke, som anblåses från spetsen, var i bruk redan under 1500-talet, men användes numera endast som folkinstrument i Holland, Schwarzwald och Schweiz vid dressyr af fåglar. I förbättrad form konstruerades den af Bainbridge i London 1802 och inrättades för harmonimusik liksom flöjten, men begagnades för detta ändamål endast i Frankrike och Belgien. — **q.** **Pifferaripipa**, begagnas af de abruzziske herdar, pifferari, som vid jultiden komma till Rom och till åminnelse af herdarne i Betlehem sjunga och spela framför madonnabilderna. — **r.** **Herdepipor** från Valakiet. — **s.** **Säckpipa**; ett urgammalt folkinstrument, bestående af en lädersäck, hvari luft inblåses medelst ett rör eller en bälg. Då spelaren sammanprässar säcken med armen, går luften ut genom flere pipor, hvaraf en är en vanlig *skallmeja* med ljudhål för att spela melodien och de öfriga (1—3) »brumstämmor», hvilka angifva samma ton. Var liksom liran mycket på model under 16- och 1700-talen. — **t.** **Ocarina**, ett slags förbättrad *lergök*, d. v. s. en lerpipa, som vidgar sig till form af en fågelkropp och är försedd med ett antal tonhål. — **u.** **Tamburin** eller s. k. *baskisk trumma*, ett slaginstrument med skallrande metallskifvor, som oftast användes till dans af den dansande själf och behandlas medelst skakning och slag med knogarna eller armbågen. Förekommer oftast i Spanien, Italien och Orienten. Var i bruk redan hos grekerna och romarna. — **v.** **Kastanjetter**; ett i spanska

och neapolitanska danser brukligt skallerinstrument, bestående af två i form af ett genomskuret kastanjeskal (däraf namnet) sammansatta träbitar, genom hvilkas hopslående med fingrarna — sedan instrumentet med ett band fästs vid tummen — den dansande slår takten till sina rörelser. — **x. Banjo**, negerinstrument, ett slags guitarr, som i stället för låda har en tamburininformad kropp. — **y. Dragspel**. — **z. Xylophon** (halm-trä harmonika), ett särskildt af tyrolare omtyckt instrument bestående af ett antal olika långa och således olika stämda trästafvar, vanligen hvilande på ett underlag af halm och anslagna medelst hammare.

Mässingsinstrument; — **A. Kvintbasun**, signerad: *J. C. Pentzel* samt *C. F. Sattler in Leipzig*. — **B. Kontrabasun**. Basunen är ett blåsinstrument af koppar eller silfver, användt redan hos egypter och hebreer. I sin nuvarande form af mässing uppfunnen i Nürnberg 1520 begagnades den endast i kyrkomusiken, till dess Gluck och Mozart införde den i operaorkestern och Beethoven i symfonien. Den klassiska basunen är en s. k. *dragbasun* med två i hvarandra inpassade rör, »stängerna», af hvilka det ena genom »drag» med högra handen kan skjutas ned och upp, genom hvilken förlängning och förkortning för hvart drag ett nytt tonläge uppkommer. I senaste tid har man uppfunnit ventilbasuner med tre ventiler i stället för drag. — **C. Signalhorn** med inskription: *Norrköpings Cavalleri Tillhörig R. P. R. 1789*. — **D. Jakthorn**. — **E. Valdhorn**. Valdhornet (skogshorn) består af ett högst omkring 5 meter långt, i flere cirklar böjdt koniskt mässingsrör, som nedtill har ett vidt klockstycke eller *ljudtratt* och upptill slutar med ett koniskt *munstycke* af mässing eller silfver. Det har en vekare ton än trumpeten. Genom anblåsningen kunna endast frambringas vissa grundtoner, hvilka fördjupas genom vänstra handens införande i ljudtratten, hvarvid uppkomma s. k. *stopptoner*. För att användas för flere tonarter kan röret förlängas eller förkortas genom påsättande och borttagande af olika byglar, hvarigenom stämningen höjes eller sänkes. Sedan H. Stölzel

1814 uppfunnit ventilerna, genom hvilkas intryckande eller lössläppande en del af röret öppnas eller tillslutes, kan en fullständig kromatisk skala frambringas utan användande af stopptoner. — **F. Kenthorn**, ett i början af 1800-talet använt militärmusik-instrument, liknande det nuvarande kromatiska flygelhornet men med klaffar i st. f. ventiler. — **G. Signaltrumpet**, signerad: *Ahlberg & Ohlsson*. — **H. Tenor-trumpet**, ett metallinstrument, böjdt till en dubbel aflång ögla. Munstycket är skålformigt. Liksom på valdhornet kunde »stopptoner» åstadkommas genom handens införande i klockstycket. För erhållande af flere och bättre klingande toner konstruerade Wöggel 1780 »inventionstrumpeten» med *drag* liksom å basunerna; Weidiger gjorde 1801 en trumpet med *klaffar*, och Stölzel tillämpade 1817 ventil-systemet med 2 *ventiler*, till hvilka Müller 1830 fogade en tredje. Basset konstruerade 1876 en förening af drag och ventil.

Skåp 35. a. Nyckelharpa, allmogeinstrument från Uppland. — **b. Nyckelharpa** med stråke. Nyckelharpan är ett uråldrigt nordiskt stråkinstrument, hvarpå tonerna gripas medelst en tangentmekanism. Stråken berör utom den sträng, på hvilken melodien spelas, äfven en djupare stämd sträng, som bildar s. k. ständig orgelpunkt. Under dessa strängar ligga flere andra, som ej beröras af stråken utan blott förstärka klangen. Instrumentet bäres i ett band öfver bröstet. Först uppkommet i Tyskland på 1500-talet fick instrumentet på slutet af 1700-talet insteg i Uppland, där det ännu synes bibehålla sig. — **c. Lira** från 1700-talet. Snäckan i form af skulpterad kvinnohufvud. Signerad: *Fait par Piere Louvet*. — **d. Lira**, daterad 1472; uppgifves hafva under fyra sekel tillhört samma bondsläkt i Sunds socken, Jönköpings län. Liran är ett gammalt instrument, brukligt under 900- till 1100-talen, senare mindre uppskattadt men under 1700-talet ånyo för en tid använt. Numera sällsynt. Den har en aflång resonanslåda med 3—6 strängar samt kort tjock hals. Bäres i en rem öfver bröstet. De särskilda meloditonerna fixeras lik-

som på nyckelharpan medelst en klaviatur och dessutom finnas liksom på denna några s. k. brumsträngar. Den skiljer sig från nyckelharpan däruti, att tonen icke frambringas med stråke utan genom kringvridande af ett hjul, hvars med hartz bestrukna kant berör alla strängarna på en gång. — **e. Kantele**, finskt folkinstrument, som i sin enklaste form vanligen består af en ur ett enda trästycke urhållkad kupa, öfver hvars öppna sida är fäst ett tunt bräde med korsformigt hål. Det är tvärare skuret i ena ändan och i andra ändan efter strängarnas längd snedt. Ursprungligen hade kantele 5 strängar, men dessa hafva senare ökat till 8, emellanåt ända till 16 och flere. De äro numera vanligen af mässing, ursprungligen torde de hafva varit af tagel eller hår. — **f. Kantele**, 24-strängad. — **g. Harpa**, urgammalt redan af de gamle egyptierna kändt instrument med fritt sväfvande strängar, innefattade inom en mer eller mindre triangulär ram, hvars delar äro: kroppen eller resonanslådan, hvarifrån strängarna löpa upp till stämskrufvarna, som äro fästa i instrumentets öfre del, den S-formiga halsen, från hvars högsta punkt den lodräta stången eller pelaren går ned till resonanslådan vid piedestalen. Antika harpor äro utan stång. — **h. Harponett** eller *knäharpa*. — **i. Hammarharpa** från Dalhems kyrka i Östergötland, där den uppgifves hafva användts vid kyrkosången. — **k. Ackordcittra**. — **l. Salmodikon**; ett slags förbättrad *monokord* bestående af en eller två öfver en resonanslåda spända strängar (vanligen af metall), som medelst ett flyttbart stall kunna afdelas i hvilka bråkdelar som helst, hvarigenom möjliggöres ett matematiskt bestämmande af alla slags intervall. Salmodikonet uppfanns och infördes bland allmogen af den för kyrkosångens utveckling ifrande kyrkoherden *Johan Dillner* († 1862). — **m. Spikharpa**; instrument med olika långa och således olika stämda stålstift insatta i ett hästskoformadt bräde; spelas medelst anslag af hammare. — **n. Cymbal**.

Skåp 36—44. Bordsservis o. d.

Först under loppet af 1500-talet blef bruket af ett större antal *bordskärl* af olika slag fullt genomfördt. Under äldre tid åt man direkt ur fatet (i enklaste förhållanden ur grytan, ställd å en särskild s. k. bordkrans af metall på fötter för att skydda bordet). Innan tallriken kom i bruk, hade man en skifva, s. k. disk, af bröd eller trä, på hvilken man sönderskar den ur fatet tagna födan. Hos de lägre klasserna voro fat och tallrikar länge af trä och lera, hos de högre vanligen af tenn, hvilken metall för bordsservisen vid sidan af silfver, fajans och porslin bibehöll sig ända in på 1800-talet. Djupa tallrikar förekomma mera allmänt först vid slutet af 1600-talet.

Silfverserviserna fingo under senare delen af sistnämnda århundrade lämna rum för bordskärl af kinesiskt porslin och fajans, hvilket senare i stor skala efter mönster af nämnda porslin tillverkades särskildt i Holland, där staden Delft var en af hufvudorterna för dylik tillverkning. Till Sverige infördes kinesiskt porslin i stor myckenhet under ostindiska kompaniernas tid från förra hälften af 1700-talet och kallas därför i dagligt tal ostindiskt porslin. Ofta är detta porslin i Kina utfördt på beställning i europeiska mönster.

Samtidigt uppstod i vårt land en inhemsk tillverkning af fajans. Redan på 1720-talet grundlades vid Rörstrand en fajansfabrik under ledning af tyske porslinsmakaren Johan Wulff. En annan berömd svensk fajansfabrik grundlades 1758 å Marieberg af tandläkaren J. E. L. Ehrenreich. Från 1780-talet öfvergingo båda fabrikerna till tillverkning af s. k. flintporslin eller oäkta porslin samt snart därefter till hufvudsakligen äkta porslinstillverkning.

Det äldsta i Norden förekommande *dryckeskärlet* var hornet, som redan under medeltiden kom ur modet.

Drycken upphämtades ännu vid 1400-talets slut vanligen ur dryckeskaret, den s. k. »bollen», med en fatliknande skål af trä, ur hvilken man drack. Under 1500-talet öfvergick man mera allmänt till användandet af kannan, »skänkekannan», ur hvilken man skänkte drycken i

en bägare. Någon gång förekom äfven, att man drack direkt ur kannan. Kannorna, som äfven kallades »stånkor» (ett namn härleadt af, att de länge varit verkliga på golfvet stående kar, ståndkar) voro tillverkade af olika ämnen efter råd och lägenhet, såsom trä, tenn, stengods, koppar eller silfver. Bägarna voro vanligen af trä, tenn eller silfver. Bland träbägarna äro de s. k. »kåsorna» med sina höga snidade grepar särskildt bemärkansvärda. Under senare delen af 1500-talet hade man hos de förmögnare klasserna alltmera börjat använda stenkrus och glas, hvilka under loppet af 1600-talet så småningom kommo i allmänt bruk. Stenkrusen infördes i allmänhet från nedre rhentrakten, där man redan från medeltiden i stor utsträckning tillverkade dylika kärl. Glaset var känt redan af de gamle egyptierna och fördes från dem till greker och romare. I västerlandet intog den venetianska glasindustrien främsta rummet från slutet af 1300-talet. Sedermera märkas de gammaltyska glasen, höga välkommar från 1500-talet, och under 1600-talet de s. k. remmarne med halfklotformig skål; från 1600-talets slut de för sin genomskinlighet berömda, slipade bömiska glasen. I Sverige hade Melchior Jung 1641 fått privilegium på glastillverkning. Ett mera bekant glasbruk anlades i Stockholm 1676.

Knif, sked och gaffel hafva icke alla varit kända i äldre tid. Knifven är ett af hemmets äldsta verktyg och har gifvetvis haft sin särskilda användning vid styckning af den fasta födan. Skeden är äfven af hög ålder; bladets form var i allmänhet till in mot 1700-talet mera rundt och skaftet vid början af 1600-talet jämförelsevis kort. Materialet kunde efter förmögenhetsvillkoren vara af trä, horn, tenn, mässing eller silfver, undantagsvis af guld. Gaffeln fanns redan tidigt såsom redskap i köket, »förskärargaffel»; till att äta med kom den i allmännare bruk först vid slutet af 1500-talet. Innan dess åt man med fingrarna. Gaffeln var ända in på 1800-talet i allmänhet af stål med skaft af olika ämnen. Till en början hade den blott två klor, hvilka så småningom ökades till tre och först i senare tid till fyra.

Ännu under 1600-talet var förrådet af dessa husgeråd i de enskilda hemmen ganska ringa. Det var därför vanligt, att hvarje person medtog sitt eget fodral (»kuvert») med knif, gaffel och sked.

Enklare husgeråd hörande till »matbordet» äro inom Museum utställda bland de till Etnografiska afdelningen hänfödda samlingarna af allmogeföremål.

Skåp 36. Bordskärl o. d. från slutet af 1500- till och med början af 1700-talet.

Fat af holländsk fajans. Fajans af namnet Faenza (stad i Italien bekant för dylik tillverkning) är ett slags lergods med jämförelsevis lös och lätt smältbar massa af röd, grå eller gulaktig färg, i hvilken massa ingår kalk jämte lera och kvarts, och som är öfverdragen med en ogenomskinlig, tennhaltig glasyr (emalj). Bland föremål af detta material märkas: — **a.** Dekorerad i blått mot hvit botten, s. k. *camajeu bleu*, med ätten Bjelkenstjernas vapen, årtalet 1641 och initialbokstäfverna C(laes) B(jelken) S(tjerna), amiral, † 1662. — **b.** Dekorerad i blått efter kinesiskt mönster. — **c** och **d.** Från slutet af 1600-talet, med tvärreflad brädd, dekorerade i flere färger, det ena med krönt bröstbild och M(aria) R(egina) (drottning Maria af England), det andra med knäbild af harneskklädd man och W(ilhelmus) R(ex) (konung Wilhelm af England). — **e** och **f.** Tvänne djupa fat, dekorerade i blått med holländska inskrifter. — **g.** Stort *tennfat*, dateradt 1716, med i senare tid ingraveradt greffliga ätten Bondes af Björnö vapen. — **h. Tennskål** med öron. — **Skålar** af *silfver*, däribland **i**, stämplad: (två korslagda C under krona), årsbokstaf $\mathcal{A} = 1713$, och s. k. åldermansranka*. — **k, k. Kannor**

*) Redan från början af 1600-talet förekommer, fastän mindre allmänt, stämpling af arbetadt silfver för kontroll af silfverhalten. Seriebokstäfver för angifvande af tillverkningsåret brukades i Stockholm från och med år 1689 sålunda: först kapitäl: A = 1689, o. s. v. till och med Z = 1712, därefter skrifstil: $\mathcal{A} = 1713$ t. o. m. $\mathcal{Z} = 1736$ och slutligen fraktur a = 1737 t. o. m. $\mathcal{A} = 1758$. Antagligen har man äfven i andra städer använt dylika serier, men om dessa fullt öfverensstämma med stockholmsserierna, är ännu outredt. Förutom årsbokstaf bestod stämp-

af tenn, den ena halssfärisk med hög hals och två vapen-sköldar instämplade å locket, den andra cylindrisk med högt lock och inskrift: IOCHIM + (ett bomärke) + MIREKE + 1629. — **l, l.** Kannor af alrot med snidade kantlister. — Flere dryckeskärl af trä, såsom: — **m**, s. k. **snibbskål**, eller **snipaskål**, rödmålad med årtalet 1686 och inskrift: Jesus Christus vår frälserman befydde vårt fiära fädernesåd. Dylika låga, cirkelrunda skålar med fyra små utstående handtag användes såsom dryckeskärl särskildt under 1600-talet; ofta voro de försedda med inskrifter längs kanten. — **n**, liten »**kåsa**» med två grepar. — **o. Kåsa**, rödmålad med höga upptill i ett rikt skulpteradt ornament förenade grepar. Å skålen äro i svart färg målade på ena sidan ätten Gyllenstiernas vapen och däröfver E G R (Erik Gyllenstierna Riddare, † 1586), på andra sidan ätten Bjelkes vapen och däröfver F K B (Fru Karin Bjélke, den förres fru, † 1596). Dylika dryckeskärl förekommo under 1400- och 1500-talen. De voro ofta omåttligt stora och greparna så vida, att de vid tömmandet kunde föras öfver hufvudet. — **p. Pokal** af *masur*, ananasformad, prydd med benknappar, — **q, bågare** af *masur*. — **Krus** af tyskt *stengods*: — **r**, från byn Raeren i nedre rhentrakten, ljusgrått, orneradt i blått; med tennlock och kring buken en rundbågfris i relief med figurer i 1600-talets dräkter, — **s**, kanna från Nassau, ljusgrå med enkelt ingraverade blomsterkvistar och tennlock. — **t, t.** **Krus** från byn Frechen vid Köln, med klotformad kropp och flertalet med ett skäggigt manshufvud, s. k. maskaron inprässadt nedanför den flaskliknande halsen (Bartmann).

lingen af ett märke för staden samt guldsmedens initialer eller namn. Därjämte förekom i Sverige, såsom utomlands, ofta ett märke, den s. k. åldermansrankan, en sicksackslinga, som egentligen var spår efter verktyget, med hvilket man inom guldsmedsskrået vid undersökning af lödigheten hos föremålet skrapade bort därför erforderlig kvantitet af metallen. Från år 1752 verkställes kontrollstämplingen af kontrollverket, och stämpeln med »tre kronor» har ersatt åldermansrankan. Den i vårt land numera använda kontrollstämplingen med seriebokstaf började 1759 med kapitäl: A = 1759, B = 1760 o. s. v. till och med Z = 1782, hvarefter en siffra tillades för hvarje ny serie, så att t. ex. A² = 1783, Z² = 1806, A³ = 1807, A⁴ = 1831, D⁷ = 1906.

u. Har påsatta medaljonger i relief med vapen och namn. — v. Med inpräasad medaljong, hvori ett vapen och året 15(9)5.

Dryckeskärl af silfver. — x. Större **bägare** med den i början af 1700-talet utdöda ätten Dreffenfelts vapen ingravadt; stämplad med Göteborgs märke krönt GB, årsbokstaf D = 1692 (om serien är densamma, som för Stockholm), åldermansranka och mästaremarke A H B (Anders Hörberg, som arbetade i Göteborg på 1690-talet). — y. Större **bägare** med en längre inskription, utvisande, att bägaren 1694 lämnats såsom en hedersgåfva från Österbottens nation till dess inspektor professor David Lund i Åbo. — z, z. Två i blomstermönster drifna och graverade **bägare** på tre kulfötter; den ena med en konung Karl XI:s 4-mark infattad i botten. — å. Liten **kanna** på tre kulfötter med lock, dekorerad med graverade blomsterslingor och initialbokstäfver. — **Glas**; — A. S. k. **remmare**; halfklotformad skål på cylindrisk fot med knapp; etsad inskrift: *Tompt och Bo Lijckas Skål*. — B. Mindre **remmare** med konung Karl XII:s krönte namnchiffer. — C. **Vinglas** på fot, med etsningar: ett fyrdeladt vapen med Taubeska hjärtvapnet (icke öfverensstämmande med något vapen för de svenska ätterna Taube), omgifvet af troféer och svenska flaggor, krönt monogram och latinska inskrifter samt året 1696. — D. Lågt **dricksglas** med etsningar: figurer i 1600-talets dräkter och inskrift: *Der FRVLLING erFREIT* (= våren fröjdar). — E. **Knif och gaffel** med skaft af mässing, figurer i dräkter från 1500-talets slut. — F. Etui med **knif och gaffel** från 1600-talet; skaft af i elfenben skulpterade troféer och krigare i antika dräkter. — G. **Gaffel** från 1600-talets förra del; skaft af skulpteradt ben, en Diana-figur. — H. Etui med **knif och gaffel**; skaft af silfverfiligran, från 1600-talet. — **Skedar** af silfver: — I, s. k. brölloppssked*) med kontrahenternas initialer och året 1692, — K, dylik, daterad 1699, — L, daterad 1726.

Skåp 37. Bordskärl o. d. från början af 1700-talet.

*) Minnesgåfva till brölloppsgästerna.

Tallrikar: — **a**, af *tenn*. — **b, b**, af *kinesiskt porslin*, dekorerade i blått å hvit botten, med bräddens baksida brun, — **c, c**, å båda sidor dekorerade i blått å hvit botten. Konsten att tillverka porslin var i Kina känd sedan urminnes tid och fördes därifrån till Japan. Porslinet, eller som det ofta kallas äkta porslin, består af kaolin (porslinslera), fältspat och kvarts, och är antingen öfverdraget med en glasyr af ungefär samma beståndsdelar, som själfva godset eller oglaseradt (*biscuit*, af *bis cuit* = två gånger brändt). Benämningen porslin härledes af det italienska *porcellana* (porslinssnäcka), af hvars skal man fordom trodde, att det orientaliska porslinet var beredt. Såsom förut omtalats infördes kinesiskt porslin i stor mängd under ostindiska kompaniernas tid. Dessa tallrikar liksom efternämnda i detta skåp utställda kinesiska porslinssaker inkommo 1745 till Sverige med kompaniets skepp Götheborg, som då strandade och sjönk å Älfsborgsfjorden. Föremålen äro i senare tid upptagna och hafva ännu fastvuxna musslor kvarsittande. — **d, d**, Tallrikar af *holländsk fajans*; dekorerade i blått mot hvit botten, s. k. *camaïeu bleu*, efter kinesiska mönster. — **e, e**, Af *fajans*, från Rörstrands fabrik, de flesta i *camaïeu bleu*, och signerade *Stockholm*.^{*} Intill 1750 utfördes Rörstrands tillverkning i denna färg efter kinesiska och holländska förebilder. En af dessa tallrikar — **e** är prydd med ätten Transkölds vapen. **Fat:** — **f**, af *tenn*, — **g, g**, af Rörstrands *fajans*. — **Terriner:** — **h**, af dylik *fajans*, på fyra fötter, signerad: *Stockholm*. **Skålar** och **spilkummar:** — **i, i**, af *kinesiskt porslin*; — **k, k**, af Rörstrands *fajans*, den ena med lock, daterad 1746, den andra med öron; **l, l**, af *holsteinsk fajans*, med öron dekorerade i gult och grönt (blomsterkvistar). — **m**, **Mugg** af tysk (?) *fajans*, dekorerad med vapnet »tre kronor» och

^{*}) Rörstrands fajanstillverkningar äro i allmänhet signerade. Före år 1758, då Mariebergs fajansfabrik grundlades, var signaturen: *Stockholm* eller förkortningarna *Sl* och *S* jämte årtal och ofta månadsdag samt målarens initialer äfvensom priset i den tidens mynt — allt på baksidan i blå färg; icke långt före 1758 tillades namnet *Rörstrand* eller förkortning däraf, hvarefter snart namnet *Stockholm* alldeles bortföll. Under senare perioden utfördes signaturen i blå eller brunsvart färg.

årtalet 1738. Föremål af *silfver*: — **n**, **kaffekanna*** med lock, och handtag af trä, drifven i vertikala längdbucklor, stämplad med åldermansranka och utländska märken, — **o**, **sockerdosa** på fyra fötter, med lock, ornerad och stämplad som föregående, — **p** och **q**, två **bägare** med rikt graverad bård och krönt kartusch med monogram, stämplade med åldermansranka, Stockholms märke (S:t Eriks hufvud) och seriebokstaf *q*, = 1755, — **r**, med punsade och graverade slingor samt monogram: dubbla *FR* (= Fredericus Rex) och *UE* (= Ulrika Elenora), stämplade med åldermansranka och krönt GB (göteborgsstämpeln), — **s,s**, två **supkoppar** med graverade bårder, den ena med åldermansranka. — **t,t**, **Knifvar** och **gafflar** med skaft af *silfver*, ena paret orneradt med prässade akantusblad, — **u**, med hopfällbara skaft, elffenbensbeläggning och *silfvernitar*; tillhörande etui, — **x**, *knif*, *gaffel* och *sked* med hopfällbara skaft af trä och graverade *silfverbeslag*; tillhörande etui, — **y**, äfven fullständigt kuvert med skaft af *silfverfiligran*, — **z,z**, två par knif och gaffel, hopfällbara skaft, belagda med sköldpadd och beslag af *silfver*, — **å**, knif och gaffel af ben med träskaft, — **ä**, *sked* af *silfver*, s. k. begravningsssked, (minnesgåfva till begravningsgästerna) förgylld med inskrift: *Sara Herveg Nata N:o (född år) 1651 den 20 Maj Denat. (död) 1727 d. 9 Maj; Göteborgs stämpel krönt GB och seriebokstaf J = 1721.*

Fönsterskåp 38. Glas från 1700-talets förra del.

Bägare: — **a**, mycket stor slipad och etsad, — **b**, slipad och etsad med kvistar, initialbokstäfver och årtalet 1738, — **c**, med blomsterornament, Bachus på tunnan och inskrift: *pachus : thut : man mich nenen wer : mich : recht thut : fenen*, — **d**, med apostlarnas bilder, s. k. apostlaglas. — **Vinglas** af mörkt gods, — **e**, med tjock fotplan, — **f,f**, med höga skaft. — **Vinglas** med höga skaft och etsade krönta initialbokstäfver och namnchiffer, däribland — **g**, med konung Fredrik I:s namnchiffer *FR* (Fredericus Rex), —

*) *Kaffe* började odlas i Arabien under 1400-talet; den första kaffelasten infördes till Europa 1719 från Java, där holländarne odlat kaffe från slutet af 1600-talet.

h, med danske konungen Kristian VI:s, dubbla *C* 6, och **i**, med Fredrik V:s dubbla *F* 5. Vinglas med trattformiga i blommor fåglar m. m. rikt etsade skålar, stora runda fötter och tjocka skaft, däribland — **k**, med ett vapen (tre kurfurstehattar) och troféer. **Pokaler** de flesta med lock: — **l**, med etsadt och förgyllt drottning Ulrika Eleonoras krönte namnchiffer *U* och dubbla *E*, — **m**, konung Fredrik I:s namnchiffer och svenska riksvapnet med hessiska hjärtvapnet, — **n**, slipad och prydd med etsade figurer i dräkter från tiden omkring år 1700, — **o**, rikt etsad: konung Fredrik I:s namnchiffer och inskrift (för konungen och de fyra riksständena):

KONGENS SKÅL I ÄHRA

Theras skål som hiälmar bära

Theras skål som ordet lära

Theras skål som handeln nära

Theras skål som plöija skiära.

Skåp 39. Bordskärl från medlet af 1700-talet (rokotiden 1750—1775). **Fat:** — **a**, af *tenn*,* aflångt med bucklig brädd, stämpladt: »tre kronor» och *Q* = 1772; — **b, b**, af *kinesiskt porslin*, dekorerade, liksom de flesta i detta skåp utställda föremål af dylik tillverkning, med blått å hvit botten, — **c**, *värmfat* af *kinesiskt porslin* med dubbla bottnar för varmt vatten. Af *Rörstrands fajans*: — **d**, i *camaïeu bleu*, kinesiskt mönster, sign. *Rörstrand, Stock.* 56, — **e**, dekoreradt med en strålande stjärna och *blanc sur blanc* eller *sopra bianco* d. v. s. med hvitare glasyr å den blåaktiga bottenglasyren, sign. *Stockholm* 57, —

*) För tillverkning af tennföremål fanns redan tidigt en lagstadgad metallhalt. De flesta städer i Sverige hade sina särskilda märken, som jämte mästarne namnstämpel åsattes de af skrämbetena kontrollerade föremålen; äfven bokstäfver för årsserier användes. I öfverensstämmelse med en 1758 utfärdad förordning stämplas sedan dess såväl allt svenskt tenn som hit införda och utländska stämplar förut åsatta tennföremål med vapnet »tre kronor» och en årsbokstaf i regeln uti frakturversaler, så att *Q* betecknar 1759 o. s. v. till och med *Q* = 1782. hvarefter alfabetet börjas på nytt och en seriesiffra tillsättes, så att *Q*² = 1783. *Q*³ = 1807, *Q*⁷ = 1906 o. s. v.

f, f, dekorerade blanc sur blanc i kinesiskt mönster, den ena aflångt med fasonerad brädd, sign. *Rörstrand* 62, den andra rundt med fasonerad brädd, sign. 72. — **g**, sign. *Rörst.* 65. — **h. Fruktfat**, bladformadt, dekoreradt i flere färger, sign. *Stockholm* 1757. — **Tallrikar**: — **i, i**, af *kinesiskt porslin*, däribland — **k**, med façonerad bräddkant; — **l, l**, af *Rörstrands fajans*, de flesta dekorerade i blått (blomsterkvistar) och med signatur från 1760-talet; — **m, m**, från *Mariebergs fajansfabrik*. **Terriner** af *tenn*: — **n**, på fyra svängda fötter, lockprydnad en delfin; — **o, o**, på fyra kulfötter, med öron; å locken ingraverade engelska vapen och monogram; engelska stämplor; — **p**, af *kinesiskt blått porslin* med lock. Af *Rörstrands fajans*: **q**, dekorerad blanc sur blanc med ett vapen, delfin å locket, sign. *Rörstrand* 51. — **r**, på fyra fötter, dekorerad i flere färger med påsatta rosenkvistar och målade blommor, lockets topp-prydnad ett blomkålshufvud, en kräfta och kvistar, sign. *Rörstrand* 1763. — **s**. Af *Mariebergs fajans*, mångfärgad och rikt dekorerad, fågel å locket, sign. »tre kronor» M B E.* — **t. Karott**, låg med lock, — **u, såsterrin** med lock, — **v, v, sås-snipor**, — **x, x, krämkoppar** med lock, — **y, y, saltkar** och **z, z**, små **skedar**; allt af *kinesiskt porslin*, blått å hvit botten. — **å, å, Bålar**, af *Rörstrands fajans*, dekorerade blanc sur blanc, den ena med krönt monogram i botten, *Stockholm* 1750, den andra med målade sockertång, strösked m. m., och med öron i form af maskaroner, sign. *Stockholm* 1751. — **Brickor** af *fajans*: — **ä**, på sex fötter, dekorerad i blått med landskap och figurer, *Rörstrands* äldre tillverkning, sign. *Stockholm*, — **ö**, på fyra fötter, dekorerad blanc sur blanc, af samma tillverkning, sign. *Stockholm* 57. — **A, A**, af *Mariebergs* tillverkning, båda med handtag, den ena dekorerad i blått (landskap med ruin), sign. »tre kronor», M B B 68, den andra med i tusch tryökta barnfigurer, sign. »tre kronor», M B 68. — **B. Kaffekanna** af *tenn*, med engelsk

*) Föremål af Mariebergs fajans äro vanligen märkta med »tre kronor», bokstäfverna M B (Marieberg) och datum och årtal samt bokstaf för fabriksföreståndarens namn: E (Ehrenreich) från 1758—1766, B (Berthevin) åren 1767—1769 och S (Sten) från sistnämnda år.

stämpel. — **C, C. Tekoppar*** och **fat** af mångfärgadt *kinesiskt porslin* (bland annat monogram i kartusch), svängda med fasonerade kanter; utförda efter europeiskt mönster. — **D. Liten kopp** af *Mariebergs fajans*. — **E. Fruktkorg** med grepar, af *Rörstrands fajans*, genombrutet arbete, dekoreradt i blått, en medaljong med »tre kronor», sign. *Stoc. 56*.

Föremål af tenn: — **F. Vinkylare** rikt ornerad i bucklor, utländskt arbete, — **G, G, kannor**, den ena med åretal 1764 å locket, — **H, senapskanna** med lock. — **Teflaskor**: — **I**, med skruflock, drifvet arbete (blomsterguirlander och kartuscher), — **K**, daterad 1756, — **L**, kinesisk. — **Strösockerflaskor**: — **M**, af *glas*, svängd form; sockret ihålles genom ett hål i botten, — **N**, af *silfver*, drifvet arbete med spirallagda bucklor, skruflockets topp-prydnad knoppformad; märkt med utländska stämplat, — **O**, af *Rörstrands fajans*, dekorerad blanc sur blanc och sign. *Stockholm 50*. **P. Gräddsnipa** af *silfver* på tre fötter, vackert drifven i blomsterslingor och rokokokartusch med ätten Benzeltjernas vapen ingraveradt; Stockholms stämpel (S:t Eriks hufvud) och ☉ = 1750. — **Q. Bägare** af *silfver*, med ingraverad rokokokartusch; Skara stämpel (kyrkogafvel). — **Knifvar och gafflar**: — **R**, med skaft af *silfver*, prässade i akantusblad, — **S**, silfverskaften prydda med prässade snäckornament, — **T, gaffel** och **U, sked** förgyllda och rikt ornerade med djurfigurer. — **V**. Två stycken *servietter* af linnedamast, märkta med drottning Lovisa Ulrikas initialer under kunglig krona ♀ II R ☉ (= Lovisa Ulrika Regina Svecie).

Skåp 40. (forts.) **Bordskärl från medlet af 1700-talet** (rokotiden 1750—1775). — **Fat**: — **a**, af *Mariebergs fajans*, mångfärgadt, strödt med blomsterkvistar; sign. »tre kronor», M B 70; — **b, b**, af *Rörstrands fajans*, alla af svängda former, dekorerade i blått med blomsterkvistar. — **c**. Litet fyrkantigt fat med runda hörn af *Mariebergs fajans*, beströdt med mångfärgade blomsterkvistar, sign. »tre kronor» M B 71. — **d, d. Tallrikar** af *tenn* med svängda kanter,

*) Te såsom dryck användes i Kina mycket tidigt; till Europa infördes det af holländarne först i början af 1600-talet,

den ena djup, stämplad med »tre kronor» och STOCKHOLM, den andra med monogram å brädden, stämplad $\tilde{S}$ = 1764; — **e**, af Mariebergs *fajans* med brädd i genombrutet mönster, daterad 1768. — **Terriner** af *Rörstrands fajans*: — **f**, stor med lock och fat, dekorerad i blått med blomsterkvistar, och **g**, på fyra fötter med lock, dekorerad med i tusch tryckta bilder utanpå glasyren, fågel å locket, sign. *Rörst.* 73. — **h. Bål**, praktstycke af samma tillverkning i form af ett laggekärl på fotställ, hvarifrån kvistar uppstiga såsom grepar; lockets knapp i form af en melon; dekorerad i gult, brunt och grönt; sign. *Rörstrand.* — **Fruktkorgar** af *fajans*: — **i, i**, från Marieberg, den ena dekorerad i gult och grönt med ytan i korgmönster, den andra genombrutet arbete med blomstermönster i flere färger, sign. »tre kronor» MB 70; **fat**, sign. »tre kronor» MB 71; — **k**, genombrutet arbete, dekorerad i blått, sign. *Rörst.* 73. tillhörande fat sign. *Rörstrand* 73. — **l. Frukt-skål**, melonformad, sign. *Rörs.* 71, och **m**, **såssnipa**, sign. *Rörst.* 72, båda af utpräglad rokokoform målade i lilafärg. — **n. Såssnipa** och **o teflaska** från Marieberg. — Af *porcelain* tillverkad vid Marieberg vid slutet af 1760-talet äro: — **o**, **sockerskål** med lock, dekorerad med blomsterkvistar i flere färger, signerad: i rött med »tre kronor» och en lilja; — **p, p**, **krämkoppar** med lock, ena paret med ytan lätt refflad, guldkantadt och beströdt med mångfärgade blommor, sign. »tre kronor» *M B*, det andra med samma dekorerad å glesare reffling; en kopp, guldkantad, sign. med *M* en med *G* och kantad i rött. — **Glas. Dricksglas**: — **q**, med guldkant, rikt slipad rokokornering, originalfodral af papp; — **r**, ett par släta med guldkanter och konung Adolf Fredriks förgyllda namnchiffer. — *Vin-glas* på högskaftad fot, flere med hvit spiral i skaftet: — **s**, dekoreradt med monogram i rokokokartusch. — **t**, Högst glas med etsade figurer och inskrift: *Lieben in ehren fan niemand wehren.* — **Pokaler**: — **u**, med drottning Lovisa Ulrikas namnchiffer, dubbla L och V, strålande sol m. m., — **v**, med lock, »sjuk»: den hvita flussartade färgen är en sjukdom hos glaset, bestående däri, att genom luftens och

ljusets inverkan ytan skadats och erhållit små, mikroskopiskt fina sprickor och remnor. — **x. Kanna** med lock af tenn, etsad med konung Adolf Fredriks krönta namnchiffer. — **y. Sejdlar** med tennlock i rokokko-ornering och tennskoning kring botten; etsningar: ett vapen med lejon som sköldhållare och *JS* under krona.

Skåp 41. Bordskärl från gustavianska tiden, slutet af 1700-talet.

Fat, af *tenn*: — **a**, djupt, stämpladt: GB (Göteborgs märke) och bokstafven *X* = 1780; **b**, djupt, med Göteborgs märke och *R*² = 1792, — **c**, stämpladt med »tre kronor», WESTERWIK och *b*² = 1784; förut åsatta engelska stämplar, — **d**, af *kinesiskt porslin* måladt med emaljfärger, dekoreradt med monogram i två under krona sammanställda medaljonger, — **e, e**, **tallrikar** af samma servis, — **f**, *fat* med ätten Campbells vapen i färger, — **h**, *fat* äfven af *kinesiskt porslin*, ytan, beströdd med kronor, i midten riksvapnet »tre kronor», på brädden namnet GRIPS HOLM; har tillhört den s. k. gripsholmsservisen, som af konung Gustaf III beställdes för Gripsholms slott. — **Tallrikar**: — **i**, af *tenn*, märkt *r* = 1775, och **k**, af *kinesiskt porslin* med ätten Campbells vapen; samma servis, som förutnämnda *fat*. — **Terriner**: — af *tenn*, **l**, med högt lock och ornerad med pärlkanter, — **m**, med lock och å gångjärn rörliga handtag, kantad med repstafvar; stämplad *D*² = 1796. — **Bålar**, af *kinesiskt porslin*: — **n**, en större och — **o**, en mindre, rikt prydd i blomstermönster, emaljfärger, — **p**, dekorerad i blått och guld samt med skepp, förande dåvarande amerikanska flaggan. — **q, q**, **Såssnipor** af samma slags porslin, dekorerade i emaljfärger. — **r, r**, **Brödkorgar** af *tenn*, den ena ornerad med pärlkanter och stämplad först med engelska stämplat och senare med svenska: EKSIO och *D*² = 1786, den andra med stafkantornering och stämpel: STOCKHOLM och *D*³ = 1810.

Skåp 42. (forts.) Bordskärl m. m. från gustavianska tiden, slutet af 1700-talet.

Tallrikar: — **a,a**, af kinesiskt porslin dels camaïeu bleu, dels mångfärgade (emalj- och relief), alla utförda i omväxlande europeiska mönster; — **b**, af *flintporslin* från Marieberg med genombruten brädd, märkt: nedsänkt i godset *M B Sten*, — **c,c**, två af *flintporslin* från Rörstrand med prässadt reliefmönster å brädden, den ena i genombrutet arbete. — **d. Punschbål** på fat, af *Mariebergs fajans*, dekorerad i flere färger, medaljonger med landskap, guirlander m. m. — **e. Terrin** med lock, af *flintporslin* från Marieberg, jämte tillhörande *fat f*; dekorerade med prässade ornament, märkta: nedsänkt i godset *M B Sten*. — **g. Kaffekanna** af *silfver* med lock, handtag af trä, ciserade bårder, lockprydnad en blomsterkvist, stämplad: krönt GB (Göteborgs-märket), »tre kronor» $I^2 = 1791$. — **Gräddsnipor** af *silfver*: — **h**, på tre fötter, rikt drifvet och ciseradt arbete, stämpel: »tre kronor och $B^2 = 1784$, — **i**, dekorerad med graverad bladslinga, fotstycke i gallerarbete på fyra kulfötter, utländska stämplat, — **k**, på fot med tre sammanställda människofötter, dekorerad med ansikten, otydliga svenska stämplat, — **l**, ornerad med pärlbårder och medaljonger, — **m**, *kanna* med åldermansranka, flere utländska stämplat och årtal 1778. — **n. Sockerurna** af *silfver* med lock, rikt drifven med bårder af lagerblad, två öron, stämpel: »tre kronor», $B^2 = 1784$ och GILLBERG. — **Saltkar:** — **o,o**, af *silfver*, stämplade N = 1771, — **p**, af *kinesiskt porslin*, dekorerad i blått, — **q**, af Mariebergs *flintporslin*, på fötter dekoreradt i grönt. — **r,r. Tekanistrar** af *tenn*, den ena svensk, stämplad Z = 1782, den andra kinesisk med graverade i mässing inlagda kvistar och fåglar. — **s,s. Teflaskor** med lock, af *kinesiskt porslin*, dekoreradt i flere färger. — **t. Tekanna** med lock, af *kinesiskt porslin* dekorerad med gröna bårder och medaljonger, — **u**, af samma slags porslin, dekorerad i grönt och guld med slingor, bårder och monogram i medaljonger; därtill hörande **sockerurna v**, med åttan Borgenstjernas vapen i färger. — **x,x. Kaffe- och tekoppar** med fat, runda och utan grepar, alla af *kinesiskt porslin*, dekorerade i olika färger och europeiska mönster, flere med monogram. —

Muggar: — af kinesiskt porslin: — **y**, i flere färger på hvit botten, en — **z**, med inskrift:

Om Menniskan talte som hon tänckte

Om ähran fans där ähran blänckte

Så wore werlden artig nog.

å. Mugg af hvitt porslin med guldbårder, prydd med porträtt af konung Gustaf III:s gunstling, Gustaf Mauritz Armfelt. — **ä,ä.** Muggar af flintporslin från Rörstrand, prydda med tryckta bilder. — **Skedar** af silfver: — **A**, stämplad med Skara märke (kyrkogafvel), »tre kronor» och $G^2 = 1789$, — **B**, stämplad med krönt GB (Göteborgs märke) och $N^2 = 1795$, — **C**, stämplad: S:t Eriks hufvud (Stockholms märke) och $Q^2 = 1798$, — **D**, med krönt GB och $R^2 = 1799$, — **E**, med åldermansranka, »tre granar» (Uddevalla märke) och $Q = 1774$ samt inskrift: *Margaretha Bagge Nata Åo 1702 d. 22 Mars. Denata Åo 1774 d. 5 Decemb.* — **G.** Större sked, förgylld, med krönt GB och $K^2 = 1792$ samt inskrift: *Åf Gborgs Stad till ärkänsla emot Her. And. Kap: Storm För des flit vid slussens bärgande den 3 Mars 1792.* — **H. Sockertång** af silfver, stämplad: »tre kronor» och $T = 1777$. — **I.** Serviett af linnedamast daterad med invädda siffror 1779.

Skåp 43. Glasföremål, från slutet af 1700-talet och början af 1800-talet.

a. Pokal med lock, af facettslipadt glas, ur hvilken konung Gustaf III druckit, då han 1787 besökte Kallebäcks källa vid Göteborg. Å foten inristadt: *Gustafs källas Naiader till sin nådigste Konung underdånigst den 17 November 1787.* Originaletui, klädt med rödt, guldprässadt läder. — **Dricksglas** med skaftade fyrkantiga fötter, dekorerade med slingor, bårder och stjärnor: — **b,b**, med slipade fötter, — **c,c**, med gjutna fötter. — **d,d.** Vinglas på fyrkantiga fötter, dekorerade med bårder, stjärnor m. m. — **e,e.** Dricksglas och Vinglas med förgyllningar. — **f,f.** Vinglas med konung Gustaf III:s namnchiffer; ett par med hvit spiral i skaftet. — **g,g.** Tjocka glas på grofva fötter. — **h,h.** Dricksglas med etsade och slipade bårder, monogram

m. m. — **i, i. Karaffer** delvis slipade och etsade med bårder.

Skåp 44. Bordskärl från förra hälften af 1800-talet.

Fat och tallrikar: — **a**, af tenn, några med in-graverade, ätterna Bratts till Höglunda, Wrangels och Benzelstjernas vapen, — **b, b**, af *flintporcelain* från Rörstrand början af 1800-talet, — **c, c**, midten af århundradet, — flere tallrikar af olika mönster från *Gustafsbergs* fabrik, grundlagd 1827: — **d, d**, af *halfäktat porcelin*, signerade: GUSTAFSBERG och IRONSTON CHINA, från 1855—1864, — **e, e**, af *äktat porcelin*, efter 1864 sign. GUSTAFSBERG vanligen nedtryckt i massan. — **f. Terrin** med fat och lock, af *halfäktat porcelin* från *Gustafsberg*, dekorerad i gult med bårder i flere färger. — **g, g. Karott, tallrikar och skålar** af *äktat porcelin* från *Gustafsberg*, dekorerade med gredelint bladmönster och vyer från Stockholm och dess omgifningar. — **h, h. Karotter** och **i, skål** af tenn från början af 1800-talet — **k, k. Kaffeservis: kanna, sockerskål och koppar** med *fat* af franskt porcelin från 1820-talet, rikt dekorerade med blommor i färger och förgyllning. — **Tekök:** — **l**, af *pläteradt silfver*, rikt drifvet arbete, — **m, m**, af *koppar* i form af urnor, det ena brunlackeradt, märkt: *Lakerat hos O. F. Richman Fahlun & Sandsberg*, — **n**, af *mässing* kulformadt på fyrkantigt fotplan. — **o. Tekanna** af *silfver* med cisele-rade kantornament, handtag af trä, stämplad: »tre kronor» och X³ = 1828. — **p. Sockerskrin** af *silfver*, fint drifvet och cisele-radt arbete med samma stämpel. — **q. Likör-flaska** i fyra afdelningar prydd med krönt A L — **r. Flas-ka** af brunt glas med stämpel: *Götheborgs Brunnsvärdning* (anlagd i numera s. k. Brunnsparken 1834).

Skåp 45. Kökskärl. Flaskor af drifven koppar:

a, daterad 1706, — **b**, från 1714 och — **c**, från 1768. — **Kittlar** af koppar: — **d**, från 1600-talet. — **Formar** af drifven koppar: — **e**, daterad 1773. — **f, f. Kaffekokare** af koppar. — **g. Vinkylare** af koppar, daterad 1765. — **Gry-tor:** — **h**, af malm, daterad 1695, — **i**, liten med bo-

märke, — **k**, af stengods med lock. — **Mortlar**, af *malm*: — **l**, daterad 1592, — **m**, dat. 1633, — **n**, dat. 1659, — **o**, dat. 1695, — **p**, 1708, flertalet dekorerade med ciselerade och graverade ornament och inskrifter; af *järn*: — **q**, daterad 1731 och **r**, 1734; af *sten*: — **s**, märkt: *R. Ascheberg GB*; har tillhört generalguvernören Rutger von Acheberg † 1693. — **t**, **Steklock** af drifven mässing.

Ställningen 46. **Tunnråjärn**, samtliga rikt utsirade med graverade ornament, hvilka vid bakningen afstämplas å båda sidor af tunnråna. — **a**. Med å ena sidan ett lejon, å den andra en fläckt örn inom lagerkvistar. — **b**. Dateradt 1664. — **c**. Å ena sidan en fläckt örn, å den andra initialbokstäfver och årtalet 1684. — **d**. Med konung Karl XII:s namnchiffer och inskrift: VIVAT 1714. — **e**. Med konung Adolf Fredriks krönte namnchiffer. — **f**. Å den ena lammet med segerfanan, å den andra inskriften: GOTTES GVTE VND TREIW IST ALLE MORGEN NEIW.

Skåp 47. **Ljusstakar** från 15- och 1600-talen.

Armstakar af mässing och *malm*: — **a**. Med tre ljuspipor, daterad 1618. — **b**. Med 4 pipor, uppburna af ett genombrutet i lejonfigurer orneradt mellanstycke med hebreisk inskription; topp-prydnad en fläckt örn. — *För ett ljus*: — **c**. På pyramidformadt fotstycke; från 1500-talet. — **d,d**. På fyrkantiga fotställ och kulfötter, kalkformade pipor. — **e**. Med fyrkantig pipa och fyrkantigt fotplan. — **f**. Med rundt fotplan. — **g**. På kupigt och rundt fotställ, rikt graverad.

Skåp 48. (forts.) **Ljusstakar** från slutet af 1600-talet samt från 1700- och 1800-talen.

a,a. Af drifven mässing med spiralvridna pipor på kupiga fotstycken, från 1600-talets senare del. — **b,b**. Med låga pipor på vida plåtar af drifven mässing. — **c**. Af mässing, graverad i rokokomönster, daterad 1768. — Ett flertal parstakar för ett ljus af tenn och mässing, med kolonnformade skaft: — **d**. Med fyrkantigt fotställ på kul-

fötter. — **e.** Med runda fotställ. — **f.** Låga ljusstakar med fyrkantigt fotställ. — **g.** Af trä med kolonnskäft och fyrkantigt fotplan — *Vaxstapelshållare*: — **h.** Af silfver, — **i.** af mässing. — **k.** *Eldslagningsinstrument*, med flintlåsmekanism.

Skåp 49. Lyktor och lampor. — **a.** *Lykta* af järnbleck med hål för ljusets utsläppande. — **b.** Liten handlykta med hornskifvor i st. f. glas; hopfällbar. — **c.** Lykta af måladt järnbleck med hornskifvor. — **d.** Bärlykta af bleck, af det slag, som användes af fotvandrare vid den tid, då gatubelysningen ännu icke var vidare utvecklad och gatulyktorna släcktes tidigare än nu. — *Lampor*. Efter förebild af antikens oljelampor funnos redan tidigt under medeltiden olje- och tranlampor af sten, lera och järn, hvilka utan att genomgå några egentliga förändringar fortlevde ända in på 1700-talet. — *Tranlampor för veke af garn*: — **e.** Af sten från medeltiden, funnen vid utgräfningen af gamla Konungahälla. — **f.** Af lergods med pip för vecken och spillskål under tranbehållaren. — **g.** Dylik utan pip för vecken. — **h.** Af järn, hänglampa med dubbla skålar. — **i.** Af tenn med hylsa af järn för vecken. — **k.** *Lampa* för olja från slutet af 1700-talet med brännare för platt veke och fotställning af gulmåladt järnbleck; glas och porslinskupa; oljebehållare vid sidan om kupan. Lampglaset uppfanns 1756 af apotekaren Quinquet i Paris, den platta vecken 1782 af svensken Klas Alströmer och fransmannen Leger. — **l.** *Lampa* för olja af drifvet och eiseleradt silfver med rundbrännare, från 1800-talets början. Rundbrännarna uppfunnos 1789 och kallades efter uppfinnaren Argandska. De bestodo af två i hvarandra satta rör, mellan hvilka den äfven rörformiga vecken infördes. — **m.** *Sinumbralampa* med rundbrännare, glas och flussglaskupa; lackerad fotställ; från 1800-talets förra del. Sinumbralampa kallas den, som lyser »utan skugga» (på latin sine umbra) och får denna sin egenskap däraf, att oljehuset är ringformadt lagdt ute vid kupan med särskilda rör till brännaren och vecken. — *Ljushållare med skärmar*: — **n.** Af drifvet och

ciseleradt silfver från 1800-talets midt med två ljuspipor och skärm af porslin med gjutna figurer. — **o.** Af orneradt järn med en pipa och porslinsskärm (madonnan med barnet).

Fönstermonter 50. Ljussaxar voro i bruk från 1500-talet och användes till att afklippa (»putsa») den förbrända delen af vecken å det brinnande talgljuset. — **a.** Enkel af mässing utan fötter. — **b.** Af ciselerad mässing utan fötter. — **c.** Af mässing på fötter. — **d.** Af stål på fötter. — **e.** Af silfver med stängfjäder för lådan. — **f.** Af stål dekorerad i rokokomönster; skaft af trä med spännfjäder. — Till flere af saxarna höra brickor af mässing, lackeradt bleck eller pläteradt silfver. **Eldstål**, hvarmed slogs mot ett flinstycke för antändning af fnöske. Stålet var ofta fäst vid en liten pung eller låda, hvori flinta och fnöske förvarades. — **g.g.** Med lådor af stål. — **h.** Med låda af etsadt stål. — **i.** Låda af graveradt silfver. — **k,k.** Med flintlåsmekanism; dylika eldstål uppfunnos i Tyskland under 1700-talet.

Väggfält 51. Sängvärmare, de flesta från 1600-talet, bestående af en vid ett skaft af trä eller metall fäst skål af mässing eller järn med lock af rikt drifven och ofta graverad mässing i genombrutet arbete. Skålen fylldes med glödande kol och infördes bland sängkläderna för att uppvärma bädden. — Andra från 1700-talet, af tenn med svensk kontrollstämpel »tre kronor», bestå af en vid skaft af trä eller handtag af tenn fäst flat flaska med låg hals och dubbla lock, som lufttätt tillskrufvades. De fylldes med kokhett vatten och insattes bland sängkläderna. — (*Nedanför på golvet*) **Vattenbehållare** af delvis drifven koppar med lock, från 1700-talet; användes till förvaring af dricksvatten på en tid, då vattenledning i köket ännu var okänd.

Fönstermonter 52. Strykjärn: för uppvärmning med glöder, från 1600-talet; öfverstyckena anordnade såsom lock och framstyckena afrundade: — **y,y,** af mäs-

sing, det ena uppgifves hafva tillhört fru Margrethe Huitfeldt till Sundsby, † 1683. — För uppvärmning med glöd-gadt järnlod: — **z,z.** Med framstyckena afrundade, ett af mässing graveradt i blomstermönster; ett af järn dateradt 1649. — **å,å.** Med framstyckena tillspetsade, ett af malm dateradt 1752, ett af mässing, graveradt med slingor och dateradt 1827, ett med öfver- och underskifva af mässing och mellan dem en på kant ställd ram af järn; prydt med linesirater, initialer och året 1773. De flesta hafva handtag af trä på ståndare af metall, någon gång äro handtagen helt och hållet af metall. — **ä,ä.** Pipjärn för glättning af veckade krus och kragar.

Skåp 53. Lås: — **a.** *trälås* från äldre tid. — **b,b.** *Hänglås*, s. k. *bultlås* af järn. — **c.** *Bultlås* af järn med nyckel, enligt uppgift från Bohus fästning. — **d,d.** *Hänglås* af järn, fyrkantiga med nycklar. — **e.** *Hänglås*, kulformigt. — **f.** *Dörrlås* af järn, graveradt med slingor. — **g.** *Dörrlås* af järn från Ytterby äldre kyrka i Bohuslän. — **Nycklar:** — **a,a.** af brons, till bultlås, från medeltiden, — **b,** af järn från Säfve kyrka i Bohuslän, — **c,** af järn från Malungs kyrka i Dalarne.

Fönstermonter 54.

Ur af olika slag. Uret, som medelst ett hjulverk mäter tiden, förekommer först under 1100-talet. På 1300-talet funnos mångenstädes tornur. Den förste i Sverige kände urmakaren var vadstenamunken Andreas Jacobi, † 1438.

Resur af graverad mässing s. k. polsk typ, kvadratiska med horisontalt ställd urtafla, spindelgång och slagverk från 1600-talet. **a.** Signeradt: *Nicolaus Siebenhaer Lübeck*. — **b.** Signeradt: *Michel Schultz*. — **c.** Signeradt: *Johan Koch Stockholm*.

Resur, i form af större fickur med spindelgång: **d.** Af mässing i genombrutet och rikt graveradt arbete; från 1600-talet. — **e.** Af silfver i genombrutet arbete; ytterboett (fodral) klädd med örmskinn. Från 1700-talet. — **f.** Af mässing och silfver, i genombrutet, cisleradt och grave-

radt arbete. Urtaflan signerad: *A. E. Edlund, Stockholm.*
g. Väggur, pendelur, som drifves med lod, af graverad
 mässing med spindelgång och slagverk. Från 1600-talet.

Fickur uppfunnos först 1511 i Nürnberg af klensmeden Peter Henlein. Efter olika gånginrättning uppdelas de i flere slag, bland hvilka här angifvas följande:

Ur med **spindelgång**, hos hvilka sista hjulet i löpverket, det s. k. steghjulet, är kronformigt, och den s. k. oro-spindeln försedd med två utstående lappar, som under »orons» korta svängningar växelvis gripa in i steghjulets tänder och, fastän de stötas tillbaka, hvarje gång åstadkomma ett ögonblicks uppehåll i hjulverkets kringvridning.
k. S. k. *nürnberg-ägg* af äldre oval form från medlet af 1600-talet. Af förgylld mässing, signeradt: *Michael Gruber*. Urtafla af tenn med en visare, timvisare. Urnyckel af genombruten och graverad mässing. — **l.** Med *väckareinrättning*, tafla af silfver och en visare; boetterna (fodralen) af silfver i genombrutet och graveradt arbete. Det öppnade uret **l**¹ är signeradt *Jean Rousseau* och har vackert arbetad dubbelboett af silfver. — **m.** Med *slagverk*, signeradt: *Humphrey Hearsh Highworth*. Boett af silfver. — **n.** S. k. *oxögon* (namnet med anledning af den släta halfklotformiga innerboetten). Flertalet hafva både tim- och minutvisare; denna senare uppfanns 1670. Några af uren hafva prässade (rokoko) boetter af silfver eller förgylld koppar. Det öppnade uret **n**¹ är signeradt: *Jos Windmills London* och har dubbelboett af sköldpadd med silfverbeläggningar. — **o.** *Repeterverk* (uppfunnet 1676 af engelsmannen Barlow), upprepar senast slagna timmar, när slagverket sättes i gång utifrån genom tryckning på bygeln. Tafla af silfver med två visare; signeradt *Regah London*. Dubbelboett. Båda boetterna af silfver i genombrutet och graveradt arbete från tiden omkring år 1700. — **p.** Från 1600-talets slut med urtafla af silfver prydd med konung Karl XII:s porträtt. Anordnadt för två återvändande minutvisare (båda saknas), af hvilka den ena visar hvarje och den andra hvar femte minut. Särskildt vridbar visartafla för timmarna. Signeradt: *Hinr. Fasch, Lübeck*. Dubbelboett af silfver. — **q.** Åtskilliga ur

med spindelgång. Boetter af silfver och koppar: — q^1 , af guld med emaljörnering, — q^2 , af guld med inlagda pärlor, signeradt *Breguet* (en af de mäst bekanta urtillverkare), — q^3 , af guld med inläggning af pärlor, emalj och rosenstenar, — q^4 , med franskt verk, signeradt: *Götheborg*, — q^5 , utländskt ur, signeradt: *Wallerius i NORRKÖPING*. — **r.** S. k. *benrangelsverk*, som har skifvan helt genombruten. Boett af guld med infattade rosenstenar. — **s.** Med särskilt utsmyckade taflor: s^1 , tafla förgylld med infattad rubin, — s^2 , tafla, emaljerad, — s^3 , tafla, målad. — **t.** Med *synlig balans*, t^1 har därjämte s. k. *återvändande sekundvisare*. — **u.** Med spelinrättning, signeradt: *N. M. ELMQWIST HIELMARYD*. — **w.** Med balanserna i genombrutet arbete, det ena framställande korsfästelsen, det andra konung Georg III:s i England krönte namnchiffer och signeradt: *John Ward London*.

Ur med **cylindergång**, hos hvilka »orons» bom bildar en cylinder, som i sin mellersta del öppnar sig till en halfrund ihållighet, i hvilken gånghjulets tänder kunna inträda. Dessa tänder, som äro kilformiga, ömsom kvarhållas och frigöras vid balansens svängningar, hvarjämte de genom de passerande kuggarnes gnidning mot cylinderurhålkningens kanter få små påstötningar till fortsättande af sin svängning. Cylindergången uppfanns i England 1695 af *Tompion*. — **x.** Signeradt: *Hefsen à Paris*. — **y.** Cylinderverk med *själfuppdragning*; signeradt: *Breguet APARIS*. — **z.** Med *repeter-* (se o) och *spelinrättning*; signeradt: *Constantin Melly & Co*. — **å.** *Benrangelsverk*, å^1 dylikt verk med *specialgång* och *spelverk*. — **ä.** S. k. *kalenderverk* med *skarp sekund*.

ö. Ur med *duplexgång*, hos hvilket gånghjulet är försedt med ett dubbelt antal tänder, af hvilka ena hälften är riktad i hjulets plan och tjänstgör vid »hvilan», medan de andra stå vinkelrätt mot hjulets plan och tjänstgöra vid häfningen, i det de falla mot en på balansens bom fäst häfarm och sålunda meddela ny fart åt honom.

Skåp 1. Öfre hyllan.

Solur eller solvisare funnos redan hos kaldéerna 640 före Kristus och användes till att bestämma soltiden genom iakttagande af den skugga en af solen belyst staf kastar. Dessa tidmätare äro af två slag:

Eqvinoktial eller polarur, å hvilka antingen skuggan faller på en mot stafven vinkelrät skifva, graderad i 12 lika stora delar, motsvarande timmarna, och gradstreckets XII ställes rätt i norr efter kompassen, eller skuggan uppfångas på en visaren omgifvande ring.

a och **b**. Af graverad mässing från 1600-talet, det ena **b** är signeradt: *Johann Schrettegger in Augsburg.* — **c**. Af graveradt ben från 1600-talet; signeradt: *Leonhart Miler.* — **d**. Enklare af trä, med en silketråd som skuggkastare.

Vertikal- och horisontalur, å hvilka skuggan af stafven uppfångas på en vertikal, plan vägg, stående i öster och och väster, eller på ett horisontalt plan. I båda dessa fall blir skuggans rörelse olikformig, och graderingsstreckens läge måste särskildt beräknas eller genom försök anbringas. Hos de förra är XII-streckets beläget rätt under visaren (stafven), hos de senare rätt åt norr.

e. Skifva eller solvisare, af graverad koppar med danska ätterna Dyres och Huitfeldts vapen, samt initialbokstäfverna S. T. D. (Thomas Dyre, † 1651) och M. H. (hans fru Margareta Huitfeldt). Från deras gods Sundsby på ön Tjörn. — **f**. Af graverad koppar med ätten Linderoths vapen, bokstäfverna L(inde)R(oth) och året 1659. — **g**. Af sten.

Väggur, s. k. konsolur för pendel och drifkraft med lod; från 1600-talet: — **h, h**. Med fodral af målad järnplåt, det ena med figurer i tidens dräkt och året 1699. — **i, i**. Med fodral af graverad mässing.

Optiska instrument m. m.

k. Kompasser. Detta instrument, med hvilket man kan bestämma den vinkel, som en syftlinié mellan tvänne föremål gör med den magnetiska nord- och sydlinien, begagnades af kineserna redan så tidigt som mellan åren

265 och 520 och omtalas i Europa först år 1190. — **l. Kikare och tuber.** — **m. Förstoringsglas** med fodral af trä och läder. — **o. Almanackor** för åren 1677, 1780 och 1796. — **p. Oktant** af ebenholtz och mässing med skalor af ben. Astronomiskt-nautiskt instrument för uppmätande af en vinkel mellan tvänne godtyckliga föremål. — **q. Räkne-maskin.** Signerad *Sauter in E/slingen.* — **r. Stjärnglob** i originaletui från 1700-talet.

Vid sidan af skåpet stå:

Solvisareskifvor af sten.

h. Daterad 1568; med skuggvisare af järn. — **i.** Daterad 1644. — **k.** Daterad 1656. — **l.** Från Orust, daterad 1671. — **n.** Daterad 1674. — **m.** Daterad 1684; från Skallsjö äldre kyrka i Västergötland. — **o.** Daterad 1710; från Björlanda kyrka i Bohuslän. — **p.** Från Ucklums äldre kyrka i Bohuslän.

Skåp 1. Nedre hyllan.

Alnar. Alnen var namnet på en längdenhet, som indelades i 4 kvarter eller 24 verktum, senare motsvarande 2 fot eller 20 verktum. Den var ganska olika i olika landsdelar, oaktadt från äldre tid stadgats om gemensam längd efter den urgamla aln, som var uppsatt å dörren till Rydaholms kyrka vid Jönköping: »*Rijholmsalnen*». Bestämmelser för alnmåttet utfärdades vid flere olika tillfällen under 1600-talet, men först på 1750-talet lämnades mera noggranna föreskrifter för justerare, och stadgades, att hvarje stad, handelsplats och moderkyrka skulle försees med riktiga alnar till allmänhetens efter rättelse — s. k. *likare*. Alnmåttet upphäfdes i Sverige med metersystemets införande 1878.

a. *Likarealn* af järn, daterad 1692; har förr hängt i i förstugan å Göteborgs rådhus till hvar mans begagnande för jämförelse med egna alnmått. — **b.** *Likarealn* af förgylld mässing med ciseleradt handtag: inskrift: CRONO

MATTSTOCK FÖR GÖTHEBORGS STAD, UTGIFWEN AF S: A: 1747. — **c.** Aln af järn, justerad 1671. — **d.** Af järn, justerad 1719. — **e.** Af trä justerad 1765.

Målkärl af koppar: — **f.** 1 *kanna*, justerad 1830, — **g.** $\frac{1}{2}$ *stop* 1859, — **h.** 1 *kvarter* 1850, — **i.** 1 *jumfru*, justerad 1850, — **k.** 1 *kanna* af tenn.

Före metersystemets införande 1878 var måttenheten 1 kubikfot = 1000 kubiktum eller efter äldre mått = 10 kannor. Det gick 48 kannor på 1 tunna. Kannan var = 2 stop = 8 kvarter = 32 jumfrur.

Målkärl för torra varor, alla af trä:

1. *Fjärding*, justerad 1751. — **m.** *Kappe*, justerad 1848 och **n.** 1669 med Göteborgs stämpel GB. — **o.** *Kanna* justerad 1750 och **p.** 1786.

Äldre rymdmått i Sverige voro: 1 tunna = 2 spann = 4 halfspann = 8 fjärdingar = 32 kappar = 56 kannor. 1 kappe = $1\frac{3}{4}$ kanna.

Vågar: **A.** *balansvågar*, — **B.** *fjädevågar*, — **C.** *myntvågar*, flere från 1700-talets slut, — **D.** *myntvåg* med balansstång af ben med skala, skål och lod af mässing.

Viktsatser af malm: — **E.** 8-skålpund, — **F.** 4-skålpund, — **G.** 3 skålpund, justerad 1794. — **Vikter** af malm: **H.** 16 lod, justerad 1685, — **I.** 10 skålpund, justerad första gången 1671, sista 1861. — **Vikter** af sten: — **K.** 4 pund, — **L.** 10 marker och — **M.** 6 marker, justerade 1744, — **N.** 3 marker.

Viktenheten i Sverige var från äldre tid intill 1878, då metersystemet infördes, skålpundet (Ⓔ), hvaraf 20 gingo på 1 lispund och 400 på ett skeppund; 1 skålpund eller 1 mark (äldre namn) = 32 lod, 1 lod = 4 kvintin. Senare räknades 1 centner = 100 skålpund. För myntvikt och medicinalvikt var ett ass gemensam viktenhet.

O. Bränvinsprofware.

Väggfält 2, 3, 4. Besman: — **a.** af *trä* med justeringsstämplar från midten af 1600-talet in på 1800-talet, — **b.** **b.** af *järn* från senare tid. — **e.** **e.** Besman för vikt af större tyngder.

Besman är en i Skandinavien använd balansvåg, som har en motvikt i stångens ena ända och i andra ändan en krok, på hvilken man hänger det föremål, som skall vägas. Handtaget med sin egg eller ring kan flyttas fram och tillbaka, tills jämnvikt inträder och stången intager horisontal ställning. Stången är graderad med en skala, på hvilken vikten afläses.

Skåp 1. Dräkter. **a.** *Herr-rock* från 1700-talets förra del af brungrå sidendamast (»couleur de pigeon»), fodrad med rödrandigt linne. — **b.** *Herr-rock* från 1700-talets senare del af oskuret sammet, skiftande i grönt och brunt med rika broderier i grönt och krämfärgadt silke; broderade knappar samt *väst* i krämfärgad atlas med silkebroderier i olika färger. — **c.** *Jacka* och *byxor* med tillhörande skärp, af ljusblått siden; jackan garnerad med galler i hvitt silke; hofdräkt från konung Gustaf III:s tid. — **d.** *Damklädning* från 1800-talets förra del af röd atlas.

Skåp 2. Dräkter. **a.** *Svenska rikshäroldens dräkt*, af hvitt siden med svarta snörbroderier. Denna dräkt, som numera är ur bruk, bars sista gången vid konung Karl XV:s kröning den 3 maj 1860. — **b.** *Svenska kanslihäroldsdräkter*; jackor och byxor af gult sammet med silvergaloner; kåporna af blått sammet med i guld broderade kronor. — **c.** *Karl XIII:s Ordens riddaredräkt* af gult kläde med ordenskorset af rödt kläde. Buren af landshöfdingen i Göteborgs och Bohus län, grefve Gustaf Fredrik Snoilsky, † 1897.

Skåp 3. Damskor från midten och senare delen af 1700-talet: — **a**, af gul sidenbrokad med höga klackar, — **b**, af röd sidenatlas med höga klackar, — **c**, af hvit sidenatlas med höga klackar. Från slutet af 1700- och början af 1800-talet: — **d**, af silfverbrokad med klackar, — **e**, af svart läder med klackar, — **f**, af skärt fasoneradt siden med klackar, — **g**, af skärt siden kantade med svarta sidenband, utan klackar, — **h**, af blått och skärt läder med

silkebroderier; med låga klackar, — **i**, af trä; ytterskor med låga klackar. — **k. Barnskor** af silfverbrokad från 1700-talets slut. — **l, Damkängor** af svart siden från 1800-talets förra del. — **m, Kappa** af blått brokadsiden, garnerad med hvita band och ganser, från 1700-talet. — **Dammössor** från 1700-talets förra del: — **n**, af rött sammet med guldspetsar, — **o**, af hvitt siden med silfverbroderier, — **p**, af hvitt siden med stickningar. — **q, q. Hårprydnader** af guldtrådsarbete från 1600-talet. — **r. Muff** af skärt siden, broderad i silke och paljetter.

Ram 4. Täcke från 1700-talets senare del, af blå och röd sidendamast med applikationsbroderier i flere färger, monogram m. m.

Ram 5. Täcke från 1700-talets slut af blått och skärt siden med broderier i hvitt; fodradt med rödblommigt linne.

Ram 6. Täcke från 1700-talets slut af sidenbrokad, blommor å hvit botten.

Ram 7. Broderi till **eldskärm** af gult siden med broderier i olika färger (dansande och spelande figurer).

Ram 8. Klädningskjol från 1700-talet af gult siden med i silke af flere färger broderade blomsterkvistar och rankor.

Skåp 9. Damväskor s. k. **redikyler** från slutet af 1700- och början af 1800-talet: — **a**, af hvit atlas broderad med silke och guldtråd, — **b**, af hvitt siden med målade figurer och blomstermönster samt inskrift: *B. O. Diggd och Åran*, — **c**, af skär atlas med målningar, — **d**, af skär atlas med broderier i silke (ett fartyg med svensk flagga) initialbokstäfverna *J. O.* och *acceptez cette faible preuve de reconnaissance d'Un navigateur misérable.* — **e. Väska** af silfverbrokad med knäppe af silfver. — **f. Väska** af skinn

och kläde med knäppe och kedja af graverad koppar. — **g.** Väska af kläde med broderier i silke, knäppe och kedja af graveradt silfver.

Skåp 10. Sedelböcker af siden med silkebroderier i olika färger från slutet af 1700- och början af 1800-talet: — **a**, med initialbokstäfverna L. J. W. 1783, — **b**, med P. J. G. och C. E. H. 1787, — **c**, med A. C. B. 1805, — **d**, med A. P. och en i svart silke broderad afbildning af banksedel 1811, — **e**, med i tusch tecknad banksedel 1801, — **f**, af skärt skinn, broderier i silke och handmålningar på siden, inuti en i silke broderad banksedel 1807.

Skåp 11. **a.** Broderi å hvitt siden i flere färger, monogram LGT och Anno 1720. — **b.** Öfverdrag till kudde, af hvit sidenatlas med broderier i blomstermönster och figurer, kantadt med fransar af skärt silke. — **c.** Öfverdrag till kudde af hvit sidenatlas med broderier i silke.

Märkdukar: — **e**, med silkebroderier å linne-stramalj, daterad 1801, — **f**, med silkebroderier å hvitt linne, daterad 1783, — **g**, med broderier å linne-stramalj, daterad 1722, och **h**, daterad 1706. — **i.** Tafla; landskap, broderadt i silke å hvit atlas; signerad: *Cousu par Elise Sjöberg 1806*.

Skåp 12. **a.** Duk af tryckt kattun, orientaliskt mönster i färger.

b,b. Parasoller af randigt siden med fransar, ledadt ställ af elffenben. Från 1800-talets förra del.

Promenadkäppar: — **c**, af rör med knapp af ciseleradt och graveradt silfver (madonnan med barnet); infattadt danskt silfvermynt, Fredrik II:s, från 1500-talets slut, — **d**, af rör; knapp af silfver med en konung Karl XI:s medalj, — **e**, af ebenholtz med krycka af snidadt elffenben (lejonfigur) från början af 1700-talet, — **f**, af rör med krycka af snidadt elffenben (kvinnofigur) från början af 1700-talet, — **g**, af rör med knapp af drifven och ciselerad mässing, — **h**, af rör med knapp af sachsiskt porslin, från 1700-talets

midt, — **i**, af rör med snidad s. k. runkalender och till krycka en bergmansyxa, märkt: *Nils Sahlgren* ANNO 1745. — Från slutet af 1700-talet: — **k**, af rör med knapp af silfver, — **l**, af rör med knapp af guld, — **m**, af rör med knapp af ben, — **n**, af rör med snidad s. k. runkalender och knapp af förgylldt silfver i form af riksäpple, från 1700-talets slut, — **o**, af trä med knapp och doppsko af horn. Knappen består af bläckhorn och sanddosa, — **p,p**, af järn med kryckor af mässing och koppar, en förening af käpp och skjutvapen.

Monter 13. Solfjädrar. Från midten af 1700-talet: — **a,a**, af papper med målningar (figurer och blomsterinfattningar) på ställ af snidadt elfenben (rokoko). Från slutet af 1700-talet: — **b,b**, klädslar till solfjädrar, målade å papper med figurer och rikt omväxlande ornament, — **c**, af hvitt siden med målningar och broderier af paljetter; ställ af elfenben, — **d**, af papper med blomstermålningar, å ställ af elfenben i genombrutet arbete med skuret monogram, — **e,e**, af rikt snidadt elfenben med monogram; kinesiskt arbete, — **f**, af genombrutet elfenben med måladt landskap, — **g**, af elfenben med snidadt landskap, kinesiskt arbete, — **h**, af trä med kinesiska målningar, — **i**, af papper med i tryck utförda franska banksedlar.

Monter 14. Kammar: — **a,a**, af ben och horn från äldre tid. *Nackkammar* från slutet af 1700- och början af 1800-talet: — **b,b**, af sköldpadd, — **c,c**, af horn med refflor och sirater, — **d,d**, af horn i genombrutet och graveradt arbete, — **e,e**, af lackerad trä med inristade ornament, — **f**, af horn med öfverstycke af järntrådsarbete, — **g,g**, af ciselerad och förgylld mässing i genombrutet arbete med infattade färgade glasbitar.

Fönstermonter 15. Dosor, af många former och ämnen, voro i bruk särskildt under 1700-talet och ansågos såsom nödvändighetsartiklar. De användes till

förvaring af de mäst olika saker såsom muscher, smink, puder, nålar, pastiller och andra sötsaker, parfymerade svampar (svampdosor), snus (snusdosor) o. s. v. Af trä: — **a**, svarfvad, **b**, prässad med inskrift och sinnebilder till minne af slaget vid Austerlitz 1805; fodrad med sköldpadd, — **c**, klädd med halm, — **d**, med elfenbenssnideri å locket. — **e**. Af järn i genombrutet arbete med infattade glasbitar. — Af lackerarbete: — **f**, med blomstermålning, — **g**, med dampporträtt. — **h**. Af papp med dampporträtt, glas-målning från 1700-talets senare del. Af sköldpadd: — **i**, prässadt mönster med inläggningar och beslag af silfver, — **k**, prässad i korgmönster, — **l**, med medalj af Martin Luther i locket, — **m**, med silfverbeslag och inläggningar (rokoko), — **n**, med silfverfiligran- och emalj-arbete. — **o, o**. Af agat med infattningar af silfver m. m. — **p**. Af pärlemor med metallinfattning. Af mässing: — **q, q**, med lock af graverad pärlemor (rokoko). — **r, r**. Af emalj på koppar, flertalet målade med blomsterkvistar m. m. i olika färger. Af silfver: — **s**, filigransarbete, — **t**, ciselerad, i tre afdelningar, — **u, u**, svampdosor, ciserade, hjärtformiga. — **v, v**. Af tenn, svampdosor.

Fönstermonter 16. Ringar. Från medeltiden af ciseleradt och förgylldt silfver: — **a, a**, med framställning af helige Görans strid med draken, — **b**, med korsfästelsen; af guld: — **c**, med korsfästelsen. Från 1500-talet; — **d**, af silfver och **e**, af brons, båda med bomärken; — **f**, af guld, ciselerad, med ett vapen (lilja) initialbokstäfverna *B A*, — **g**, af silfver med ett vapen (heraldisk båt) och bokstäfver *O A*. **Örhängen:** — **h, h**, af guld, filigransarbete, — **i**, hårarbete. **Halsband:** — **k**, af guld med infattade stenar, — **l, l**, hårarbeten. **Nålhus:** — **m**, af porslin med blomstermålning, — **n**, af trä, kinesiskt arbete, — **o**, af lackerarbete, — **p**, af ben, genombrutet arbete, — **q**, af förgylld brons, — **r**, af pärlemor med inläggningar, — **s**, af silfver: damfigur i dräkt från början af 1800-talet.

Skåp 17. Tobakspipor och snusdosor, m. m.

Tobakens användande var sedan urminnes tid känt af infödingarna i Amerika, där det först 1492 uppmärksammades af Kristoffer Columbus och hans följeslagare. Det hoprullade och antända örtbladet, hvarifrån infödingarna insöpo röken, kallades af dem *tabako* eller *tabago*, hvilket således icke ursprungligen var själfva växtens namn. Tobak odlades första gången i Europa 1560 af franske ambassadören i Lissabon *Jean Nicot*, efter hvilken Karl von Linné gaf växten släktnamnet *Nicotiana* med tillägg af artnamnet *tabacum* (efter det indianska namnet.) Det äldsta kända bruket af tobak i Sverige omtalas 1629. Första tobaksodlingen i Sverige anlades 1725 af Jonas Alströmer. I äldre tid sade man icke »röka» tobak utan ansåg tobaken såsom en dryck och begagnade uttrycken »supa» eller »dricka» tobak. Att mala tobaken och använda densamma såsom snus uppfanns i Frankrike under 1560-talet.

Tobakspipor (piphufvuden): — **a**, af porslin med beslag och lock af silfver i genombrutet arbete från 1700-talets mitt, — **b**, af sjöskum, snidad i form af kvinnohufvud, med beslag och lock af silfver, — **c**, af sjöskum med ett under friherrlig krona; beslag och lock af drifvet och ciseleradt silfver, — **d**, af trä med sniderier (utländskt friherrligt vapen); silfverbeslag, — **e**, af trä med sniderier (ätten Schmitterlöws vapen); beslag och lock af silfver, — **f**, af masur med rika sniderier, bland andra Marstrands fästning; beslag af silfver. — **Snushorn**, äldre flaskformad snusbehållare med smal hals och propp: — **g,g**, af ben, — **h**, af en utgräfd frukt (kalebass) med beslag af silfver, — **i**, af horn. — **Snusdosor:** — **k**, af prässad och graverad mässing, rokokorörning, — **l**, af silfver i rikt ciseleradt arbete med figurer; daterad 1780, — **m**, af graverad pärlemor med silfverbeslag, — **n**, af prässadt horn, å locket framställning af »Nattvardens instiftelse»; inskrift: LACENE, från början af 1800-talet, — **o**, af prässadt horn, å locket figurer och inskriften: BERANGER ET SA MUSE, — **p**, af prässadt horn, i form af Napoleon I:s hatt; å locket

kejsaren under en strålande sol stående på en hafsomfluten klippa (S:t Helena); inskrift: 5 MAL 1821 (kejsarens dödsdag). — **Tobaksbürkar af järn:** — **r**, med inskrift: INTER BIBENDVM - LARGE FVMANDVM - *Otto Mauritz von Hengne 1804*, — **s**, med inskrift: PEHR MÄLBERG, — **t**, med inskrift: A: O: Noren. — **u**, **Tobakskvarn**.

Skåp 18. Toaletsaker m. m.

a, **Rakfat** af holländsk fajans. — **b**, **Rakschatull** med tvålkoppar och kanna af pläteradt silfver, flaska af glas och rakfat af mässing från början af 1800-talet. — **Rakknifvar:** — **c**, med skaft af snidadt ben (rokoko) från medlet af 1700-talet, — **d,d**, knifvar och brynsten jämte etui kläddt med ormskinn från 1700-talet. — **e,e**, Äldre **tandutdragningsinstrument**. — **f,f**, **Åderlåtningsinstrument**, s. k. *snäppare*, från 1700-talets midt. — **g** och **h**, små **borstar** med skaft af silfver, 1700-talets slut. — **i,i**, **Handkannor** och **handfat** af tenn, från slutet af 1700- och början af 1800-talet. — **Nattkärl:** — **k**, af tenn, — **l,l**, af kinesiskt porslin med lock, från slutet af 1700-talet. — **Toalettaskar:** — **m,m**, af Mariebergsfajans, — **n**, af kinesiskt porslin från nämnda tid. — **o,o**, **Puderaskar**, af fajans från Marieberg. — **p,p**, **Luktflaskor** af olika färgadt och slipadt glas.

Fönstermonter 19. Spelkort: — **a**, från 1500-talet, gravyr å papper, — **b**, större från 1700-talet, — **c**, från 1700-talet, tryckta i Leipzig, — **d**, från början af 1800-talet, tryckta i Dresden, — **e**, spanska från Burgos, 1800-talets början, — **f**, tyska från 1800-talets senare del, — **g**, från Hamburg, samma tid, — **h,h**, danska från senare tid; svenska: — **i**, från 1800-talets senare del, — **k**, med porträtt af svenska konungar, drottningar och härförare.

Spelkort hafva troligen uppfunnits i Kina; de förekomma i Europa först vid slutet af 1200-talet.

Fönstermonter 1. Sigillstampar: — **a:** *Göteborgs stads* med omskrift: SIG : GOTHABVRGI : CIVIT : REG : SWECLÆ 1620, och **b**, men omskrift: SIGILLUM CIVITATIS GOTHABVRGI 1736, båda med stadens vapen. — **c.** *Göteborgs stads Drätselkammars sigill*, och **d**, stadens *Tolagskammars sigill*. — **e.** Med omskrift: GÖTEBORGS SKARPSKYTTEKÅR. — **f.** GÖTEBORGS · KLÄDESMANVFAKTVR · STEMPEL · ANNO 1696. — **g.** GOTHOBVRGENSIS : NOVA · MANVFACTVRA 1706. — **h.** GÖTHEB · DISC · CONT · SIGILL, graveradt å ett 2 öre s. m. 1765. — **i.** OSTINDISKA · COMPAGN : STEMPEL +. — **k.** VETENSKAPENS VÄNNER I GÖTEBORG. — **l, l.** Göteborgs **timmerstämplar** märkta med krönt G och året 1773. — **m, m.** Stadens **hallstämplar** med krönt GB och årtal från 1689 till 1699. — **n, n.** **Batoner** för GÖTHEBORGS ALLMÄNNA SKYDDSVAKT. — **Stafvar** eller *tjänstetecken*: **o**, för öfverskult (stadsfogde), af masur med å silfverbeslag graveradt Sveriges riksvapen och bokstäfverna G(ustavus) × A(dolphus) × R(ex) × S(vecie) samt Göteborgs vapen, året 1631 och inskriften: INSIGNIA × GOTHOBVRGI × CIVITATIS × REGNI × SVECLÆ × EMPORY × GOTHORVM (= Göteborgs, Sveriges rikets stads och Göternas handels- och stapelstads vapen), — **p** för stadsfogde och **q** för tullämbetsman. — **r.** S. k. **enspännarestaf**, som fördes af »enspannaren», en landtstatstjänare, hvilken då han för uppståndande af kungs- och kronoskjuts och vid andra uppdrag å landsbygden färdades i ett enspännareåkdon och såsom tjänstetecken förde denna staf. Stafvens knapp är af silfver och prydes öfverst med konung Fredrik I:s namnchiffer och på sidorna ingraverade Bohusläns och Göteborgs vapen. — **s.** **Polisbricka**. — **t.** **Kurirbricka**, daterad 1835. — **u.** **Postbärarebricka**. — **u.** **Lotsbricka**. — **v.** **Mångelsketecken**, daterade 1835 och 1836. — **y.** **Pungar** och **hyende** af blått sammet och siden, kantade med guldgaloner och guldfransar; hafva användts till förvaring och vid presentering af Göteborgs stads nycklar. — Föremål, som tillhört stadens frivilliga brandkår: **z.** **ropare** för chefen, — **å, å.** **hattplåtar**, — **ä.** **väktareskramlor**. — **ö.** **Hammare** och **murslef** af silfver, begagnade af konung Oskar I, då han 1842 lade grundstenen till Göteborgs börshyggnad.

**2—8. Föremål som tillhört de 1846 upplösta skrå-
ämbetena i Göteborg.**

Monter 2. Bagareämbetet: — a. Välkomma af drifvet, graveradt och förgylldt silfver med 8 vidhängande, rikt ciselerade, åldermansplåtar, bland hvilka den äldsta bär årtalet 1782 och den yngsta 1802. Lockets toppornament består af en krigare, i rustning bärande en fana med konungarna Fredrik I:s och Adolf Fredriks namnchiffer. Pokalen bär göteborgsstämpeln GB, åldermansranka och årsbokstaf G (= 1765). — **b. Skaffareholz**, som uppgifves hafva burit namn på flere åldermän, är i senare tid ommålad och prydd med namnen G. L. ANDERSSON 1862 och J. G. LANG 1865. — **c,c. Plåtar** till välkomma af drifvet och graveradt silfver.

Hattmakareämbetet: — d. Välkomma af tenn med ingravade namn och årtalet 1769. Topp-prydnaden består af en krigare i antik dräkt med hatt i 1760-talets snitt, hållande en sköld med inskrift: *Concordia Die Einigkeit bringt den Hutmachern ihre fried.*

Karduans- och Läderberedareämbetet: — e. Sigill med omskrift: CARDUAN OCK LÄDERBEREDE . ÄMBETS SIGEL . I GÖTEB, och två bockar med frambenen mot ett träd, i hvars krona GB; vid sidorna årtalet 1734.

Klensmedsämbetet: — f. Välkomma af drifvet och graveradt silfver med vidhängande åtta åldermansplåtar, bland hvilka den äldsta bär årtalet 1730 och den yngsta 1759. Lockets topp-prydnad en gripfigur håller en fana med Göteborgs vapen och årtalet 1759. Pokalen bär göteborgsstämpeln GB, åldermansraka, »tre kronor» och årsbokstaf P (= 1773). — **g. Sigill** med omskrift: SIGIL * FERRI * FABRORVM * CIVIT * GOTHOB * 1.6.5.2 och emblemer: svärd, bössa, hammare, sporre, ankare och nycklar. — **h. Färgstämpel** med omskrift: KLENSMEDS EMB:SIGILL . GÖTEBORG samt hammare och nyckel. — **i. Åldermansspira** af trä, prydd med kunglig krona, målade emblemer och vidhängande sidenband i flere färger. — **k,k. Sparbössor** af trä, målade, den ena daterad 1668, den andra med inskrift: *Påfåa Tiden* 1758. — **l,l. Gesällbref**, det ena utfärdadt 1842, det andra 1847.

Kopparslagareämbetet: — **m.** Kanna af tenn med inskrift å en i locket infälld kopparplatta; *Diese Kane Gehöret die Kupfer-Schmidts-Gesellen in der Königl. Kaufhandel u Wandel see u stapel Stadt Gothenborg d. 4 Oct=1796.*

Körsnårsämbetet: — **n.** Sigill med omskrift: DER KORSNER INSIGEL IN GOTENBORG och årtalet 1674 samt vapensköld med bilden af en pälsmössa.

Lin- och Drällväfwareämbetet: — **o.** Välkomma af tenn; ingraveradt årtalet 1747, lådmästares och åldgesällers namn samt inskrift: *Das ist die Lein undt Drell Gesellen Ihre Willkomst.* Lockets topp-prydnad en krigare i antik dräkt. — **p,p.** Bägare af tenn med ingraverade namn, vapensköldar och årtalet 1755. Stämplade GB.

Murareämbetet: — **q.** Välkomma af silfver med vidhängande fem drifna åldermansplåtar, en daterad 1758. Omkring pokalen inskriften: *Waren wälkomne alle Redeliga och Wälförfarne Gesäller, som wilja öka vårt Gille. Besluter Eder om en osminkad Dygd. Så blifwer uppriktighet och Kärlek ett afsliteligt band för vår nu skedda förening. — Brödraskapets gemensamma Wälgång ware min och alla rättsskafsans Gesällers fagnad. Wünschap och Kärlek ware ibland oss lika oföränderlig som min önskan är uppriktig.* Göteborgsstämpel: GB och årsbokstaf C (= 1761). Ingraveradt: C IUNGMARCKER. Anno 1761 *Kafoer då warande Samtelige Mure-Gesällerne Låtit Förfärdiga thenna Silfwer wälkomst. W. 88¹/₂ l.* — **r.** Kanna af tenn, daterad Anno 1772 den 23 Junii.

s. Skänkkanna af rikt drifven och graverad koppar, daterad 1760.

t. Fana af förgylldt silfver och daterad 1785; från toppprydnaden å någon välkomma.

Monter 3. Målareämbetet: — **a.** Välkomma af förgylldt silfver; såväl foten som själfva skålen och locket äro drifna i bucklor och utsirade med klippta blad af silfverbleck. Kring skålens öfre kant läses: *Johan = Ross Altermann = Laurentz = Holm = Bysittare = Christian Drab. Beisitzer = und Sämtliche mitt Meister. 1753 dn 24 martii.*

Lockets topp-prydnad består af en blombukett af klippt silfverbleck och en därå fäst plåt med skråets vapen. — **b.** *Sigill* med skråets vapen och omskrift: GÖTEBORGS * STADZ * KONST * OCH * MÅLARE · SIG ·

Perukmakareämbetet: — **c.** *Gesällbref* utfärdadt 1750.

Sadelmakareämbetet: — **d.** *Åldermansplåtar* af drifvet och graveradt silfver; från någon välkomma. — **e, e.** Två små *sadelmodeller* af trä, den ena daterad 1787, den andra 1792.

Skomakareämbetet: — **f.** *Skänkkanna* af koppar med två bärringar och lock samt hål för kran; pålagda genombrutna ornament och rika gravingar, däribland inskrift: DIS : IST : DER : SCHVMACHER : IHRE : SCHENK : KANNE : och årtalet 1684. Å locket: M- M- G- VON COPENHAGEN och flere namn. — **g.** *Ordförandeklubba* af trä. — **h.** *fat* af tenn dateradt 1765; med göteborgstämpeln Gb.

Slaktareämbetet: — **i.** *Ordförandeklubba* af trä. — **k.** *Knif*, med hvilken ett mästartepröf blifvit aflagdt. — **l.** *Sigill* med omskrift: SCHLAGTARE + EMBETS + SIGILLE + 1685 och visande en man, som höjer en bila mot ett nötkreatur, hållet af en annan manlig figur. — **m.** *Gesällbref* af år 1800; brevet prydt med en vy af staden Göteborg från 1600-talet, utförd efter planschverket Suecia antiqua et hodierna.

Snickareämbetet: — **n.** *Välkomma* af drifvet och rikt ciseleradt silfver med ingraverade namn och initialer samt inskriften: *Dieser willkom ist von der Tischler-gesellen Schilder, gemacht werden; Den 3 Juny 1717.* Lockets kant är behängd med 26 åldermansplåtar af silfver i drifvet arbete, den äldsta daterad 1683, den yngsta 1797. Äfven finnes en plåt med inskrift: *Minne åt Andreas Nilson Ordförande 1861—1877 tillagnad Snickareföreningen;* minne från den tid, då snickareskrået fortlefde i snickareföreningen. Lockets topp-prydnad utgöres af en slutna krona, å hvilken står en figur i antik krigardräkt med en fana; inuti kronan hänger en kastpenning från drottning Ulrika Elenoras kröning med å fransidan ingraveradt årtal 1702 och initialer *J. H. S.* — **o.** *Kanna* af tenn med en konung Adolf Fredriks krönings-kast-

penning, infattad i locket; daterad *N:o 1772 d. 23 Junij.*
Stämpel : GB, R² (1792). — **p.** Sparbössa af mässing med
ingraveradt: SNICARE GESELERNE ARM BOSSA ANO
1779 D 12 APRILIS.

Tunnbindareämbetet: — **q.** Bägare af förgylldt och
rikt graveradt silfver med inskrifter: *Tunne Bindare Gesel-*
lernes Bägare och namn på *Låde Mästarne, Wander Gesäller*
och *Jung Gesäller Anno 1760et!* — stämpel GB och årsbok-
staf B (1760). — **r.** Bägare lik föregående med inskrifter:
Detta är Tunne Bindare Gesellernas Bägare, GÖTEBORG i
monogram samt namn på *Lådemästarne, Wandrings Gesel-*
lerne och *Jung Gesellerne Anno 1750.* Stämpel GB och
åldermansranka. — **s.** Bägare af silfver med inskrift: *Detta*
är Tunbin Darc Gesellernas Begare N:o 1763 samt flere namn.
I botten är infattad en speciethaler af år 1653 från
Braunschweig. — **t.** Bägare af silfver med inskrift: *Detta*
är tunbindare Gesellernas Begare N:o 1763 samt namn på
Lådmästare och *Wan Derings Geseller.* I botten en ko-
nung Fredrik I:s riksdaler af år 1727. — **u.** Ordförande-
klubba af trä i form af en tunna; å en silfverplåt grave-
radt: *Anders Fahlbeck.* den 1. Janu. 1757.

Vagnmakareämbetet: — **v.** Sigill med omskrift: WAGN-
MAKARES ÄMBETS SIGILL i G:BORG 1773 och bilden af
en vagnskorg med ofvanför: ENIGHET, nedanför passare
och vinkelhake. — **x.** Ordförandeklubba af trä med snidade
emblemer och åretalet 1791.

y. Pokal af drifvet och förgylldt silfver; ingraveradt
Göteborgs vapen och inskrift: *Hoem rättighet fät mig at äga*
Det wet min Cammerat at Sæga. Locket med en krigare i
antik rustning, bärande en fana med konungarna Fredrik
I:s och Adolf Fredriks namnchiffer. Under foten ingra-
veradt: *BrKänsamhet emot H: Adjutanten P. Bagge wid*
Den för Hans Kongl. Höghet paraderande Cavallerie Corpsen
i Göltheborg af första Corporalskapet d. 18 Aug: 1749.

Inskriften angifver, att pokalen från början varit en
skänk till en befälhafvare vid borgerskapets kavalleri;
senare lär den tillhört bagareämbetet.

4—8. Skråämbetenas skyltar:

4. Af måladt järnbleck med en gyllene stöfvel och årtalet 1651 samt: *Sfomafare Gejellernas Hårberge.*

5. Af måladt järnbleck, prydd med gyllene verktyg och förgylld inskrift: *Här är Murare Gejellernas Herberge 1773.*

6. Af måladt järnbleck med en gyllene handske årtalet 1801 och förgylld inskrift: *Hanschemackger Geseller Ire Herberg.*

7. Stor smidd järnarm med vidhängande *nyckel* samt inskrift i gyllene bokstäfver å blå botten: *Klensmeds Gesellernes Herberge.*

8. Fana af hvitt siden med i silke broderadt: kvinnofigur i antik dräkt vid ett altare med konung Oskar I:s namnchiffer och årtalet 1844 m. m.; broderad skrift: **SNICKARE GESÄLLERNAS HÄRBÄRGE.**

9—18. Skråämbetenas lådor till förvaring af protokoll, välkommor, penningar, sigill, ordningar och privilegier m. m.:

9. Snickareämbetets, fanerad i valnöt med inlagda emblemer (verktyg m. m.) i olika träslag. Verktygens metalldelar äro inlagda med tenn. Daterad 1730.

10. Målareämbetets, fanerad i valnöt och mahogny; daterad 1750.

11. Tunnbindareämbetets, fanerad i björkrot. Låsskyltar af mässing.

12. Bagareämbetets, fanerad i björkrot, ornerad med målade initialbokstäfver, infattade i kringlor och sköldar; å lockets inre sida förgylld skrift: *ålderman för Bagfare ämbettedt Mäster Johan Jordan — Bisittarna Mäster Lars Ollofson; Mäster Anders Jacopson. 1708 d. 21 dece.*

13. Samma ämbetes, fanerad i björkrot och ornerad med kringlor; daterad 1758. Låsskyltar af mässing.

14. Snörmakareämbetets, af ek, enkel.

15. Klensmedsämbetets, af ek med genombrutna järnbeslag; lockets inre sida prydd med målade emblem och årtal 1782.

16. Samma ämbetes, af ek, målad, med järnbeslag.

17. *Tenngjutareämbetets*, af ek med rika genombrutna järnbeslag, däribland bokstäfverna A N N O; årtal 1671 med pånitade siffror.

18. En enkelt målad, å locket måladt: *Sadelmakare Gesellernas Samman Komst Låda*.

Ramar 19—29. Kartor och vyer från Göteborg.

19. Plankarta från 1690.

20. Utsikt af staden från öster 1801; pennteckning.

21. Plankarta upptagande i staden varande stenhus och deras ägares namn 1792.

22. Plankarta, utvisande omfattningen af de eldsvådor, som hemsökt staden åren 1746—1820.

23. Utsikt af staden från söder 1829 efter vallarnas rasering; oljemålning af K. S. Graffman.

24. Utsikt af staden från söder 1860; oljemålning af Ludvig Messman.

25. Utsikter af Stora hamnkanalen och Stora torget omkring år 1800; akvareller af E. Martin.

26. Utsikt af Stora hamnkanalen från Lilla torget vid slutet af 1700-talet; oljemålning.

27. Utsikt af samma stadsdel omkring år 1820; akvarell.

28. Utsikt öfver staden från nordväst vid början af 1870-talet; litografi.

29. Utsikt af fästningen Nya Älfsborg 1768; pennteckning af V. Carlberg.

30. *Arm*, fragment efter en af de fyra i trä skulpterade *kämpafigurer*, som förr hade sin plats vid och gånghamn åt den äldre Kämpebron öfver Stora hamnkanalen.

31. *Lejonansikten* af kopparbleck med porträngar i munnen; från gamla Kungsporten, som intill slutet af 1830-talet kvarstod å nuvarande Kungsportsplatsen.

Myntkabinettet.

De stora **montrerna vid salens väggar** innehålla samlingar af svenska och utländska mynt, antika mynt samt poletter och utländska medaljer.

I de stora **fristående montrerna** äro svenska medaljer utlagda. De kungliga medaljerna äro ordnade efter regenter. Efter medaljer för hvarje regent följa medaljer öfver enskilda personer, som under hans regering aflidit. Medaljer öfver icke regerande drottningar följa efter konungarnes, deras gemålers; och medaljer öfver andra icke regerande kungliga personer äro inlaggda närmast efter den siste regenten af den kungliga ätt, som de tillhöra. De särskilda medaljerna äro till större delen upplagda i två exemplar för att visa såväl åt- som frånsida.

Fönstermonterna innehålla svenska plåtmynt.

Uti särskilda numrerade montrar äro utlagda:

- 1.** Prof på *mynt, som präglats i Göteborg.*
- 2.** Prof på *svenska riksdalrar* från 1500-talet till nuvarande tid.
- 3.** Prof på *gångbara mynt från olika länder.*
- 4.** Medaljer till *J. H. Hedlingers svenska regentlängd*, jämte vaxpousseringar till några af dessa medaljer.
- 5.** *Vaxpousseringar till medaljer.*
- 6.** *Medalj-plaquettes.*
- 7.** *Svenska ordenstecken.*
- 8.** Prof på *aftryck af sigill från olika tider.*

Ram 9. Prof på *svenska banksedlar.*

Ram 10. *Svenska enskilda banksedlar.*

Ram 11. Prof på *utländska banksedlar.*

INNEHÅLL:

Fornsaker:	
Stenåldern	sid. 7
Bronsåldern.....	» 25
Järnåldern	» 31
Samlingar från historisk tid:	
Medeltids- och kyrkoföremål	» 43
Vapen m. m.....	» 73
Möbler och husgeråd m. m.	» 103
Musikinstrument	» 135
Bordsviser m. m.	» 146
Tidmätare o. d.	» 164
Mått, mål och vikt.....	» 168
Dräkter och toalettöremål	» 170
Göteborgsminnen.....	» 177
Mynt- och medaljsamlingar m. m....	» 184

Tryckfel:

Sid.	3	rad	11	nedifrån	står	densamma	läs	desamma
»	40	»	18	»	»	ryttarefiguren	»	ryttarefigurer
»	41	»	10	uppifrån	»	36	flyttas	till början af rad 13 och 37 till rad 16.
»	48	»	3	och 4 nedifrån	står	är.... förnyad	läs	äro.... förnyade
»	49	»	12	uppifrån	står	1400-talet en	»	1400-talet fram- träder en
»	53	»	4	»	»	fantastiska	utgår.	
»	60	»	19	nedifrån	»	skulpterad	läs	skulpteradt
»	60	»	1	»	»	<i>Hvilfeldts</i>	»	<i>Huitfeldts</i>
»	61	»	7	uppifrån	»	hvilken nedsattes en brinnande veke	»	hvilka nedsattes brinnande vekar
»	67	»	2	uppifrån	»	Sned	»	Med
»	73	»	18	nedifrån	»	afsedt	»	afsedd
»	78	»	3	uppifrån	»	BARCEELONA	»	BARCELONA
»	82	»	1	nedifrån	»	d,d.	»	d.
»	84	»	3	»	»	kafvel	»	kafveln
»	87	»	9	»	»	refflat	»	reffladt
»	89	»	15	»	»	ändradt till från	»	ändradt från
»	110	»	8	»	»	fem	»	fyra
»	115	»	12	uppifrån	»	sidornas	»	sidorna
»	116	»	13	»	»	ebonholz	»	ebenholz
»	118	»	öfverst	»	»	Sal 7	»	Sal 8
»	125	»	rad 18	nedifrån	»	grof	»	groft
»	127	»	»	uppifrån	»	lånadts	»	lånats
»	136	»	1	»	»	fäst	»	fästa
»	148	»	3	nedifrån	»	<i>a x</i>	»	<i>a x</i>
»	166	»	1	uppifrån	»	koppar: — q¹ , af	»	koppar. — q¹ . Af
»	170	»	öfverst	»	»	Sal 12	»	Sal 13
»	171	»	rad 10	nedifrån	»	åldermansraka	»	åldermansranka